

Mit livs mareridt

Af Erik Gustafson

Efter anmodning fra mine to døtre – Lisa og Pia – har jeg skrevet denne beretning om nogle af mine oplevelser fra krigsårene.

Da det kun er en kort beskrivelse, har jeg selvsagt kun kunnet medtage et udpluk af

det, jeg gennemlevede i denne så forfærdelige krigsperiode.

Efter at jeg sammen med onkel Aksel i juni måned 1985 besøgte en af de koncentrationslejre – Buchenwald – som vi begge var fanger i, i en periode under 2. verdenskrig, lovede jeg, at jeg ville prøve på at beskrive dette mit livs mareridt.

Forinden vil jeg dog berette lidt om, hvad der gik forud.

Da krigen startede i 1939 ved, at tyskerne overskred grænsen til Polen, arbejdede jeg som murer i Århus. Der var begyndt at blive arbejdsløshed, og mange af mine sportskammerater havde søgt ind til politiet og var blevet antaget. På daværende tidspunkt blev det regnet for en meget fin stilling at blive politibetjent, og da man regnede med, at krigen ville resultere i megen arbejdsløshed, var det bare om at få sig en fast stilling.

Det varede et halvt års tid, inden jeg fik taget mig sammen til også at indsende en ansøgning. Det skyldtes flere ting; jeg havde lige lært mor at kende, jeg havde stadig godt arbejde, og jeg skulle kontakte min skole/aftenskoler/lærepladser/sportsforeninger for at få anbefalinger til vedlægelse af min ansøgning til Rigspolitiet.

Det varede kun 10 dage, så fik jeg svar fra Rigspolitiet, at jeg skulle møde den 9. april 1940 til forskellige prøver. Hvis jeg bestod disse, ville jeg blive antaget.

Den 8. april kl. 23.00 tog jeg med natbåden fra Århus til København. Jeg havde taget sovekahyt for at være så frisk og veloplagt som muligt ved prøverne. Jeg sov noget uroligt. Jeg syntes, at skibet standsede flere gange, og da det så om morgenen standsede for en længere periode, blev jeg alligevel nysgerrig og gik op på dækket. Jeg skal love for, at jeg blev overrasket, da jeg så, at store tyske militærfly overfløj København og hele Øresund.

Alle om bord blev hurtigt klar over, at der måtte være sket noget alvorligt. Vi lå et par timer ude på sundet, inden vi fik tilladelse til

at sejle i havn. Da jeg så kom fra borde, så jeg, at det vrimlede med tyske soldater.

Jeg skulle først senere på dagen møde på Politigården, så jeg gik nysgerrigt rundt på havneområdet. Det viste sig, at to tyske civile dampskibe i løbet af natten havde lagt til kaj ved Langelinie. Skibene var lastet med svært bevæbnet tysk militær, og kl. ca. 5 om morgenen var de gået i land på dansk område. I løbet af kort tid var det meste af havnen besat, og gaderne blev afspærret. Det sidste jeg så, inden jeg var nødt til at forlade området, var tyskernes besættelse af nogle ambassader – bl.a. den engelske – og Kastellet. Samtidigt med alt dette var tyskerne også gået over grænsen i Sønderjylland.

Der var meget at snakke om, da jeg nåede frem til Politigården, så det varede lidt, inden vi kom i gang med de mange prøver, Der var skriftlig dansk, dansk genfortælling, regning, psykoteknisk prøve, forskellige intelligensprøver og desuden styrkeprøver.

Den store lægeundersøgelse havde jeg fået i Århus. Da jeg vidste, man ikke måtte være under 177 cm, og jeg ikke mente, at jeg var mere end 178 cm, havde jeg tænkt meget over dette. Da jeg vidste, at man er højest om morgenen (ens bruskskiver er endnu ikke trykket sammen), blev jeg liggende i min seng lige til kl. 16.00, hvor jeg skulle møde hos lægen. Jeg blev målt til 180 cm – jeg har aldrig været så høj, hverken før eller siden. – Nå, det var et lille sidespring.

Jeg klarede prøverne og rejste allerede tilbage til Århus den følgende nat. Der gik ikke mere end 10 dage, så fik jeg meddelelse

om, at jeg var antaget og skulle møde i København den 20. april på Hellerup Politistation, Hellerupvej 5.

Mor var ked af, at jeg skulle rejse. Min mor og far var heller ikke stolte ved det. Aksel, der var blevet arbejdsløs, og som jeg boede sammen med i Søndre Ringgade, var lidt misundelig over, at jeg var blevet politibetjent. Som tidligere nævnt, var det en meget stor stilling på daværende tidspunkt. Jeg opfordrede ham til at søge, og det gjorde han så, men han kom først ind til politiet den 10. oktober 1940 – derom senere.

Den 20. april 1940 mødte jeg så på Hellerup Politistation om morgenen kl. 9.00. Vi fik forskellige instruktioner af stationens leder, politiassistent Dybsø, særligt med hensyn til brugen af politistaven.

Dybsø var en rigtig kæmpe, og han var nærmest frygtet af enhver – både den almindelige politibetjent og de overordnede. Han var imidlertid meget sportsinteressert, så jeg blev snart gode venner med ham.

Alle de nyansatte skulle bagefter til et beklædningsfirma i København for at få taget mål til uniformen. Dernæst skulle vi de første 10 dage på et foreløbigt kursus på Politiskolen.

De første dage boede jeg hos onkel Villy, da han havde boet i København et års tid. Han arbejdede i et stort ingeniørfirma. Så fik jeg travlt med at søge værelse, og det fik jeg så på Østerbrogade 104 på Østerbro.

Da kurset var færdigt, skulle jeg møde til eftermiddagstjeneste kl. 15.00. På vejen derud skulle jeg passere Jagtvejens kryds, og her opdagede jeg, at den, der dirigerede færdslen, var Rasmus Munk (formanden for politiets idrætsklub i København – en stor flot fyr). Jeg kendte ham fra sommeren forinden, hvor politiets idrætsforening havde været i Århus til konkurrence med Århus 1900, hvor jeg dyrkede idræt. Da Rasmus Munk fik øje på mig, forlod han straks krydset og standsede mig, og jeg måtte love ham, at jeg meldte mig ind i politiets idrætsforening – atletikafdelingen.

Det forårsagede, at jeg fremover brugte næsten al min fritid på Østerbro Stadion. På en stor landsturne på 5 dage rundt i Danmark var jeg så på det københavnske atletikhold i højdespring, kuglestød og diskoskast. Og hvis der var frafald af løbere, kunne de altid sætte mig til at løbe 1500 m, selvom jeg ikke var løber – min kondition var altid god. Jeg spillede også håndbold på politiets hold – både i København og i Nordre Birk, som min egen politikreds hed.

Jeg begyndte også at dyrke politifemkamp; svømning 300 m, længdespring, kuglestød, duelskydning med pistol og endelig 3.000 m terrænløb. Der var noget, der hed femkampsnålen. Den kunne opnås både i bronze, sølv og guld (jeg opnåede den i guld). Disse nåle kunne man også få i atletik, og det var øvelserne 100 m løb, 800 m løb, højdespring, længdespring, kuglestød og diskoskast. Her opnåede jeg også guld. Der fandtes også en skyttenål, men her fik jeg kun sølv.

I krigsårene var der noget, der blev kaldt ABC-stævner. Hver eneste onsdag hele sommeren var der konkurrencer i atletik. Alle klubber kunne deltage – altså ikke kun politiets atletikforening. Jeg deltog som regel i mine fire favoritdiscipliner; højdespring, diskoskast, kuglestød og hammerkast.

Man fik point alt efter sin placering i øvelsen (nr. 1, 2 eller 3). Når sommeren så var forbi, blev pointene talt sammen. Foruden mine præmier fik jeg overrakt ABC-nålen i guld som den første politimand i Danmark. Så jeg dyrkede idræt hver eneste dag i ugen. Det var meget nødvendigt på daværende tidspunkt at være i god form, og det var meget anerkendt af politiledelsen – særligt af denne Dybsø, der gav mig fri til idræt, selvom jeg havde tjeneste. Jeg skriver dette, så I kan være klar over, at det var det jeg brugte al min fritid til under krigen.

Det var en meget vanskelig tid for politiet under krigen. Vi havde jo fået lov til at fortsætte trods tyskernes tilstedeværelse, men det var mange gange meget vanskelige situationer at være i. Militæret var stadig ikke fjernet af tyskerne. Det var jo vores regering den gang, der gav ordre til, at danskerne ikke måtte kæmpe. Så var det undergrundsbevægelsen kom i gang. Den blev stærkere og stærkere og arbejdede til sidst ganske godt for de engelske flynedkastninger af våbenmateriale. Der blev også flere og flere sabotager landet over.

Jeg havde skrevet til mor om at komme til København, da det godt kunne være noget ensomt mange gange. Det gjorde hun så.

Hun fik et værelse i Holsteinsgade i nærheden af, hvor vi senere i 1942 fik lejlighed.

Aksel var også i mellemtiden blevet ansat – men i Århus. Han kunne ikke forstå, det skulle tage så lang tid, inden han blev antaget, så en dag tog jeg ind på politigården og talte med den politimand, der havde med ansættelserne at gøre. Han sagde, at det eneste, der var galt med Aksels papirer, var, at hans soldaterpapirer ikke var pletfri.

Det viste sig, at Aksel som soldat til en manøvre i 1939 sammen med to andre havde været forsvundet i tre dage med forsyningsvognen. De fik alle tre for denne forseelse tre dage i brummen. Aksels soldaterpapirer fra 1937, da han aftjente sin værnepligt, var fine nok. Så politimanden sagde til mig: ”Hvis du kan få den sidste meddelelse lavet om hos militæret, vil Aksel blive antaget”.

Aksel havde været soldat på ingeniørkasernen i København, så den næste dag trak jeg i min uniform og tog ud på kasernen, som ligger på Østerbro, og fik foretræde for obersten. Jeg forklarede ham situationen, og han lavede straks en ny og fejlfri erklæring. Jeg suste ind på politigården med den – og efter en uge var Aksel antaget. Så han var glad.

I 1942 var der pludselig en kollega, der boede i Holsteinsgade 30, der fortalte mig, at der var blevet en lejlighed ledig i ejendommen. Den var fyldt med fine møbler, som skulle overtages sammen med lejemålet. Møblerne var nemlig ikke færdigbetalt, da manden døde. Jeg skulle så bare overtage kontrakten. Ja, flere af møblerne har jeg

stadig. Så var der ikke andet for end at blive gift. Aksel og jeg blev enige om at holde dobbeltbryllup, og det gjorde vi så i Sct. Pauls kirke i Århus. Jeg skulle søge fri for at kunne rejse fra København.

Vi holdt festen på Randersvej, og kun den nærmeste familie var til stede. Det var den 24. juli 1942.

Det blev sværere og sværere at være politimand. Der blev dannet flere og flere modstandsgrupper. Og i politiet – det var de fleste – dannede også grupper. Vi havde i den anledning fået lavet falske identitetskort – også mig. Jeg har det i øvrigt endnu. (Alle borgere skulle have et legitimationskort.) Vi havde en god forbindelse på rådhuset, der gjorde det for os.

Mor havde i de første par år arbejde i konditoriet Sneholdt i Hellerup. Så hun var i nærheden af min arbejdsplads – Hellerup politistation. Når jeg havde patrulje på Strandvejen, gik jeg gerne ind i konditoriet og fik lagkage og chokolade med flødeskum. Senere kom mor til at arbejde i konditoriet La Glace. Der var hun ansat indtil 1955, da Pia blev født. Mor tjente en masse penge her. Hun fik en fast løn, men samtidig havde hun serveringsarbejde, og hendes drikkepenge fra kunderne var mange penge. Så alt i alt tjente mor mere, end jeg gjorde i politiet. Vi blev derfor meget hurtigt færdige med gælden på møblerne og kunne også købe nye ting.

I foråret 1943 blev jeg flyttet til den lille politistation i Ordrup på Lindegårdsvej. Her gjorde jeg tjeneste, indtil tyskerne overfaldt

det danske politi. Jeg havde mit eget distrikt her. Selve Skovshoved Havn med omliggende terræn. Vi havde to slags tjenester der; dagtjeneste fra 9-17 og en anden fra 17-21. Når vi havde den sene tjeneste, havde vi også vagten ved Klampenborg station om aftenen fra ca. 22-01. Her skete der mange ting, da tyskerne og deres danske håndlangere (nazisterne) også gik på Dyrehavsbakken. Når Bakken så lukkede, og de forskellige skulle med toget hjem ved 23-tiden, skete der mange provokationer mellem danske og tyske.

En aften, hvor jeg stod sammen med min kollega, spurgte han mig, om jeg havde en patron i kammeret på min pistol, eller om jeg kun havde fyldt pistolens magasin op. Jeg sagde, at jeg altid havde en patron i kammeret, for så kunne jeg skyde med det samme uden at skulle tage ladegreb. Han sagde, at det havde han ikke. Han skulle først tage ladegreb, hvis han skulle bruge sin pistol. Han havde ikke mere end lige sagt det, da en mand kom løbende og hæsblæsende fortalte, at en tysk soldat havde trukket sin pistol over for en dansker inde på toilettet, fordi danskeren havde kaldt ham ”din tyske svinehund”. Det var uheldigvis en tysk soldat, der kunne dansk. Jeg, der havde min pistol skydeklar (modsat min kollega), kom hurtigt ind på toilettet, hvor der var halvmørkt. Jeg så foran mig den tyske soldat med sin pistol i brystet på danskeren. Jeg skulle nok vare mig for at gå imellem dem, så jeg gik op på siden af tyskeren og bad ham sænke sin pistol.

Det lykkedes for mig at få ham overtalt til at tage det første tog hjem mod, at jeg lovede ham, at jeg selvfølgelig nok skulle sørge for, at danskeren fik sin velfortjente straf. Det var jeg dog ikke interesseret i, da jeg også syntes, tyskerne var nogle forbandede svin, så jeg sendte danskeren med det følgende tog med besked om, at han en anden gang skulle vare sin mund, da det strengt taget også kunne have gået ud over mig.

En anden gang derude var jeg sammen med en kollega Esbensen. Jeg gik uden for stationsbygningen, hvor der var rigelig trafik til Dyrehavsbakken, da en person henvendte sig til mig og sagde, at min kollega var i vanskeligheder inde på perronen. Jeg løb derind, og her så jeg, at Esbensen lå og kæmpede med en civil mand på jorden. Esbensen, der ikke hørte til de allerstærkeste, kunne ikke rigtigt klare at anholde manden, som havde generet andre mennesker.

Det skulle vise sig, at manden var en af de såkaldte danske, der var i tysk krigstjeneste, hjemme på orlov – en landsforræder i en danskers øjne. Jeg hjalp Esbensen med at anholde manden, og vi fik i fællesskab manden bragt ind på stationen, hvor vi (politiet) havde et specielt rum til sådanne opgaver. Manden var aldeles rasende og sagde, at han tilhørte det tyske militær, og at vi slet ikke havde ret til det, vi havde gjort. Jeg bad ham holde mund. Han blev nu helt ustyrlig, og fra stolen, hvor han sad, udslyngede han de værste trusler mod mig. Da han sagde, han nok skulle sørge for, at jeg blev skudt, var det mig, der blev rasende. Jeg stak ham sådan en på siden af hovedet med flad

hånd, så han gik ud som et lys. Jeg kunne dengang kaste en diskos ud på omkring 40 meter, så det var nærmest sådan en sving, der gik rent ind. Da han var totalt bevidstløs, bad jeg Esbensen om at hente en spand vand, og den hældte vi så over ham. Det vækkede ham, og så trak jeg ham op i stolen igen. Manden kiggede måbende på mig. Jeg sagde så, at hvis han så meget som generede mig igen, ville jeg næste gang knytte hånden. Han fik vi så losset ind i et tog til byen, og heldigvis hørte jeg ikke mere til den episode.

På disse vagttjenester på Klampenborg station skete der noget hver eneste aften hele sommeren igennem, men det var jo som sagt heldigvis ikke hver eneste aften, jeg havde denne tjeneste.

Når jeg havde denne tjeneste, ville jeg helst have den sammen med min bedste politiven, Valdemar Jensen. Han havde været mejerist, før han kom til politiet, og var ualmindelig stærk – måske den stærkeste mand, jeg har mødt, og så var han meget flot. Han lignede nærmest en mulat. Når der var optøjer, ville han helst klare sagen alene.

En aften vi gik patrulje sammen uden for Klampenborg station så jeg pludselig, at der var opløb og inde i midten et vildt slagsmål. Valde bad mig blive, hvor jeg var. Han gik roligt ind i opløbet, og så så jeg noget, som jeg aldrig havde set før. Han tog de to slagsbrødre i nakken, løftede dem op fra jorden og knaldede deres hoveder sammen, og så lå de nærmest bevidstløse på jorden. Valde sagde så til deres måbende kammerater:

”Fjern det slagtede kvæg i en fart, ellers anholder jeg dem og kører dem på stationen”.

Ja, han var imponerende, denne Valde. Sådanne urmennesker findes der slet ikke i dag. Jeg oplevede også en gang, at Valde blev generet af en mand. Valde blev så gal, at han smed manden igennem en lukket dør. Døren splintredes totalt. Jeg kom meget sammen med Valde privat.

Alle de strabadser, vi politifolk kunne komme ud for, var årsagen til, at jeg begyndte at gå til brydning i politiets brydeklub. Det gjorde jeg i 1942-44.

Min læremester var Abraham Kurland, der blev nr. 2 ved Olympiaden i Los Angeles i 1932. Nu går vi for øvrigt til svømning sammen som pensionister (han er 73 år). Min sidste brydekamp i 1944 var til politiets brydemesterskaber den 23. marts. Jeg havde jo den ære at blive 'politimester'. Jeg havde 8 kampe, inden jeg nåede finalen, hvor jeg vandt over Hans Otto Jensen, som var på Danmarks landshold i brydning dengang, så jeg var virkeligt stolt. Det er vel nok min bedste idrætspræstation.

Efter jeg havde lært brydning, var jeg aldrig nervøs, når vi blev kaldt ud til slagsmål. Det var en dejlig sikkerhed at føle. Selvom jeg altid under tjeneste havde min stav på mig (det var en pligt), så har jeg aldrig anvendt den. Det syntes jeg var lidt uværdigt, når man kunne klare sig uden.

Der blev mere og mere uro over hele Danmark på grund af tyskernes tilstedeværelse. Det værste af det hele var tyskernes danske

håndlangere. Jeg brød mig ikke meget om at være politimand mere, fordi vi faktisk var stødpude mellem tyskerne og den danske befolkning. Mange af mine kolleger arbejdede mere eller mindre med illegale opgaver. Nogle var endog særdeles aktive. Sagen var, at vi ikke gav tyskerne fred, og de stolede da heller ikke på os. Når vi syntes, der var fare på færde, gik vi under jorden, som det hed. Når faren så syntes overstået, mødte vi igen til tjeneste.

Så kom den 29. august 1943. Den danske hær blev overfaldet og afvæbnet. Det blev spærretid, så folk ikke måtte færdes på gader og veje efter mørkets frembrud. Der var store folkestrejker rundt om i landet.

Onkel Henry, der var ansat i Søværnet på Holmen, havde tjeneste den 29. august, men han slap fra tyskerne ved at springe i vandet og svømme tværs over havnen til Toldboden. Det fik jeg først at vide senere, da jeg indfandt mig i Store Kongensgade, hvor han boede til leje. Fra det tidspunkt gjorde han en meget stor indsats i en af de mange modstandsgrupper, der eksisterede.

Da han senere fik lejlighed på Amager, var han to gange udsat for at få besøg af Gestapo, der mere eller mindre flænsede hans møbler op for at finde våben eller andet illegalt materiale. Ved det ene besøg var han så heldig, at han under selve ransagningen et øjeblik var alene i sit køkken, hvor han havde sin nedstyrtningssskakt. Lige inden for lågen havde han et par pistoler liggende, så dem fik han lynhurtigt tippet ned i skakten.

Han syntes selv, det lød ret voldsomt, da pistolerne nåede bunden af skakten, men tyskerne hørte det heldigvis ikke.

Det var onkel Henry, der i krigens sidste periode havde fået til opgave at sprænge krigsskibet Nürnberg i luften. Nürnberg var tyskernes militære hovedkvarter og lå forankret i havnens 10 meter bassin. Det var meget stærkt bevogtet. Om natten var skibet og dets omgivelser kraftigt oplyst af sikkerhedsmæssige grunde.

Den store opgave, Henry havde påtaget sig, var nøje forberedt. Henry var uddannet dykker, og den dykkerdragt, Henry skulle bruge, var i god tid fremskaffet ved et hold-up. Det var en slangeløs dykkerdragt, der i sit system havde indbygget et iltforbrug til cirka en time. Aktionen skulle foregå sammen med havnevæsenets folk og fra deres båd. De sejlede ud fra bassinet ved Bodenhoffs Plads ved 18-tiden, inden det blev helt mørkt. Ved 22-tiden fik han gjort sin dykkerdragt klar, og ved midnatstid blev Henry hjulpet udenbords med en beholder med 100 kg meget kraftigt sprængstof. Henrys dykkerdragt vejede også ca. 100 kg. Denne vægt blev dog reduceret betydeligt i vandet. Den eneste forbindelse, Henry havde til sit udgangspunkt, var en murersnor – en meget stærk snor, men det skulle det også være. Hvis den bristede undervejs, ville Henry være prisgivet og ville ikke kunne finde vej tilbage til båden.

På vej ned mod havbunden drejede Henry uheldigvis rundt om sig selv nogle gange, og det varede lidt, inden han fik sig orienteret om den rigtige retning mod Nürnberg.

Den første retning, han skulle mod, var mod havebassinets bolværk. Når han først var her, skulle han blot følge bolværket, og til sidst ville han nå Nürnberg. Henry syntes, det var en meget lang strækning, men pludselig blev det lysere, da han nærmede sig det kraftigt oplyste Nürnberg.

Nürnberg stak så dybt, at der kun var cirka 1 meter mellem skibets bund og havbunden, så det var meget vanskeligt for Henry at få anbragt sin sprængladning. Dykkerdragtens kobberhjelm stødte gang på gang mod skibets bund, så Henry frygtede, det kunne høres på skibet. Henry fik anbragt sine sprængblyanter, som de skulle. Da det var gjort, skulle han tilbage til båden.

Henry fulgte sin murersnor, og da han mente, at snoren nu havde en opadgående retning, og han samtidig begyndte at mange ilt – og i øvrigt var usandsynligt træt, lod han sig blæse op til overfladen. Han ramte bådens bund! Han var så træt, at han kun ved de andres hjælp var i stand til at komme op i båden. De blev liggende ude i havnebassinet til om morgenen og skilte sig af med deres mest afslørende materiale. Så sejlede de ind til Nyhavn.

Dagen før denne sabotageaktion havde Henry besøgt mor i Holsteinsgade, og han havde fortalt hende om den opgave, han skulle udføre for modstandsbevægelsen. Det gjorde han dels fordi, havn ikke vidste, om han ville slippe levende fra den yderst vanskelige opgave, men også for at advare mor imod eksplosionen, så hun kunne åbne

vinduerne inden. Hvis bomben eksploderede, ville de fleste vinduer i Østerbrokvarteret blive pustet ud.

Desværre eksploderede bomben ikke, idet tændsatsen ikke virkede efter hensigten.

Nå, jeg må tilbage til den 29. august 1943. En overgang var der lavet afspærringer i yderkanterne af København – bl.a. ved Svaneøllen, hvor jeg skulle igennem for at komme på arbejde. Jeg prøvede at komme igennem, men tyskerne stoppede mig, selvom jeg var i min uniform, så jeg måtte køre hjem igen. Det varede nogle dage, inden jeg kunne begynde min tjeneste igen i Ordrup.

Disse spærretidsdage var meget vanskelige, især når jeg havde sen tjeneste og skulle tilbage til Holsteinsgade. Tyskerne og deres håndlangere skød på næsten enhver, der vovede sig ud. Der skulle speciel tilladelse til, men da politiet stadig fungerede, skulle man jo gerne kunne køre ud, selvom det var spærretid.

Der var på daværende tidspunkt skudt flere politifolk i uniform, når de færdedes ude i spærretiden. Jeg måtte flere gange køre forskellige veje hjem, når der var direkte ildkamp mellem tyskere og danske modstandsfolk. Derfor kørte jeg altid med min pistol i hånden, når jeg kørte hjem fra sen tjeneste.

En sen aften kørte jeg gennem Charlottenlund skov, og pludselig mente jeg, at der var en, der kom op i nærheden af mig. I forskrækkelse affyrede jeg 5-6 skud, og næste

dag kunne jeg i døgnrapporten se, at der havde været skyderi i Charlottenlund skov. Jeg skulle nok holde min kæft.

I Holsteinsgade var der to villaer, der var overtaget af det tyske Gestapo, og meget ofte efter mørkets frembrud styrtede de gennem gaderne og skød vildt om sig. – Ja, endda op mod vinduerne. Mor og jeg har flere gange ligget fladt på gulvet for ikke at blive ramt.

En dag var det særlig slemt. Jeg skulle møde i bevogtningstjenesten på Rydhave, hvor doktor Best, det tyske riges befuldmægtigede for Danmark, boede. Da jeg kom op fra kælderen med min cykel, blev der straks skudt på mig. Jeg prøvede flere gange at komme afsted, men hver gang peb kuglerne omkring mig, så jeg gik tilbage til vores lejlighed. Og mor syntes, ligesom jeg, at jeg skulle blive hjemme.

En halv time efter at jeg skulle have mødt på Rydhave, ringede den vagthavende, hvorfor jeg ikke var mødt. Jeg fortalte ham grunden, men politiassistenten befalede mig alligevel at give møde. Hvis jeg ikke gjorde det, ville jeg blive indberettet. Jeg var sikker på, hvis jeg prøvede, ville det betyde døden. De, der boede i Københavns omegn, kunne ikke altid forstå, hvor forfærdeligt det kunne være i Østerbrokvarteret. Jeg havde taget min beslutning. Jeg blev hjemme.

Næste dag kørte jeg ud på vores hovedstation (Hellerup politistation), hvor jeg så bad om at tale med politimesteren, og ganske rigtigt, han havde fået politiassistentens

indberetning om mig. Som politimesteren sagde: ”Det her er jo tjenesteforsømmelse, hr. Gustavson – og det ved jeg ikke rigtigt, hvordan jeg skal klare”. Så jeg sagde til ham, at det er det måske i lovens forstand, men sommetider er man nødt til at vurdere sin egen situation, og den vurderede jeg til, at jeg var blevet dræbt, hvis jeg havde forsøgt at komme igennem. Så var jeg jo heller ikke kommet på den vagt, man bebrejdede mig, at jeg ikke var mødt til. Han gav mig ret og fortalte, at der den nat var blevet dræbt to betjente på Østerbro. Så rev politimesteren lige så stille den skriftlige indberetning om mig i stykker.

Nogen tid senere havde jeg dagtjeneste på Ordrup politistation, hvor bl.a. min gode kollega Marcher også gjorde tjeneste. Jeg kørte som regel ud i mit distrikt om formiddagen og skrev mine sager om eftermiddagen. Da jeg den dag kom tilbage til stationen, var der vild opstandelse, idet en civilmand var kommet ind på stationen og havde bedt Marcher om at følge sig om på Ordrupvej (lige om hjørnet), hvor han havde noget illegalt til ham. Marcher var troskyldigt fulgt med. Så snart han var omme ved vognen, blev der stukket en pistol i siden på ham, og så var de kørt med ham. Marcher havde en del at gøre med jødetransporter til Sverige.

Vi vidste ikke rigtigt, hvad vi skulle gøre på stationen, men pludselig var sagen løst, idet landbetjenten i Skodsborg nord for Klampenborg ringede og fortalte, at Marcher lå lige i skovkanten – skudt ned af det tyske sikkerhedspoliti.

Da vi ikke kunne ringe til tyskerne om, hvad der havde fundet sted, måtte vi finde ud af det ad omveje.

Ingen troede, at Marcher havde klaret sig efter tyskernes nådesløse overfald på ham, men det gjorde han altså heldigvis. Jeg så ikke Marcher, før jeg mødte ham i Neuengamme, hvor vi opholdt os sammen i en periode. Der fik jeg først historiens egentlige sammenhæng.

Da den civile mand var kommet ind på stationen i Ordrup, havde han foregivet over for Marcher, at man havde noget vigtigt at aflevere til ham. Da han så var kommet om til vognen, fik han presset en pistol i ryggen med ordre til at hoppe ind i vognen. Marcher sad på bagsædet mellem to tyskere og spekulerede og spekulerede over, hvordan han nu skulle komme ud af den situation. Vognen kørte nordpå, og da Marcher vidste, at Gestapo havde et hovedkvarter deroppe, hvor der blev anvendt tortur overfor anholdte modstandsfolk, var han ikke videre henrykt.

Da vognen nåede udkanten af Skodsborg, hvor der ligger nogle villaer lige op mod skoven, syntes han, at det sted kunne være passende for at prøve at slippe fri. Han lavede en pludselig bevægelse, der resulterede i, at den tysker, der sad med pistolen i siden på Marcher, og som Marcher havde prøvet at fravriste ham, skød.

Skuddet gik gennem Marchers hånd og videre lige over hovedet på chaufføren. Ærgerligt, som Marcher sagde, at skuddet ikke

gik gennem hovedet på ham. Ved de voldsomme bevægelser, da Marcher prøvede at komme fri, væltede vognen, uden Marcher kom noget til.

Marcher flygtede op mod skoven, hvor han så uheldigvis snublede, så tyskerne nåede ham.

Til trods for at der blev affyret et væld af skud mod Marcher, der lå på jorden, blev han kun ramt af to skud. Det ene ramte tindingen, og det andet ramte ham i brystet og passerede lige under hjertespidisen og igennem den venstre lunge. Marcher led et meget stort blodtab. Falck, der var blevet tilkaldt, prøvede at få Marcher kørt til et hospital, men tyskerne påbød Falck at køre ham til det tyske lazaret på Nylandsvej, Frederiksberg. Da man gerne ville kunne afhøre Marcher, prøvede man at holde ham i live. Det lykkedes, men Marcher havde sit alibi i orden. Tyskerne troede ham dog ikke, så han blev overført til Vestre Fængsel, da han var uden for livsfare.

Senere blev han overført til Frøslev-lejren, hvorfra han så i december måned 1944 blev sendt til Tyskland. Her måtte han igennem flere meget ubehagelige koncentrationslejre, til trods for at han endnu ikke var helt rask.

Faktisk hver eneste gang, jeg mødte til tjeneste på den lille station på Lindegårdsvej i Ordrup, kunne der ske et og andet, der mere eller mindre havde forbindelse med tyskernes hensynsløse og brutale optræden over for den danske befolkning – så man

var altid forberedt på det værste, ellers kunne man let komme i vanskeligheder.

F.eks. var jeg en dag mødt til eftermiddags-tjeneste. Der var altid mange opringninger udefra, og den, der stod nærmest telefonen ved et opkald, skulle så klare spørgsmålet og tage sig af sagen.

Denne opringning var mærkelig. Da jeg løftede røret, hørte jeg en del skyderi, og først efter at jeg flere gange havde sagt: ”Ja, det er Ordrup Politi” hørte jeg en rystende kvindestemme, der meddelte, at hun netop havde set en mand blive forfulgt af skydende personer gennem hendes have. De var sprunget over hækken ind til naboens have, og så vidt hun kunne høre, endnu videre. Jeg fik hendes adresse og lovede at komme omgående.

En kollega, Helgo Andersen, og jeg cyklede straks til stedet. Uden for villaen stod en dame, og hun fortalte, at det var hende, der havde ringet. Vi kunne stadig høre skyderi i nærheden. Damen sagde så nervøst, at den forfulgte mand under flugten havde tabt en mappe. Hun pegede samtidig hen på mappen, som lå i hendes have. Lynhurtigt løb jeg ind i haven, samlede mappen op, medens jeg samtidig fik den idé, at mappen skulle puttes af vejen i en fart. Da det skulle gå stærkt, så jeg ingen anden udvej end foreløbig at skjule mappen i damens store affaldsspand, der stod nær husets hovedindgang.

I løbet af ganske kort tid var jeg ude på gaden igen hos min kollega, der for øvrigt havde sin hund med. Jeg fik ikke mere end

lige sagt til damen, at hun måtte love mig ikke at røbe, hvad jeg havde gjort, da tre tyskere godt forpustede kom tilbage stadig med deres pistoler fremme.

De sagde, at de var fra det tyske sikkerhedspoliti, og at de lige havde forfulgt en person, der under flugten havde tabt en mappe. De spurgte, om vi havde set mappen. Det havde vi naturligvis ikke, da vi jo lige var ankommet til stedet. Damen gik ind i sit hus, men forinden havde vi udvekslet blikke, og mit blik skulle i hvert fald betyde tavshed.

Tyskerne ville have Helgo Andersens hund til at lede efter den forsvundne mappe, men han forklarede, at det var en ganske ung hund, der endnu ikke havde lært at gå spor. Helgo Andersen og jeg forlod stedet, mens tyskerne stadig ledte efter mappen.

På stationen, hvor der var et par kolleger mere til stede, fortalte vi, hvad vi lige havde oplevet. Efterhånden som krigen nu havde været i flere år, var vi godt klar over, hvem vi kunne stole på, og hvem vi ikke turde stole på. Det var kun ganske få politifolk, jeg regnede for tyskvenlige.

Da der var gået en times tid, vovede jeg at ringe til damen, og hun fortalte, at tyskerne havde været inde hos hende for at høre, om hun ikke havde set mappen. Som hun sagde, havde hun set mappen, men da havde manden den stadig i hånden. Jeg sagde nu til hende, at hun ikke skulle tænke på den mappe mere, for når mørket var faldet på, ville jeg hente den. Igen pålagde jeg hende fuldstændig tavshed. Det havde hun

efterkommet så godt, at da jeg besøgte hende efter krigen, hvor hendes mand også var til stede, viste det sig, at hun ikke en gang over for ham havde røbet noget. Det kan man vel nok kalde tavshed.

Helgo Andersen og jeg nærmede os med stor forsigtighed den omtalte villa. Det var ret mørkt, og vi kunne absolut ikke se mennesker i nærheden. Vi kørte ellers frem og tilbage flere gange. Derefter resolut ind i haven og hånden ned i affaldsspanen, hvor mappen stadig lå. Hurtigt hjem på stationen.

Det var sandelig godt, tyskerne ikke fik fat i den mappe. Der var en plan over Burmeister & Wain, der skulle bombesprænges. Endvidere – som det allervigtigste – flere forskellige identifikationskort med billeder samt andre dokumenter. Mappen med dokumenter skulle selvfølgelig snarest muligt afleveres til modstandsbevægelsen, der havde mistet de vigtige papirer.

En kollega fra kriminalpolitiet, der havde forbindelse til en af de mange modstandsgrupper, fik mappen overdraget, og fik den afleveret til rette vedkommende.

Over det ganske land steg antallet af sabotager – tyskernes anholdelser og henrettelser af danske modstandsfolk. Farlige stikere blev dræbt af modstandsfolk resulterende i tyske repressalier. Mange blev deporteret til tyske koncentrationslejre. Situationen var snart uholdbar, og vi politifolk forventede, at vi nok snart – som militæret i august 1943 – ville blive sat ud af spillet ved et kup.

Jeg havde flere gange været borte fra tjenesten, fordi jeg havde hørt, at der nu var noget under forberedelse. I Holsteinsgade, hvor vi boede, kunne man gennem en lem komme op på taget og videre derfra ned gennem en anden lem til en anden opgang, hvilket jeg havde undersøgt ganske nøje, så jeg havde en flugtvej, hvis tyskerne pludselig indfandt sig, når jeg var hjemme. Jeg kunne også ad bagtrappen komme op til taget, så jeg mente, at jeg havde gode flugtmuligheder.

Der boede for øvrigt tre andre politifolk i ejendommen, hvoraf de to blev afhentet af tyskerne. Den ene gang var jeg parat og nåede op på taget, men den anden gang var jeg ikke. Men det var altså ikke mig, der skulle hentes nogen af gangene.

Det var en meget speciel ejendom, vi boede i. Efterhånden blev jeg klar over, at der boede indtil flere aktive modstandsfolk i opgangen. Det værste var, at der i lejligheden over vores boede en kvinde, der kom sammen med tyske officerer. Endvidere opdagede jeg, at der hos en sygeplejerske af og til kom en meget kendt person, der var eftersøgt af Gestapo, fordi han var en af de meget aktive modstandsfolk.

Med det for øje, at politiet en dag på en eller anden måde ville blive sat ud af funktion, havde vi kolleger på stationerne allerede dannet grupper og aftalt mødesteder, så vi hurtigt kunne forenes igen og samarbejde mod tyskerne. Allerede da den tyske general Pancke den 14. september 1944 udsendte en meddelelse om sin utilfredshed

med det danske politi, anede man, at nu forberedte tyskerne et kup mod os snart, og det kom så den 19. september.

Den dag havde jeg dagtjeneste på Ordrup Politistation, hvor jeg som regel altid kørte ud i mit distrikt om formiddagen og lavede mit skriftlige arbejde om eftermiddagen. Det gjorde jeg desværre ikke den dag.

Pludselig nogle minutter over 11.00 blev der blæst luftalarm, og det betød, at folk skulle søge beskyttelsesrum, og vi politifolk havde bestemte opgaver at skulle udføre. På det tidspunkt var vi tre kolleger til stede på stationen. Den ene var Valdemar Jensen – min meget gode ven, der ellers havde forladt stationen, men var kommet tilbage for at pudse sine støvler, og så tog han sig lidt god tid, nu da luftalarmen havde lydt. Så var der Kongerslev, der var ved at afhøre en dame i ekspeditionslokalet, og så var der mig selv, der talte i telefon med politigårdens registratur.

Pludselig hørte vi støvletramp på trappen til stationen, og så væltede det ellers ind med tyske soldater med maskingeværer. De var meget nervøse og råbte og skreg, men vi blev da klar over, at vi skulle række hænderne i vejret og forholde os rolige. Det skulle man nu nok gøre, for jeg lagde mærke til tyskernes rystende hænder. Bare den mindste bevægelse, så ville de trykke af, og vi ville være færdige.

Vi vidste slet ikke, hvad der skulle ske med os. Da jeg syntes, jeg var ved at være træt af at holde hænderne oppe, ville jeg prøve at tage dem ned. Jeg fik straks et geværløb i

brystet. Hvor ville jeg gerne have plantet ham en i fjæset, og hvor jeg dog ærgrede mig over, at jeg nu var taget til fange. Mig, der sådan havde forberedt mig på at slippe fri.

Kort efter vi var blevet taget af tyskerne, begyndte telefonerne at kime. Det var andre politifolk, venner og familier, der ville advare os – men for sent uheldigvis. Ordrup politistation lå desværre for os så uheldigt, at dens beliggenhed kun var fem minutters kørsel fra Jægersborg kaserne, hvor tyskeres aktion mod politiet udgik fra. Så vi var den første politistation, der blev overfaldet.

Vi blev gennet ind i et baglokale, der lå ud til stationens bagside. Til lokalet hørte en altan, der ikke lå ret højt over baggårdens terræn, så jeg tænkte straks på, om jeg kunne komme ud den vej. Det opgav jeg dog hurtigt, for nede i gården gik en bevæbnet tysk soldat frem og tilbage.

Altanen lå tæt op ad et plankeværk ind til naboejendommens gård, og jeg kunne måske ad den vej komme ud i friheden. Det var ellers et pragtfuldt solskin, der gjorde fangenskabets endnu mere ærgerligt. Døren stod på klem ind til ekspeditionslokalet, hvor tyskerne opholdt sig, men de sad placeret, så de ikke kunne se mig, når jeg stod nær døren til altanen.

Jeg fik efterhånden alle hasper listet af døren og skulle nu til at træffe en afgørelse. Jeg skulle dog først have klarhed over, om der også var en tysk vagtpost på den anden side af plankeværket. Det var der desværre,

hvilket jeg fik bekræftet af en mand, der opholdt sig i sin lejlighed i naboejendommens sidebygning. Herfra kunne han se lige ned til altandøren, hvor jeg stod.

Det blev en lang dag. I løbet af aftenen kom mor på besøg. Hun havde fundet ud af, at Ordrup politistation også var stormet af tyskerne. Hun fik lov til at snakke med mig under opsyn og havde også lidt mad med til mig. Godt, at jeg ikke på det tidspunkt anede, at jeg ikke skulle se mor igen før ca. 9 måneder senere. Havde jeg også været klar over, at jeg under mit lange fravær skulle være indespærret i forskellige tyske koncentrationslejre, var jeg da gået helt amok. Jeg blev ved med at spekulere over, hvordan jeg dog kunne komme derfra. Mine tanker kunne endda strejfe det komiske, idet jeg under et ophold på toilettet tænkte, at man lige skulle kunne hoppe ned i toilettet, trække i snoren og skylle sig ud. Det havde været alletiders historie.

Vi var fortsat indespærret på stationen, og natten var lang og trang at komme igennem. Vi startede med at hvile os i stolene, men senere endte vi med at lægge os på gulvet. Der blev desværre ikke serveret morgenmad. Tyskerne var ikke særligt gæstfrie. Det var stadig fint vejr udenfor, og op ad dagen blev vi pludselig kommanderet til afgang. Udenfor holdt en af politiets store transportvogne, og den var allerede stuvende fuld af andre kolleger. Jeg kunne genkende nogle af dem fra stationen i Lyngby. Det lå mig ellers på læben at sige, at hvis der ikke var plads, ville jeg da gerne

selv betale til en vogn. Så vidt kom jeg dog ikke.

Jeg blev presset ind hos de andre. I hver ende af vognen stod en tysk soldat. Jeg stod presset op mod ham i bagenden, og det skulle jo ikke være vanskeligt for mig at klare ham, men så var der jo også ham i den modsatte ende. Begge soldater skulle jo gerne gøres ukampdygtige på et og samme tidspunkt.

Det var min gode og stærke ven Valdemar Jensen, der stod nær soldaten i forenden. Jeg prøvede gang på gang at få øjenkontakt med Valde, men han var fuldstændig apatisk. Det var jo heller ikke nok med de to soldater i vognen. Der var også en chauffør og hans sidemand. De var også bevæbnede, og de kunne lettere komme til deres våben end de to andre.

Da vi kørte gennem Charlottenlund Skov, havde jeg også den idé, at jeg her kunne prøve at komme ud af bagdøren og springe ind i skoven, men også det opgave jeg. Jeg kunne se det hele for mig. Løbende inde i skoven fra træ til træ for at dække mig med et par tyskere affyrende den ene maskingeværsalve efter den anden. Jeg ville måske snuble, som Marcher gjorde det i Skodsborg, da han forsøgte at flygte. Nej, jeg måtte hellere vente. Der kom måske senere en bedre og mere sikker lejlighed.

Vi kørte ind gennem København, og mange mennesker, der blev klar over vognens last, vinkede til os. I tankerne prøvede jeg at gætte mig til, hvor pokker vi skulle hen. Så stoppede transportvognen, og jeg så, at vi

holdt uden for Vestre Fængsel – og vi kørte også ind gennem porten, og den blev også lukket efter os.

Vi var en snes politifolk, og vi blev anvist et lokale, hvor vi lige kunne være. Dette skulle så blive vores opholdssted de næste to døgn. Den første nat var der et frygteligt skyderi i nærheden, så vi ligefrem håbede på, at det var modstandsbevægelsen, der ville forsøge at frigøre os. Men det blev ikke til mere.

Den 22. september blev vi igen kommanderet klar til afgang. Nede i fængslets gård holdt et større antal af tyskernes transportvogne – lastvogne forsynet med et skelet af træ med lærred ud over. Vi blev fordelt i vognene, og jeg fandt ud af, at mange af de andre kolleger var fra kystbevogtningen nord for København.

Så satte den lange bilkortege sig i bevægelse. Vi kørte ud af København og sydpå mod Køge. Vi spekulerede på, hvor vi dog skulle hen. Nogle mente, at vi nok skulle interneres nogen tid på et eller andet af de gamle slotte på Sydsjælland. Andre mente, at vi måske skulle interneres på Bornholm. Men jo længere sydpå vi kom, faldt Bornholm ud af tankerne.

Vi kørte stadig sydpå og havde forladt Sjælland. Vi kørte nu på Falster. Skumringen begyndte at falde ind, og vi var ved at blive sløve af træthed, men pludselig, skal jeg love for, vågnede vi op igen. Vi var stoppet op ved færgelæjet i Gedser Havn, og først nu gik den frygtelige sandhed op for os; vi skulle sejles til Tyskland. Det var en aldeles

rædselsfuld tanke og næsten ubegribeligt for os.

Vi kendte stadig intet til, hvor mange kolleger der var taget til fange, men senere, da vi kom til Tyskland og blev forenet med de mange andre kolleger, viste det sig, at det meste af Københavns tjenstgørende politi var blevet overrumplet af tyskerne.

De cirka 1800 politifolk var kørt til Frihavnen, hvor de blev ført ombord i motorskibet Cometa og stuvet ned i skibets lastrum. Lugerne var blevet lagt over, og luften i lastrummet var snart så ulidelig, at flere kolleger blev syge og besvimelede – og her skete så det første dødsfald. Skibet afsejlede ved nattetid, og det ankom til Travemünde i Tyskland den 22. september hen mod aften.

Politiet fra Jylland og Fyn var blevet transporteret med tog til Frøslevlejren i Sønderjylland nær den dansk/tyske grænse. I Frøslevlejren var de så indespærret i fire dage og blev derefter overført til Tyskland.

I øvrigt havde tyskerne ved deres overrumpling af de tjenstgørende politi den 19. september forregnet sig, idet de troede, at alt politi, også de, der havde fri – skulle give møde på deres tjenestested ved luftalarm. Så ved aktionen gik det øvrige politi, (cirka 7.000 mand) straks under jorden, og de politifolk, der endnu ikke havde været direkte aktive i modstandskampen, men som allerede havde dannet grupper, fik nu en kærvkommen lejlighed til at bekæmpe tyskerne.

Kort efter at jeg sammen med mine kolleger var ankommet til Gedser, blev vi ført ombord i færgen, og i løbet af aftenen sejlede vi så til Tyskland og lagde til i Travemünde. Her blev vi på jernbanestationen sat ind i kreaturvogne – cirka 50 personer i hver.

Det var en meget langsommelig transport. Hen mod midnat nåede vi Hamburg, hvor toget gjorde holdt på det store jernbaneterminal. Dørene til vognene blev låst udefra, og de tyske vagtposter forlod stedet. Da vi vidste, at Hamburg var blevet bombet adskillige gange, var vi selvfølgelig ikke glade for vores aflåste situation. Vi prøvede på at få lidt hvile. Ikke alle kunne ligge ned. Det var der slet ikke plads til, og nogle kolleger, især de ældre, var ved at blive irritable.

Den store marmeladespand i et af vognens hjørner, som vi skulle bruge til toiletspand, var ved at løbe over, så lugten i vognen var efterhånden forfærdelig.

Kreaturvognens indre var meget snavset. Der var efterladenskaber af jord og koklatte, så det var ikke noget under, at vore ellers til dagligt pæne uniformer efterhånden var meget snavsede. Da vi heller ikke var blevet vasket eller barberet i de sidste fire døgn, var det ikke så mærkeligt, at en kollega sammenlignede vort udseende med en flok landevejsrøvere af den værste slags – men anderledes kunne det jo ikke være, da vi hverken havde fået vand eller sæbe, og da denne rejse var kommet i stand uden forberedelser, var der jo heller ingen, der havde medbragt deres toiletsager.

Efterhånden var vi begyndt at fryse i vor natlige ensomhed på det hamburgske jernbaneterræn. Der var hverken halm eller tæpper i vognen, og på en måde (i hvert fald på det tidspunkt) var det godt, at vi i længere tid ikke havde fået mad og drikke, for ellers skulle mange flere af os have været nødsaget til at benytte den alt for lille marmeladespand. Vi fandt da også ud af, at hvis man bare skulle af med vandet, kunne det foregå ud gennem sprækken mellem vognens to skydedøre.

Hen på morgenen kom det tyske bevogtningsmandskab tilbage, og vi blev transporteret videre i de ubehagelige kreaturvogne.

Neuengamme

Længere op ad dagen den 23. september 1944 ankom vi så til koncentrationslejren Neuengamme. Der var ingen banegård på stedet, men et såkaldt trinbræt. Alle blev kommanderet ud af vognene, og så kunne man endelig tage et ordentligt overblik over stedet.

Lejren lå på et stort fladt område på Lüneburger Heide. Lejren var omgivet af et højt pigtrådshegn med højspænding, og cirka tre meter længere inde af endnu et hegn – men noget lavere. Med mellemrum langs det høje hegn var opsat vagttårne, hvor tyskerne havde anbragt rekylgeværer, så vi hurtigt kunne se, at herfra kunne man ikke flygte uden at dø af det. Inden for det indhegnede område kunne man se et stort antal barakker og desuden to store stenbygninger.

Dette var bare et hurtigt overblik, idet vi steg ud af kreaturvognene, men uhyggen blev ikke mindre af at se, at der langs togstammen stod opstillet flere hundrede SS-soldater, og de var alle svært bevæbnede. Mange af SS'erne havde store blodhunde med sig og desuden hundepiske, men disse hundepiske blev fortrinsvis anvendt mod fangerne, når én havde vakt SS'ernes misfag.

Vi blev nu stillet op i march-kolonne og gik de sidste cirka 200 meter til lejrens hovedindgang. Langs denne vej var der også opstillet SS-soldater med ganske kort afstand mellem sig. Alle soldaterne var som sædvanlig svært bevæbnede. Længere borte fra vejen – også med kort afstand mellem sig – var der flere SS-soldater, men disse var bevæbnede med maskingeværer. Var der nogle blandt os, der havde tænkt på flugt, blev denne tanke hurtigt fejlet til side. Bare så meget som, hvis man drejede sit hoved for at betragte, hvad der foregik omkring os, blev man overfuset med de værste skældsord. Ja, selv deres hundepiske blev anvendt.

Så var vi endelig fremme ved hovedporten til lejren. Det hele var simpelthen så uhyggeligt og forfærdeligt, at det ikke kan beskrives med rette ord. Ja, det var, som om man ikke rigtigt ville tro på det, man så, og det der var hændt os. Vi var rigtigt godt på den. Det var så uvirkeligt – som en ond drøm, men det måtte jo være rigtigt. Vi var sultne, trætte og frysende – ja, det var den rene elendighed, man var havnet i. Hvem der dog

bare havde haft sin frihed, men vi var nu underlagt andres forgoftbefindende. Først nu vidste jeg for alvor, hvad frihed betød.

Inden for porten var der en stor plads på størrelse med to fodboldbaner. Vi skulle snart lære, hvad den blev brugt til.

Det, jeg så inde på lejrens område, var så chokerende, at jeg aldrig vil kunne udviske det af min erindring. Fangerne var forsynet med de forunderligste klædningsstykker, og på ryggen af fangerne var der påmalet et stort gult kryds. Det var for at hindre flugtforsøg. Fangerne var klippet meget kort, og på midten af hovedet var der lavet en stribe – en såkaldt bundklipping (også kaldet en autostrada). Alle fanger var utroligt magre.

Det var de såkaldte muselmand, som jeg her så for første gang i mit liv. Masser af fangerne var mere eller mindre invalider – dels forårsaget af sygdom og dels af mishandlinger. Jeg havde set og oplevet meget som politimand, men dette her – min første dag i Neuengamme – gjorde alt tidligere til de rene børnehveoplevelser.

Vi blev nu alle ført over til en bygning, hvor vi fik os et brusebad. Vort tøj (politiuniform) blev bundtet sammen, og alle vore værdigenstande såsom ure og ringe blev taget fra os.

Efter brusebadet blev vi stillet op i en lang række – stadig nøgne, og nu blev vi een efter een sovset til med en større kost dypet i en meget stærk væske. Det var en såkaldt aflusning. Ja, det nærmest brændte i huden, så de af os, der stod for tur, lige når kosten

var blevet dypet i spanden, sprang rundt bagefter, som om vi var blevet brændemærket.

Herefter fik vi udleveret noget tøj eller rettere sagt nogle forfærdelige, gamle og slidte klude, eller også tøj, der så ud til ikke at have været brugt ret meget. Det var tøj efter jøder, der var tilintetgjort i tyske koncentrationslejre. Tøjet var jo ikke syet til een, så det passede ad Pommern til.

Jeg havde selv fået et par bukser, der stumpepede til midt op på benene. Jakken var 2-radet. Det var ellers blevet moderne (i Danmark havde jeg endnu kun en 1-radet jakke). Selvom det var en 2-radet jakke, var den for lille til, at jeg kunne knappe den, så jeg måtte skaffe mig et stykke snor, der kunne nå fra knap til knaphul. Der var ikke noget spejl, så jeg kunne ikke rigtigt betragte mit udseende, men hvor så vi dog ud allesammen – men alene det, at vi fik tøj på kroppen. Strømper fik vi ikke bevilget. Mine sko var det eneste, jeg havde fået lov til at beholde, men de var ikke meget bevendt. Det var tynde sorte sommersko, og de var omtrent slidt igennem i sålen. Jeg husker, at jeg havde talt om, at det snart var på tide at få dem forslået, men det nåede jeg altså ikke.

Så blev vi ellers registreret og fordelt i de forskellige barakker, hvor vi skulle ligge to i hver køje, men når man er træt, så mærker man ikke så meget til, at pladsen er trang. Mit fangenummer i Neuengamme blev 52456, og skiltet med nummer, som jeg fik udleveret, skulle jeg altid bære i en snor om halsen.

Vi blev allerede purret kl. 5.00, og nogle af fangerne havde sørget for afhentning af den såkaldte morgendrik – en slags suppe, der smagte forfærdeligt, men ned skulle den. Der var ikke andet at få. Jeg var nok ikke den eneste, der tænkte på kaffe og rundstykker fra bageren på hjørnet.

Allerede den første morgen blev jeg sammen med nogle af mine kolleger sat til at arbejde i en lergrav. Leret skulle vi transportere i tipvogne til et teglværk, der lå i nærheden. Ved middagstid blev der bragt mad til os på teglværket. Det var en meget ilde lugtende kålrabisuppe i store snavsede trætønder. Det var virkelig ulækkert, men nøden drev os til at spise. Mange kunne ikke den første dag, men senere måtte de i gang. Det var nødvendigt for at overleve.

Efter min første arbejdsdag i lejren var jeg stadig ikke klar over: Om Onkel Aksel (der jo var politibetjent i Århus) også var blevet taget af tyskerne.

Men en dag på vej "hjem" fra arbejdet gik jeg over den store appelplads, og ved en af barakkerne så jeg et hold politifolk stadig i deres uniformer. Det kunne kun betyde, at det var et nyt hold, der var ankommet til lejren. Pludselig kunne jeg genkende Aksel mellem de andre, og jeg råbte til ham.

Trods det uhyggelige mødested kunne jeg se, at det glædede ham at møde mig. Vel sagtens fordi han så ikke alene var havnet i det helvede. Det skulle da også vise sig, at vi kunne støtte hinanden mange gange på vores lange, ufrivillige rejse. Vi var også så hel-

dige, at vi, alle de gange vi skiftede koncentrationslejr, kunne følges ad, i modsætning til andre, der også gerne ville holde sammen, men blev overført til forskellige lejre og på den måde kom fra hinanden.

Vi havde hørt, at det store optællingstidspunkt i lejren foregik hver dag kl. 17.00. Alle fanger i lejren skulle møde på appelpladsen, dvs. ca. 20.000 fanger. Det foregik på den måde, at lejrorkesteret spillede Alte Kameraden. Dette orkester, der bestod af ca. 25 mand, var sammensat udelukkende af fanger. Kort før appellen gik orkesteret pladsen rundt et par gange for fuld musik. Orkestret blev kaldt pyjamasorkesteret på grund af de stribede fangedragter.

Lidt før kl. 17.00 samlede de forskellige fanger sig uden for deres barak. Hver barak havde sin Blockälteste (en fange), som så skulle afgive melding til Lagerälteste (også en fange), om hvor mange fanger han mødte med til appellen. (Denne Lagerälteste beklædte også posten som lejrens bød-del. Galgerne, som jeg ikke selv så i brug, stod opstillet mellem to af barakkerne.)

Det samlede antal fanger blev så meldt til den øverste for lejren. Det var en SS-officer. Når alle var på plads, blev der kommanderet ret og huerne af (Mützen ab). Det skulle foregå med stor præcision. Under appellen gik der et stort antal SS'ere omkring mellem os, og ve den, som ikke udførte eksercitsen til punkt og prikke. Han var fortabt og kunne risikere at blive mishandlet til døde – så alle gjorde sig megen umage. Når optællingen så var overstået, blev der kommanderet huerne på (Mützen auf).

Eksercitsen kunne sommetider vare op til 5 timer. Os politifolk, der endnu ikke havde fået udleveret huer, var fri for denne hueeksercits, men vi var tvunget til at være på pladsen, indtil de øvrige fangers hueeksercits blev udført til lejrofficerens fulde tilfredshed. Ingen turde give mishag til lyde over for denne umenneskelige behandling, idet SS'erne havde så mange raffinerede straffemetoder.

Når der var luftalarm i lejren (som regel nær Hamburg, der lå i nærheden af lejren, blev bombet), blev vi gennet ned i kælderen under een af de store stenbygninger. Det var et forfærdeligt opholdssted. Der var meget lavt til loftet, og vi var presset sammen som sild i en tønde, så der var mangel på ilt i kælderen. Mange prøvede at sætte sig på hug for at få mere luft, og adskillige besvimed under sådanne ophold. Ved nedgangen til kælderen stod der altid en SS-soldat, og han brugte flittigt sin flodhestepisk mod de af fangerne, som ikke bevægede sig hurtigt nok. Det var som regel de svækkede og de invaliderede.

Snart skulle vi dog forlade denne uhyggelige lejr. Den 5. oktober 1944 fik vi igen udleveret vores politiuniformer og vores private ejendele. Et større hold af vore kolleger havde allerede forladt lejren ni dage forinden. Endnu vidste vi ikke, hvor deres næste opholdssted var blevet.

Buchenwald

Vi blev samlet på appelpladsen, og herefter blev portene åbnet, og vi marcherede så de sædvanlige ca. 200 meter hen til det sted,

hvor vi var ankommet for 13 dage siden. Ligesom dengang var der langs ruten opstillet et stort antal SS-soldater med skarpladte våben, og deres blodhunde gæde og rev og flåede for at frigøre sig, så de kunne sætte tænderne i een af os.

Endelig var vi fremme, og vi genså de gamle kreaturvogne. Vi blev atter stuvet sammen ca. 50 mand i hver vogn. Den vogn, jeg blev anbragt i, havde tidligere været anvendt til transport af grafit, så det varede ikke længe, før vi var blevet godt tilsvinede på vores uniformer. Ja, hænder og ansigt kunne godt sammenlignes med en kularbejders, der lige var kommet op fra minen.

Inden vi forlod Neuengamme havde vi fået udleveret en dagration brød. Den sædvanlige rugbrødsskorpe på 3-4 cm's tykkelse. Toget satte sig i bevægelse, og vi blev hurtigt klar over, at det gik sydpå. Der var altid kolleger, der gennem de små åbninger for oven i vognen fulgte vores kørsel gennem det afvekslende landskab. Når de så passerede byområder, der var godt nedbombet, gav de højlydt udtryk for det, de så. I begyndelsen, da den store træthed endnu ikke havde meldt sig, var vi andre også nysgerige efter at få noget at se.

Det var en langsommelig kørsel. Gang på gang måtte vi ved små stationer holde ind på sidespor, så troppetransporter kunne passere os. Det skulle blive en forfærdelig rejse. Indespærret i en kreaturvogn i 44 timer – og der var hverken sidde- eller liggepladser. Nogle af de mest sårbare kolleger blev da også efterhånden let hysteriske og umedgørlige.

De to tyske soldater, vi havde i vognen som bevogtningsmandskab, blev af og til udskiftet med andre, så de kunne hvile sig i den medfølgende vogn til bevogtningspersonalet.

Hvad jeg aldrig vil glemme fra denne tur i kreaturvognene, er det tyske Røde Kors. På mange af de jernbanestationer, hvor vi gjorde holdt, så vi gang på gang, at Røde Kors kom med forsyninger til de tyske soldater, men vi andre blev intet tilbudt – end ikke vand. Turen blev på 44 timer uden vådt eller tørt – bortset fra det omtalte rugbrødsstykke, som for længst var fortæret.

Også denne gang havde vi en tom marmeladespand stående i vognen som toiletspand. Anden dagen i vognen fik jeg pludselig tynd mave, og da var spanden allerede fyldt. Jeg gjorde derfor de to soldater begribeligt, at nu skulle det altså være. De kunne se på mig, hvor alvorligt det var, og de åbnede vognens dør så meget, at jeg lige kunne få min bagdel udendørs. Jeg havde ikke mere end lige trykket af, så nærmest rev de mig ind i vognen. Jeg, der selvfølgelig sad med ryggen til, havde ikke set, at vi passerede en mindre jernbanestation, hvor der ovenikøbet stod folk på perronen. Jeg er sikker på, at de ikke undgik at blive ramt af denne usædvanlige salut.

Lige i øjeblikket var det ret opmuntrende for de nærmeststående kolleger at overvære denne herlige situation, men prøv at tænke på, at der ikke fandtes toiletpapir i vognen. Bukserne på igen, og jeg var jo ikke den eneste, der havde tynd mave.

Jeg kan blive aldeles rasende, når jeg tanker tilbage og genoplever alt det, vi måtte igennem. Sikken en foragt for andre mennesker den tids tyskere havde, og hvor frækt at stuve 50 mennesker sammen i en beskidt kreaturvogn og overlade os til os selv i 44 timer.

Den tur var virkelig en prøvelse og vanskelig at klare. Jeg har senere hørt, at når jøderne blev transporteret – selvfølgelig også i kreaturvogne, så var de dobbelt så mange stuvet sammen i en sådan vogn. Her var halvdelen af fangerne som regel døde, når transporten nåede sit bestemmelsessted. De to nætter, vi måtte igennem på turen, var selvsagt værre at komme igennem end dagtimerne. Man ville jo gerne ligge ned og hvile sig, selvom det var et beskidt vogn-gulv. Men på grund af pladmangel var der ikke mange, der fik lejlighed til det.

Tankerne gik ofte hjem, når vi måtte gennemgå disse svære stunder. Man klarede sig kun, fordi man var besat af den vilje, der skulle til for at overleve og komme hjem igen.

Vi havde hørt lidt om af soldaterne, at vi skulle anbringes i koncentrationslejren Buchenwald. Jeg havde aldrig hørt dette navn før, ligesom jeg heller ikke tidligere havde varet klar over, at tyskerne havde sådanne lejre, hvor de blot spærrede mennesker inde, når de fandt det for godt.

Endelig, efter at have kørt en strækning på ca. 300 km sydpå (en tur, som ellers normalt ville have taget ca. 5 timer), var vi fremme ved byen Weimar. Her ventede vi

yderligere et stykke tid, idet der skulle et specielt bjerglokomotiv til for at trække os op til selve Buchenwald-lejren, der lå i en højde af ca. 800 meter over havets overflade.

Endelig kunne vi så køre igen. Denne sidste strækning blev kørt igennem et skovfyldt område. Vi standsede ved et skilt, der fortalte os, at denne station var Eisenbahnstation Buchenwald. Det første, vi bemærkede, da vi steg ud af kreaturvognene, var et stort ruinområde, hvor masser af fanger i stribe dragter var beskæftiget med oprydning og flytning af murstensbrokker. Vi blev senere klar over, at ruinerne var resterne af nogle fabriksbygninger i lejrens område, der nogen tid forinden var blevet bombarderet af de allieredes bombefly (der blev dræbt ca. 1.000 personer).

Fra toget marcherede vi i en samlet kolonne ad en asfalteret vej, og for enden af den lå så selve indgangen til Buchenwald-lejren. Hovedindgangen var i en stor træbygning, der i midten var forsynet med en port med en solid jernlåge, og indenfor opholdt sig mange SS-soldater.

Over porten var et vagttårn, og der befandt sig altid vagtmandskab forsynet med maskingeværer. Øverst oppe i vagttårnet var et ur, og herunder stod malet ”Recht oder Unrecht – mein Vaterland”.

Det var selvfølgelig meget praktisk med dette ur, idet vi også i Buchenwald skulle aflevere alle vore værdigenstande bl.sa. vores ure, så nu var der da et sted, hvor vi kunne følge lidt med i tiden.

Ud fra hver side af hovedindgangen udgik der et højt, solidt pigtrådshegn, og når man kiggede videre, kunne man se vagttårne i de yderste hjørner.

Da vi alle var kommet indenfor, og jernlågen var smækket i, følte jeg igen denne modbydelige, håbløse situation, man var havnet i. Lige inden for hovedindgangen var en kæmpe appelplads – en halv gang større end den i Neuengamme.

Den skulle vi snart lære at kende. Det var her, der blev opstillet til appel kl. 5.00 om morgenen. Her kunne opstilles 40.000 personer, og det var endda ikke alle de fanger, der var tilknyttet lejren. Der var yderligere ca. 50.000, men de arbejdede i udkommandoer uden for lejren.

I øvrigt var der en fantastisk udsigt fra den højtliggende lejr. Jeg talte op til syv landsbyer, jeg kunne se, når det var klart vejr. Bortset fra den smukke udsigt fra lejren var det for os, når vi stod til appel, en uheldig højde, fordi der i morgen- og aftentimerne som regel var meget diset. Det ene med det andet gjorde, at appellerne kunne være den rene tortur.

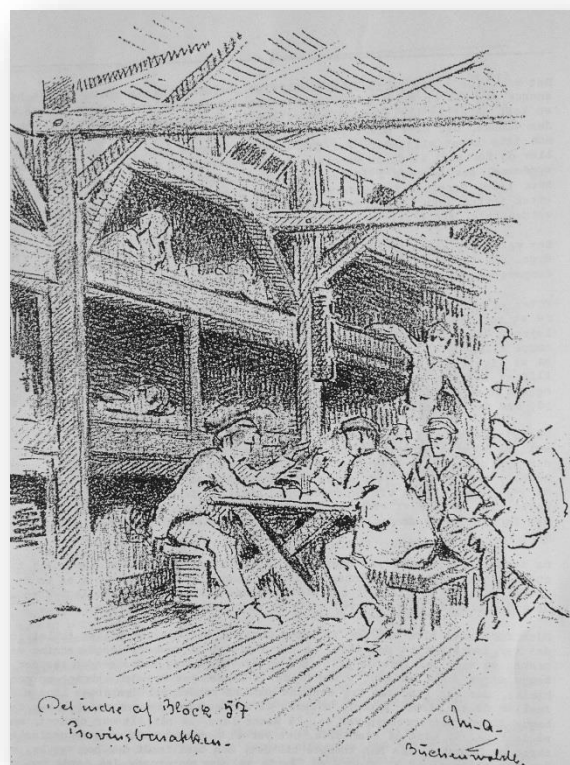
I disse tynde, stribede drejlsdragter (intet undertøj — ingen strømper – dårligt fodtøj) var aftenappellerne næsten altid forfærdelige at komme igennem. Somme tider kunne en appel vare op til 5 timer, og når man så både frøs og sultede, følte tiden endnu længere. Tænk så også på, at appellerne som regel startede umiddelbart efter, at man var kommet ”hjem” fra det arbejde, der var begyndt kl. 5 om morgenen.

Fra lejrens hovedindgang blev vi ført ned til en stor 3-etages stenbygning, hvor vi så fik et meget tiltrængt bad. Derefter kom vi til aflusning. Alt dette foregik i bygningens kælder, og herfra ganske nøgne blev vi kommanderet op til næste etage, hvor vi så fik udleveret den snavsede uniform igen. De tidligere ankomne ca. 1.600 politifolk, der var kommet en uge for os, var blevet iklædt de sribede fangedragter. De havde antagelig ikke flere af disse fangedragter, siden vi ikke skulle have nogen.

Da alt dette var overstået (vi var også blevet registreret og havde fået udleveret nye fangenumre – mit nr. 87073), blev vi ført over i en stor træbygning, der så skulle være vores bolig.

Denne træbygning lå i et område, hvor der var mange andre tilsvarende træbygninger. Det var – fik vi fortalt – den såkaldte karantænelejr. Når vi havde opholdt os der i nogen tid, skulle vi flyttes over i lejrens stenbygninger, men det blev vi aldrig.

Sådan en træbygning, der blev kaldt en blok, havde en længde på ca. 40 meter og en bredde på ca. 11 meter. Der var ingen vinduer i bygningen kun nogle smalle rudere i en forhøjning i taget. Langs blokkens indvendige sider var der opsat hylder i tre etager. Disse hylder skulle gøre det ud for køjer. Hver køjeflade målte 2 x 3 meter, så der kunne ikke blive tale om at ligge på ryggen, når der skulle være 10 mand på hver hylde. Hvis vi skulle have lige meget plads, var der 30 cm til hver. Det lyder helt utroligt, men vi pressede os sammen hver eneste aften.

Det indre af Block 57

Man kunne selvsagt ikke vende sig, medmindre alle var enige herom, så meget søvn blev der aldrig tale om.

Vores blok havde nr. 57, medens de tidligere ankomne kolleger boede i henholdsvis blok 59 og 63.

Lige inden for indgangen til vores blok i højre side var et mindre vaskerum med kun een vandhane og så en lille tisserende. Vi boede 700 i min blok, så det var ikke store vaskemuligheder, vi havde.

I midterdelen af rækken af sovehylder i venstre side havde blok-älteste sit opholdsrum, og der udenfor var der opstillet en mindre kakkellovn. Blok-älteste, der også var fange (en tysker), var øverste leder af blokken, og

han havde som medhjælper nogle underfanger (stubedienst).

Vores bloks leder havde været fange i lejren siden 1937. Fanger fra den tid var der ikke mange tilbage af.

Disse blok-älteste skulle sørge for registrering af fangerne, sørge for madafhentning, luskontrol og opstilling til appellerne. De skulle sørge for, at de forskellige arbejdskommandoer kom af sted om morgenen. De skulle også sørge for, at lyset blev slukket om aftenen, så kun de få svagtlisende, blå pærer var tændt om natten.

Pladsen midt mellem de to rækker sovehylde (ca. 5 meter i bredden) var forsynet med nogle få lange borde og tilhørende bænke – men helt utilstrækkeligt til, at vi kunne være der allesammen. Når vi alle 700 skulle ind i blokken, kunne vi ikke alle være i midtergangen, men måtte lægge os ind på hylderne, efterhånden som vi kom ind.

Det kunne være meget trangt, da der kun var en afstand af ca. 50 cm mellem hyldeerne. Den øverste hylde lige under taget var bedre, idet der var så stor afstand til taget, at vi kunne sidde op. Her havde man så den ulempe, at luften var dårligere.

Aksel og jeg boede i hyldeafdelingen længst nede til højre allerøverst oppe. Her boede vi sammen med kollegerne fra Århus. Det var meget heldigt at Aksel og jeg hele tiden var sammen lige fra Neuengamme, da vi traf hinanden første gang, og indtil vi igen fik vores frihed.

Dermed kunne vi hjælpe hinanden. Det var nemlig sådan, at selvom de fleste af os kendte hinanden af udseende, så var det kun de nærmeste sove- og arbejdskammerater, man knyttede fællesskab med og hjælp, når det var nødvendigt. Så når man mødte andre på vej ind eller ud af blokken, kunne man pludselig få at vide, at den og den var syg eller var kommet på en anden arbejdskommando osv.

Det var meget sjældent, at man kunne ligge en hel nat på sin hylde, både fordi der var mangel på luft, og fordi man på grund af manglende fedtstoffer i kroppen meget oftere skulle på toilettet – og da toilettet (eller tisserenden) lå helt nede i den anden ende af blokken, måtte man i den dunkle belysning igennem den 40 meter lange fællesgang.

Mange lå slet ikke på deres hylder, men benyttede sig af bordene og bænkene i midtergangen.

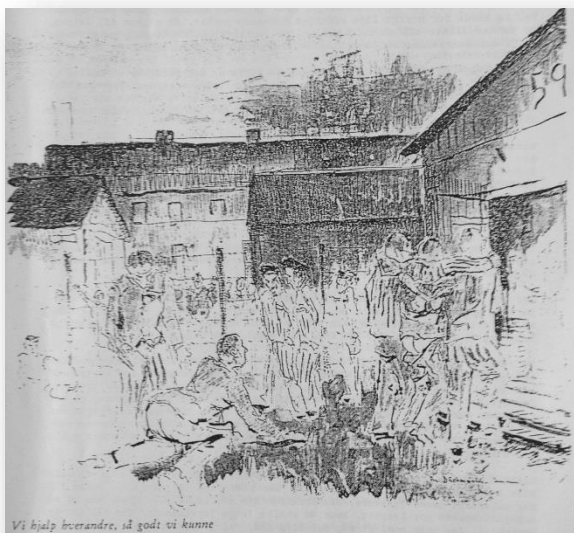
Det var en meget besynderlig stemning, der kunne være i det store rum ved nattetide. Snorken, råben, klagen, uro og småskændrier, når man ikke kunne finde sig til rette med plads på hylde.

Når man så kom tilbage til sin hylde, var det næsten umuligt igen at komme til at lægge sig på sin plads. Ens plads var blevet fyldt ud i mellemtiden. Så når man borede sig ned, skete det under eder og forbandelser fra de halvsovende kolleger.

I øvrigt var der intet som helst at ligge på, andet end de rå brædder, hylde bestod af.

Vi havde heller ingen tæpper at lægge over os. Det tøj, vi havde på om dagen, havde vi også på om natten.

Det var ikke alene de trange pladsforhold på hylderne, det gjorde sit til, at der var så megen uro om natten. Også det væld af lopper, der fandtes alle steder. Jeg var så heldig, at lopperne ikke gjorde mig noget, andet end at kravle på mig, medens andre kunne få de forfærdeligste loppebid. Dette kunne så ikke undgås, at der blev kløet og kradset på disse loppebid, og masser af mine kolleger havde til sidst åbne væskende sår.

Vi hjalp hverandre, så godt vi kunne

I de to andre blokke, hvor der også var politihold, var der nogen, der havde været heldige at få både madras og tæppe, men når man så fik fortalt, hvor ulækre disse genstande var, så betakkede man sig. Desuden havde lopperne her endnu større tumleplads.

Ved indregistreringen her i Buchenwald skulle vi opgive tidligere erhverv, Aksel og jeg blev enige om, at vi ville sige, at vi var uddannet murere. Jeg ved, at mange opgav noget helt andet, fordi de hermed mente, at de ikke kom på arbejde. Håndværkere var meget højt anskrevet i Tyskland, fordi så mange bygninger efterhånden lå i ruiner. Aksel og jeg var også lidt bange for, hvis vi opgav noget helt andet, og det blev opdaget, at det kunne gå ud over familien i Danmark.

Det resulterede så i, at Aksel og jeg meget hurtigt kom i en arbejdsgruppe (Baukommando Drei), og vi blev kaldt op om morgenen kl. 4. Det var meget svært for os at stå op på den tid, så der blev kaldt på os op til flere gange. De andre kolleger, der endnu ikke havde fået arbejde tildelt, begyndte højlydt at blande sig, idet de var bange for, at det skulle gå ud over dem, hvis vi var så uvillige. Vi var kun fire fra vores barak i den byggekommando.

Inden vi forlod barakken med den fange, der skulle føre os til appelpladsen, fik vi en bøtte suppelignende vand, et stykke rugbrød og et lille bitte stykke syntetisk margarine. Det halve af brødet tog vi med på arbejde.

Det var en uhyggelig fornemmelse at stå på den store appelplads, og de mange projektører fra hovedindgangens vagttårn kastede deres skarpe lys ned over os, medens vi blev talt op. Først derefter blev vi ført uden for lejren, hvor vi skulle arbejde.

I portåbningen stod altid mange SS'ere. De anvendte flittigt deres flodhestepiske, og de både slog og sparkede fangerne.

Selv blev jeg aldrig forulempet, når jeg gik gennem porten, men jeg så hver eneste dag, når jøderne blev ført igennem, hvordan de blev mishandlet.

Jøderne var kun iført en skjorte. Hverken strømper eller fodtøj havde de. De var fuldstændigt afpillede. Det var som om, deres hud var overtrukket deres knogler.

Ofte blev der pillet nogle fanger ud under udmarchen og stillet ind til siden. Der kunne de så som regel stå på samme sted, når vi andre ca. 10 timer senere skulle tilbage til lejren igen.

Uden for lejren arbejdede Aksel og jeg sammen med ca. 20 andre politifolk i en stor udgravning, hvor vi skulle mure et fundament op i højde med jordoverfladen. Når det var gjort, skulle der opføres en ny bolig til kommandanten. Han boede i en mindre bygning nær stedet.

Det var blevet efterår, og det var uhyggeligt koldt i vores tynde sommerbeklædning. Der var op til 15 graders frost. Hvis man vil forestille sig, hvordan vi følte det, kan man bare, når det er frostvejr, gå udendørs i sin pyjamas en times tid og samtidig være rigtig sulten. Hvis der ind imellem var regnvejr, var der ikke noget med at gå i læ. Man blev drivvåd, og tøjet måtte tørre på kroppen. Vi havde intet tøj at skifte med.

Under dagens arbejde var vi under bevogtning af SS'ere, der hele tiden skyndede på os. Alle mulige folkeslag var beskæftiget på denne arbejdsplads.

Hver dag kunne man være sikker på, at en fange faldt død om af udmattelse eller sygdom. Sådant en dag var utrolig lang at komme igennem.

Når vi så var tilbage i vores blok, skulle vi have dagens varme måltid — en skål suppe, der bestod af vand og kålrabi. Sommetider kunne man være heldig at finde nogle stumper indmad i suppen.

Det var imidlertid ikke altid, vi nåede at få suppen, fordi der pludselig kunne komme meddelelse fra lejrledelsen, at der skulle være appel. Som tidligere fortalt, kunne en appel sommetider vare op til 5 timer, og så var suppen selvfølgelig blevet kold. Den blev dog spist alligevel.

Da lyset blev slukket kl. 22, skete det ikke så få gange, at vi måtte spise suppen ved det svage mørklægningslys.

De mange lange aftenappeller i det fugtige, kolde vejr og kun iført det tynde sommertøj havde fået Aksel og jeg til at spekulere over, hvad vi dog kunne gøre for at beskytte os selv. Vi kunne jo se, hvordan kammeraterne en efter en blev syge af de store afkølinger, vi hver dag blev udsat for.

Det var lige i den periode, hvor alle politifolk i ca. 14 dage i træk hver eneste dag fik en eller anden vaccination. Vi stod i lange rækker og fik med en kost malet en blå farve, hvor

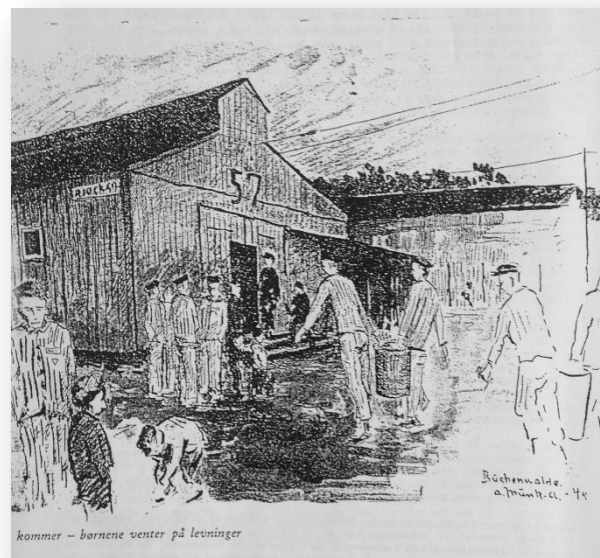
vi skulle have stikket. Vi gik ud fra, at den væske, der blev smurt på os, skulle desinficere stedet. Det nyttede nu nok ikke noget alligevel, for den anvendte kanyle blev ikke udskiftet. Det blev os fortalt, at disse vacciner skulle beskytte os mod alle de forskellige sygdomme, der hærgede i lejren. Vaccinationerne startede i brystmusklerne i hver side, derefter i skuldermusklerne i hver side, så begge baller og derefter forfra igen. Det blev senere fortalt os, at det var en vaccine fra 1. verdenskrig, der skulle afprøves. Det var altså os, det gik ud over.

Det var efter denne store vaccination, at de fleste politifolk blev alvorligt syge. Som jeg tidligere har fortalt, var der ca. 600 politifolk, der havde en temperatur på over 40 grader.

Efter en af de rigtigt kolde appeller blev Aksel og jeg enige om at organisere et par tæpper. Det fik vi hurtigt gjort gennem en fange, der arbejdede i lejrens depot. Det kostede fire cigaretter pr. tæppe på eget ansvar. Det ene tæppe klippede vi midt over, og i midten af hvert stykke lavede vi så et hul, så vi lige kunne putte hovedet igennem som i en poncho. Det andet tæppe blev klippet i strimler. Til næste appel vikledede vi så tæppestrimlerne om benene og tog hver sin poncho over hovedet. Det var lidt svært at få vores tøj udenpå, men det lykkedes. Det var fantastisk at stå til appel den aften.

Da SS'erne skred fronten af ved den sædvanlige optælling, sagde jeg til Aksel, da SS'erne nærmede sig os: "Er du klar over, at hvis du bliver opdaget i din nye beskyttelsesdragt, så bliver du hængt". "Det kan

godt være" sagde Aksel, "men så siger jeg, at du også har lavet sådan en dragt – for du tror da vel ikke, at jeg vil hænge deroppe alene?".

Børnene venter på levninger

Heldigvis blev det ikke opdaget, for så var vi virkelig kommet op at hænge i galgen på appelpladsen. Det foregik gerne søndag eftermiddag i overværelse af SS'erne og deres kvinder.

De forskellige blokke var omgivet af pigtrådshegn, og for at komme ind til andre blokke skulle man gennem en låge i hegnet, som var bevogtet af en Torhüter (en slags overfange), men når man gerne ville besøge en kollega i en af de andre blokke, kunne man ved hjælp af en cigaret komme igennem.

Uden for vores blok var der et langt stenhus. Det var det fælles toilet, og det var indrettet på den måde, at der i midten af rummets længderetning var gravet en stor latrinrende på et par meters dybde, og langs

renden var der i begge sider støbt en kant i sædehøjde. I lændehøjde var der anbragt en rund bjælke, der var placeret fra den ene ende af renden til den anden lige midt imellem de to støbte kanter, således at man sad med ryggen mod bjælken fra begge sider. Latrinrenden var ca. 25 meter lang, så når alt var optaget sad vi i alt ca. 50 mand på hver side.

Det var et meget anvendt rum. Selvfølgelig først og fremmest, når man trængte til det, men også fordi der her var læ og der var altid noget at sludre om. Papir var der intet af. Jeg havde dog en gang fået fat i en side af en avis. Siden delte jeg op i flere brugbare størrelser, og der blev kun brugt et stykke hver gang. Jeg følte, at det var en hel luksus.

En aften sad jeg på mit das i bælgravende mørke sammen med flere andre. Da jeg var færdig, tørrede jeg mig med mit stykke avis-papir og lod det dumpe ned i renden, men da der som regel altid kom træk fra renden, stod mit brugte papir og svævede lidt i luften. Det benyttede min sidemand (en jøde) sig af. Han greb papiret, der så også blev anvendt på den ubrugte side.

Langs den ene side af toiletrummet var der også en tisserende.

I den bageste del af bygningen var der et stort vaskerum med nogle store vaskekummer med rindende vand. Hvis man var tidligt oppe, var der altid plads her til en afvaskning. Men man skulle virkelig tage sig sammen til en sådan afvaskning, for det var skidekoldt. Det gjorde dog underværker.

Det var ligesom, at jeg holdt standarden og respekten for mig selv. Til at tørre mig bag efter anvendte jeg en gammel undertrøje.

I forlængelse af toilet og vaskerum var der endnu en stenbygning, som blev anvendt til opsamling af døde. Jeg husker endnu de første dage, inden vi begyndte at arbejde, når vi gik i de smalle gader langs blokkene og det lange stenhus med toilet og vaskerum, hvordan fanger kom kørende med ligbårer til lighuset, hvor ligene så blev tippet af. Ja, det blev tippet af, for det kunne tydeligt høres, hvis man var lige ud for det sted, når lig blev afleveret. De første gange man overværede disse ligtransporter, bøjede man sig i ærbødighed for de døde, når den åbne ligvogn passerede os. Det holdt man i øvrigt snart op med, idet disse ligtransporter fandt sted hver eneste dag.

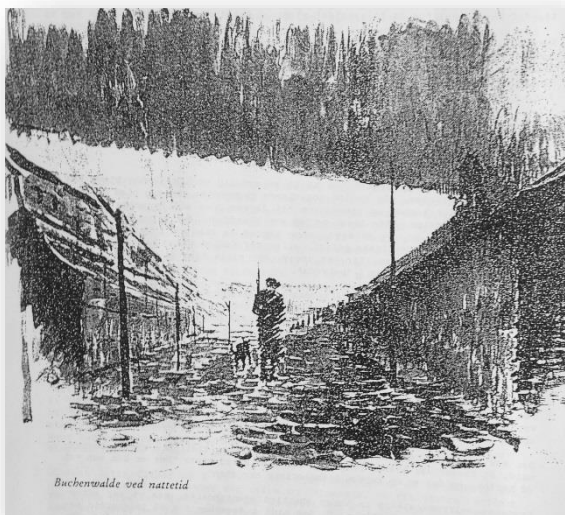
Vi var – alle politifolk – efterhånden mere eller mindre forkølede med deraf tilstødende sygdomme, så som halsbetændelse, pande- og bihulebetændelse. Ja, snart var der også flere, der fik lungebetændelse, og dødsfaldene meldte sig. Strabadserne havde været for hårde, selv for hærdede politifolk. Det var altid meget sørgeligt og uforståeligt, når det blev oplyst, at den og den kollega nu var død. Særligt, når man kendte kollegaen personligt.

Vi var 3 måneder i Buchenwald, og i den periode døde 57 politifolk, der alle blev brændt i lejrens krematorium.

I lejren florerede der mange forskellige, smitsomme sygdomme, så som dysenteri,

tyfus, difteri, skarlagensfeber – og en overgang i november måned var der ca. 600 politifolk, der var så syge, at de havde temperaturer omkring 39-40 grader celsius.

Nogle lyspunkter var der, idet de derhjemme efterhånden havde fundet ud af, hvor vi befandt os. Jeg modtog en pakke fra mor med mine toiletsager, så endelig kunne jeg få fjernet fire ugers skægvækst og få mine tænder børstet. Aksel måtte låne min tandbørste, da han endnu ikke havde fået pakke.

Buchenwalde ved nattetid

Buchenwald ved nattetid

Det var interessant at se, hvad de forskellige modtog i deres pakker. Pakkernes indhold svarede ikke altid til forventningerne. Man havde jo mere brug for tykt undertøj, strømper og overtøj end en silkepyjamas, sommerundertøj og morgensko.

Det bødede lidt på det, da vi fik pakker fra Røde Kors, der indeholdt tykke benklæder, stortrøjer, skihuer, strømper og undertøj.

Lejrledelsen var ikke særlig villig til at viderelevere pakkerne til os, men til sidst fik vi dem udleveret. De havde alligevel lidt respekt for Røde Kors.

Vi modtog også en levnedsmiddelpakke, og det var virkelig en vidunderlig gave i al elendigheden. Den indeholdt alt, hvad vi behøvede af daglige fødevarer samt vitaminpiller. Vi var virkelig i nød, da vi modtog den første Røde Kors-pakke.

Uden disse pakker – og det er alle enige i, var sygdom og død blevet langt større. Pakken indeholdt også cigaretter, men jeg røg heldigvis ikke, så jeg kunne bruge mine cigaretter til at tiltuske mig andre nødvendige ting. Var man i besiddelse af cigaretter, var man ikke dårligt stillet.

Imellem de to andre politiblokke nr. 59 og 63 lå blok 62, der var beboet af jøder. I denne jødeblok, hvor der var langt mere elendighed end i politiblokkene, blev der hver morgen fjernet mange døde. Langt de fleste dødsfald hos jøderne skyldtes, at deres forhold i lejren var endnu værre end hos de øvrige fanger. Ligeledes havde jøderne opholdt sig meget længe i lejren og var derfor mere udsultede. De så forfærdelige ud. De var som levende skeletter. De brugte den taktik at beholde deres døde så længe som muligt i køjerne, så de på den måde kunne redde en ekstra madration.

Fra vore træblokke skrånede terrænet nedad, og her var opstillet et meget stort telt, hvori der også var jøder. De havde ingen køjepladser, men lå på den bare jord, så

her var dødens daglige høst endnu større end hos jøderne i træblokken.

De jøder, der endnu kunne stå på benene, arbejdede også uden for lejrens område, ligesom Aksel og jeg gjorde det – nogle af dem samme sted som Aksel og jeg. Her stod vi i mudder og vand næsten hver eneste dag, og vi så meget ofte, at en jøde pludselig faldt om af udmattelse. Døde han ikke i første omgang, blev han afstraffet, indtil han atter kom på benene. Det varede dog sjældent længe, så lå han der igen.

De fleste jøder arbejdede i det store stenbrud uden for lejren. Jeg var flere gange derhenne for at hente sten, og det, der foregik der, var det værste slaveri, jeg har set.

Selve stenbruddet havde et fladeareal på ca. 50 x 70 meter og en dybde på ca. 10-15 meter, og fra overfladen skrånede siderne let ned mod bunden. Der var meget mudret i det store hul, og sten, der blev brudt, lå i tykke flager. De skulle så brydes fra hinanden i passende stykker.

Det var næsten udelukkende døende jøder, der blev anvendt her. Det var som en myretue med levende lig i deres ligklæder. Jøderne var alle kun iført en lys skjorte, der selvfølgelig var møgbeskidt.

Der var masser af SS'ere til at styre slaverne. Alle SS'ere var forsynet med en flodhestepisk, og de blev brugt flittigt. Der blev også anvendt spark og slag, og det var ikke bare én SS'er, der råbte og skreg, men dem alle – og det i munden på hinanden.

I den korte tid jeg opholdt mig i nærheden, så jeg flere jøder falde om. På det dybeste sted i udgravningen, var der så dybt mudder, at de derværende jøder stod i mudder til midt op på benene.

Med al den sult og kulde var der ikke én af os, der undgik at blive forkølet, og der var mange som jeg, der gik med en konstant pande- og bihulebetændelse. Bare jeg bøjede mig fremover, dunkede det forfærdeligt i hovedet.

Lige i starten af vores ophold i Buchenwald kom der også nogle nordmænd til lejren. De var medicinstuderende og hjalp os ofte, når vore sygdomme gjorde det nødvendigt. De var også i besiddelse af noget medicin, som dog kun blev anvendt, når det var livsnødvendigt. Hvor de havde medicinen fra, ved jeg ikke. De havde for øvrigt lige modtaget Røde Kors-pakker, da vi kom til lejren, og de var flinke til at dele med os. De fortalte, at det norske politi også var i koncentrationslejr, men kendte ikke navnet på denne lejr.

Der kom også både amerikanske og engelske flyvere, der forærede os masser af cigaretter. Normalt skulle de ikke sættes i koncentrationslejr, men det skyldtes, at de var flygtet fra en krigsfangelejr og havde skaffet sig civil tøj, som de stadig havde på, da de igen blev taget til fange. Derfor blev de ikke længere regnet for soldater.

Russerne i lejren var et kapitel for sig selv. De klarede sig langt bedre, end de øvrige fanger. De stjal – eller organiserede, som vi kaldte det – fødevarer, hvor de kunne komme afsted med det. Jeg husker en

gang, vi stod opstillet i en arbejdskommando uden for det store køkken, hvor der i kælderen blev opbevaret kartofler, at to russere stangede kartofler med en lang stang med spids på, hvorefter de trak dem ud gennem de små kældervinduer. Hvis en SS'er havde set det, var de blevet hængt.

Der var også mange kunstnere mellem de mange fanger fra de forskellige lande især musikere, så der blev dannet flere orkestre. Jeg begriber ikke, hvorfra de havde anskaffet sig deres instrumenter.

Kort over Buchenwald

Når vi ellers havde en kort aftenappel, og vi også havde fået Røde Kors-pakker, kunne vi være sikre på, at vi nok skulle få besøg. Musikkerne vidste så, at der blev samlet både fødevarer og cigaretter ind til dem.

Det betød jo ikke noget, når vi var ca. 700 mand, der kunne give lidt hver.

De fanger, der bar stribet fangedragt (bortset fra danskerne), havde deres fangenummer påsat dragten. Desuden var deres dragter forsynet med en trekant med en eller anden farve. De tyske, politiske fanger havde en rød trekant. De, der var forsynet med en grøn trekant, var overført fra et tugthus, så her var både mordere og bankrøvere imellem. Sort trekant betød, at fangen var arbejdssky. Vi politifolk, der under hele lejropholdet arbejdede provokerende langsomt, blev flere gange truet af lejrkommandanten med, at vi snart ville blive forsynet med den sorte trekant.

Sidst i oktober måned troede vi, at vi pludselig skulle hjem, idet vi alle blev kaldt op på den store appelplads. Her blev råbt 500 navne op. Disse 500 fik udleveret deres ejendele. Desværre for dem skulle de ikke hjem, men på en arbejdskommando nær Leipzig, hvor de skulle lægge jernbanespor ind til en våbenfabrik. Jeg tror nok, at vi, der slap fri, var glade for det.

Da de 500 mand forlod lejren, stod jeg på mit arbejdssted, og netop på det tidspunkt var der lige ankommet en lang række Røde Kors-vogne fra Danmark. De blev holdende uden for lejren, da de ikke måtte køre ind. Vi var meget tæt på Røde Kors-personalet, da

de opholdt sig uden for deres vogne. Flere af dem græd, da de så den elendige forfatning, vi befandt os i, og den nedværdigende måde, vi blev behandlet på.

Røde Kors-personalet blev hurtigt klar over, at de 500 mand, der forlod lejren, var politifolk, og det lykkedes virkelig for dem at give hver mand en Røde Kors-pakke.

I lejren prøvede vi på at klare os bedst muligt for at overleve. Det, vi talte mest om, var mad; hvor tilfredse vi ville være, når vi kom hjem, bare vi fik et stykke med skrabet leverpostej. Ja, sikke fantasier vi kunne have bare ved tanken om mad.

Der blev mange gange blæst luftalarm i lejren, og når det skete, skulle samtlige fanger hurtigst muligt søge hjem i deres respektive

blokke. Det blev sagt, at SS'erne var bange for, at der fra luften ville blive nedkastet våben til os fanger – beskyttet i blokkene var vi i hvert fald ikke, hvis det var et bombardement.

Ved en overflyvning en dag hvor det var meget klart vejr, talte jeg ti store formationer i luften. Jeg prøvede at tælle én af dem, og jeg kom til ca. 100, dvs. ca. 1.000 maskiner. Vi gættede på, at de var på vej til Leipzig og Dresden. Vi så ikke, at flyene blev angrebet.

Med på turen til Tyskland havde vi en overbetjent Julsgaard Larsen, som var en rigtig humørspreder. Han skrev en slagsang for politiet, og den var virkelig god.

Melodien var "Vi har det så godt i vores ungdoms vår".

Først snuppet' de os selv, så snuppet' de vores fedt,
måske de snupper mere fra os lidt efter lidt,
men een ting skal de ikke snuppe fra os, før vi dør,
og det er vores gode danske politihumor,
og Mützen auf und ab,
det rører os et klap,
for der skal ikke være noget brok i vores blok.

I "fryd og gammen" fik vi kryds på vores ryg,
og morgenkaffen mindet' lidt om eddikebryg,
de fyldte os med roe- og kålrabisøbemad,
men Danmarks politi var re'nok ligeglad,
og Mützen auf und ab,
det rører os et klap,
for der skal ikke være noget brok i vores blok.

Så kom vi ud at køre på et læng're stræk,
de sørged' for tilstræk'lig sus og gennemtræk,
i 44 timer nød vi turen uden vand,
men hva', vi var også gennemblødte alle mand,
og Mützen auf und ab,
det rører os et klap,
for der skal ikke være noget brok i vores blok.

I Bucherwald vi førtes til et badehus,
de mente, Danmarks politi var fuld af lus,
med nænsom hånd vi fik os hver især et penselstrøg,
som gjorde temp'raturen i de nedre dele høj,
og Mützen auf und ab,
det rører os et klap,
for der skal ikke være noget brok i vores blok.

Og morsomt nok så blev vi majet ud påny,
vi gav partiet døgnnet rundt i strivret "py",
med bare tæer i skoene og uden undertøj,
blev huden grå og tuden blå, det var en mærk'lig spøg,
men Mützen auf und ab,
det rører os et klap,
for der skal ikke være noget brok i vores blok.

Så førtes vi i procession til en barak,
de sa'e, den var tom, dengang vi kom ... jo tak,
den vrimled' med rotter og en kæmpe loppehær,
som gjorde sig til gode på den danske flæskesvær,
men Mützen auf und ab,
det rører os et klap,
for der skal ikke være noget brok i vores blok.

Og frem for alt så var vort natteleje sundt,
i 3-mands bokse lå vi fem og vælted' rundt,
vi ased' og vi mased', og vi frøs og nøs og svor,
det var jo ikke som at ligge hos vor lilleemor,
men Mützen auf und ab,
det rører os et klap,
for der skal ikke være noget brok i vores blok.

I tågeslud vi slæbte deres træ og sten,
og mud'ret sprøjted' lystigt om de danske ben,
med pisken over nakken bød vi med vort tempo trods:
"DET TREDIE RIGE, DET SKAL IKKE BYGGES OP AF OS!"
og Mützen auf und ab,
det rører os et klap,
for der skal ikke være noget brok i vores blok.

Julsgaard Larsen sørgede hele tiden for underholdning, når der ellers var lejlighed til det.

En dag begyndte jeg at få smerter i halsen. Den var helt betændt, men da jeg endnu ikke havde feber, kunne jeg ikke få fri fra mit arbejde i udgravningen uden for lejren.

Men netop den dag kunne jeg mærke, at jeg blev mere og mere syg. Det svimlede for mig, og da mine pulsslag var meget hurtige, var jeg klar over, at feberen havde meldt sig.

Selvom der stod SS'ere omkring os, kravlede jeg op af udgravningen. SS'eren kiggede noget på mig. Jeg prøvede at forklare

ham, at jeg var syg. Han kunne åbenbart se det, og helt uhørt tog han mig med inden for i sit vagtlokale, hvor jeg fik lov at opholde mig til arbejdstids ophør.

Straks da jeg kom tilbage til lejren, lagde jeg mig op på min hylde. Aksel lavede en varm drik til mig af en bouillonterning, og da jeg senere på aftenen skulle på toilettet, fulgte Aksel mig derned, da jeg ikke selv kunne gå på grund af stærk svimmelhed.

Senere på aftenen fik mine kolleger fat i en af de norske medicinstuderende. Han undersøgte mig og sagde, at jeg havde en svær angina, og at min hals var omtrent til-

lukket. Min temperatur blev målt til 41,2 grader celsius – det er vist det højeste, jeg nogensinde har haft.

Vi havde lige fået Røde Kors-pakker, så man prøvede at få mig på reviret, det kostede nemlig madvarer og cigaretter at komme derind. Jeg fik min egen køje, der endnu var varm fra den, der havde ligget der før. Jeg husker tydeligt, at jeg ikke turde falde i søvn. Jeg var bange for ikke at vågne igen.

Jeg lå der et par dage, så var feberen forsvundet, og jeg slap for at blive svøbt ind i iskolde lagener. Det var det middel, der blev anvendt, når en feber skulle slås ned. Der var intet, der hed penicillin dengang.

Jeg husker også, da jeg lå på reviret, at Aksel afleverede sin Røde Kors-pakke til mig. Han ville have været inde og besøge mig, men det fik han ikke tilladelse til. Det var også ret fantastisk, at hans Røde Kors-pakke nåede igennem til mig. Den har sikkert passeret flere, der kunne have sat indholdet til livs.

Dagen efter jeg var kommet ”hjem” fra reviret, blev jeg igen kommanderet på arbejde. Da jeg kom hjem fra den første dags arbejde, havde jeg fået lidt feber igen. Nu var jeg klar over, at det kunne blive farligt for mig at fortsætte, derfor lavede jeg et nummer – og det gik godt. I blokken havde vi en boks, der var indrettet til ophold for syge, hvis temperatur lå på 39 og derover. Denne temperatur fritog én fra arbejde. Her lå jeg så i nogle dage. Jeg lå sammen med kolleger, der havde tuberkulose, tyfus, rosen og skarlagensfeber. Jeg klarede at blive her i

tre dage, indtil jeg var sikker på, at nu kunne jeg igen tåle at komme ud i den kolde luft. Jeg blev ikke engang smittet med nogen af disse forfærdelige og farlige sygdomme. Det var også den eneste gang under mit lejroophold, jeg havde feber.

Da det efterhånden var blevet vinter, var det en meget kold omgang at være på arbejde, og da Aksel og jeg fortalte det til vores kollega Ulsfort, fortalte han, at han havde fået noget indendørs arbejde i den egentlige lejr. Det viste sig, at det var i lejrens krematorium, hvor Ulsfort satte fliser op. Da vi begge var murere, kunne han skaffe os derover.

Allerede næste dag var det i orden, så vi mødte på stedet. Det var noget af et chok for os at se krematoriet inden for murene. Ulsfort var meget villig til at vise os rundt. Nede i kælderen var der et stort rum, hvor ligene var stakket op som brænde – helt op til loftet. Jeg lagde mærke til, at alle ligene havde et længdesnit gennem hele maven. Fra kælderrummet førte en jernelevator direkte op til de seks ovne.

Ulsfort satte fliser op i et rum, der blev benyttet af de to fanger, der skulle brænde ligene. Begge var tykke og velnærede. De fik ekstra rationer for dette arbejde. Ulsfort, der var en meget lun fyr, spurgte os, om vi syntes, han havde sat for mange fliser op. Det sagde vi ja til. Han førte så en spade ind bag fliserne og skubbede alle fliserne ned.

Aksel og jeg var kun en uges tid i krematoriet, så syntes vi ikke om det sted mere. Det var lidt for makabert, så vi startede igen

uden for lejren. Så vidt jeg ved, var der kun fire politifolk, der har været ansat i krematoriet – Aksel, Ulsfort, Munk Hansen og jeg.

Arbejdskommandoen på de 500 mand, der skulle til Taucha nær Leipzig, kom tilbage til Buchenwald 14 dage efter, de havde forladt os. Det var et bestemt stykke arbejde, der skulle udføres. Når det så var gjort, var de blevet lovet, at de alle 500 ville blive sendt hjem til Danmark. Det var bare et løfte, der blev givet for at få arbejdet gjort så hurtigt som muligt.

Vore kolleger var godt trætte og ødelagte, da vi så dem igen. Kort efter skete der dog det glædelige, at vi atter modtog en fødevarer pakke med cigaretter fra Røde Kors. Vi kunne så gøre gengæld over for nordmændene, amerikanerne og englænderne, som tidligere havde vist os venlighed, da de fik Røde Kors-pakker.

En dag måtte vi tage afsked med nordmændene, der pludselig fik besked om, at de skulle flyttes til en anden lejr. Det var meget trist, idet vi havde haft megen gavn af de norske medicinstuderende, når vi havde syge, der skulle plejes og have den rette behandling.

Der opstod mange gange rygter om, at vi nu endelig skulle sendes hjem. Det var jo dejlige rygter, når de lød nogenlunde troværdige. En dag blev vi fortalt, at der var kommet en kommission til lejren, der skulle sørge for vor snarlige hjemsendelse. Både Aksel og jeg var blandt de, der var til afhøring.

Der blev sagt til os, at hvis vi kunne angive en sabotør i Danmark, eller ville arbejde under det tyske politi, eller var medlem af en nazistisk forening, kunne vi komme hjem. Der var ingen, der ville hjem på de betingelser, selvom vi ellers befandt os i "helvede".

Det lod dog til, at nogen skulle sendes hjem alligevel, for efter afhøringen var der nogle syge kolleger og nogle af de ældste, der fik besked om, at de ville blive afhentet af Dansk Røde Kors og kørt til Danmark.

Den 5. december ankom busserne til lejren. De holdt uden for hovedindgangen i nærheden af, hvor jeg arbejdede sammen med onkel Aksel. Foruden de almindelige personbusser var der også ambulancer og forsyningsvogne. Vi kunne se, at der inde i busserne var både mælk og øl. Det var næsten ikke til at stå for.

Det tog sin tid at få de syge og svagelige kolleger anbragt på rette måde, men endelig blev der givet signal til afgang. Vi glædede os på kollegernes vegne, men hvor ville vi gerne have været med. Der blev knebet en tåre hist og her både hos de, der rejste og hos de, der måtte blive tilbage.

Der var noget at tale om den aften. Det var aldrig tidligere sket i Buchenwald, at fanger var blevet frigivet. Der blev altid sagt: "Der er kun én vej ud herfra, og det er op gennem krematoriets skorsten".

Rygterne svirrede stadig om vores snarlige hjemsendelse, men vi var efterhånden blevet meget skeptiske. En dag midt i december fik vi imidlertid besked om, at vi ikke

skulle på arbejde, så nu tog rygterne for alvor fat. Ja, vi skulle nok hjem til jul. Det var en aldeles vidunderlig tanke.

Midt i al den snak (det var den 15. december) kom der pludselig en kollega ind i blokken og råbte: ”Nordmændene er kommet tilbage!” Mange forlod blokken for at overbevise sig om, at det var rigtigt. Det var det. Vore norske kammerater var i en elendig forfatning. De havde været ved Vestfronten og grave skyttegrave, og deres tur tilbage til Buchenwald havde varet 14 dage.

De stod nu på appelpladsen frysende og afmagrede i deres tynde fangedragter. De havde under nogle bombardementer mistet alt det ekstra tøj, de havde. Endvidere havde de ingen mad fået i ca. en uge.

Da vi kort forinden havde fået Røde Kors-pakker, gik vi straks i gang med en hjælpeaktion. Vi smurte i hundredevis af smørrebrød og fik det smuglet over til dem på appelpladsen. De var os dybt taknemmelige for denne hjælp, men, som vi sagde: ”Det er da vores medmenneskelige pligt at gøre det”.

Dagen efter var nordmændene blevet lagt ind i en blok nær politiblokkene. Da vi samme dag fik at vide, at vi skulle rejse fra lejren dagen efter, var det ligetil at forære nordmændene, hvad vi havde af madvarer og tøj, så vi kun lige havde til et par dage til os selv. Samtidig forlangte kommandanten, at alle vi politifolk skulle aflevere det tøj, vi havde fået fra Røde Kors. Så vi måtte afsted til lejrens depot, men forinden havde vi afleveret en hel del til nordmændene. Det kom

dog kommandanten for øre, så det lød i lejrens højttaler, at enhver, der modtog tøj fra politifolkene, ville blive hængt.

Igennem vores tillidsrepræsentant protesterede vi højlydt over, at vi skulle aflevere tøj, der var givet os af Dansk Røde Kors. Vi truede med at meddele Røde Kors, hvad der var overgået os. Det hjalp øjensynligt, for kort før vi skulle rejse fra lejren, fik vi tilladelse til at hente det afleverede tøj på depotet. Det hele lå i én stor bunke, så ikke alle fik deres eget tøj igen.

Om aftenen var der navneopråb, og første halvdel af os (ca. 900 mand) blev af praktiske grunde anbragt i lejrens ”biograf” – ja, det blev den store barak kaldt, men jeg var nu aldrig ”i biografen”. De øvrige 900 forblev i deres blokke.

Inden vi forlod vores blok, skulle vi rydde den fuldstændigt, så den var klar til næste hold fanger. Hele natten gik med forskellig optræden. Der var mange, der havde gode evner i den retning. Vores slagsang blev sunget igen og igen. Vi skulle jo hjem, så humøret var højt, men vi var efterhånden meget trætte.

Jeg husker, at jeg midt om natten pludselig fik en frygtelig mavepine. Jeg søgte udenfor i en vis fart, bukserne ned, og det var på høje tid. Jeg havde fået en forfærdelig diarré. Jeg blev lidt panikslagen. Skulle jeg nu lige i allersidste øjeblik have pådraget mig dysenteri? Det var næsten ikke til at bære. Der var i forvejen ca. 100 kolleger, der var så syge, at de ikke kunne rejse med vi andre. Skulle jeg nu dele skæbne med dem? Jeg

kunne høre mine kollegers sang fra ”biografen”, og jeg følte mig pludselig ene og forladt ude i den mørke og kolde nat. Jeg blev lidt bange, mere bange end da jeg blev indlagt på reviret. Jeg lagde mig ned på knæ, foldede mine hænder, medens jeg så op mod den stjerneklare nat og bad om ikke at blive så syg, at dette skulle forhindre mig i at forlade dette helvede.

Jeg gik tilbage til ”biografen”. Aksel kunne ikke forstå, hvor jeg havde været.

Endelig brød morgenen frem, og vi fik besked på, at alle politifolk (på nær de meget syge) skulle stille på den store appelplads. Der var skidekoldt. Det frøs ca. 15 grader, og samtidig blæste det fra nord. Vi ventede hele dagen, vi frøs og sultede. Vi havde jo foræret vores mad væk, og det, vi havde gemt til os selv, var blevet spist i løbet af den lange nat. Mange af de ældre kolleger besvimedede af træthed og kulde. Jeg husker, at Aksel og jeg hjalp to, der helt havde opgivet ævred. De lagde sig flere gange ned på den kolde plads. Vi halede dem op igen og slæbte dem nærmest frem og tilbage på pladsen for at holde liv i dem. Det lod til, at min diarré var overstået, så klarede jeg den nok alligevel.

Klokken ca. 18 – efter en ventetid på pladsen på ca. 11 timer – blev vi kommanderet til afmarch. Da vi var kommet uden for porten, bemærkede vi straks, at der stod SS-soldater på hver side af vejen op til jernbanen, og da vi nåede frem og så de kendte kreaturvogne, blev vi godt klar over, at vi ikke skulle hjem. Vi havde troet, vi skulle køres

hjem af Røde Kors i opvarmede busser med servering undervejs.

Som tidligere skulle vi være 50 mand i hver vogn – ingen form for tæpper, halm eller andet, der kunne gøre os godt. Vi var nu under bevogtning af værnemagtssoldater. Det var da et lille lyspunkt, at vi nu var blevet fri for de forhadte SS-soldater.

Humøret var helt nede på nulpunktet, og mange af kollegerne brød sammen. Toget sneglede sig langsomt gennem den kolde nat, og vi gjorde, hvad vi kunne for at holde os oprejst. Af og til måtte vi dog ned på hug, det var jo anden nat uden søvn og uden at ligge ned. Soldaterne fortalte, at vi skulle til en krigsfangelejr ved navn Mühlberg, hvor vi, efter deres mening, ville få det bedre, end vi havde haft det i Buchenwald.

Mühlberg

I løbet af formiddagen den næste dag standsede toget ved en lille station, og vi blev alle beordret ud af vognene. På dette tidspunkt frøs det 20 grader og vi var stive af kulde.

Fra den lille station havde vi ca. 5 kilometer at gå til selve lejren, hvis navn var Mühlberg, Stamlager IV B.

Umiddelbart før vi nåede lejren, standsede vi op ved en lille granskov, hvor vi blev overleveret til en officer fra krigsfangelejren. Han sagde til os, at han ikke var i stand til at fortælle os, hvor længe vi skulle blive i lejren, men én ting kunne han dog sige os, og

det var, at vi kom til at leve under trange forhold.

Stadig under stærk bevogtning ventede vi her ved skoven hele dagen. Selvom det var bidende koldt, var vejret meget pænt. Der var mange syge blandt os og den lange, udmattende tur samt den meget lange ventetid uden for lejren forårsagede, at de syge blev endnu mere syge. Ca. 5 timer efter vi var ankommet til stedet, blev vore syge kammerater bragt ind på lejrens lazaret, men desværre døde to af dem alligevel.

Endelig kom der skred i det. Vi blev lukket ind i lejren i hold. Det tog sin tid, da vi var ca. 1.600 mand, der skulle registreres og fotograferes. Det var her, jeg mistede alle mine minutiøse optegnelser om dagliglivet i Buchenwald. Jeg skrev dagbog på noget papir, jeg havde fået organiseret, men da der gik rygter an, at man ville blive straffet hårdt, hvis man fandtes i besiddelse af noget, der omtalte tyskerne nedsættende, lod jeg det forsvinde, inden jeg skulle ind til kontrollen.

Mine optegnelser var en nøjagtig fortegnelse over det daglige liv i lejren, herunder den umenneskelige behandling, SS'erne udsatte os for. Med sorg måtte jeg tilintetgøre mit skriftlige arbejde til fordel for min sikkerhed. Jeg ville ellers gerne i dag, når jeg nu prøver at beskrive mit ophold i Tyskland så mange år efter, have haft denne beskrivelse.

Efter indregistreringen (mit nye fangenummer 309460) fik vi et bad og blev som sædvanlig afluset. Efter vore ejendele var blevet

gasset, fik vi atter udleveret vores tøj – altså det samme, som vi havde på, da vi ankom. Der var nu gået ca. 10 timer efter ankomsten med toget, og endnu havde vi hverken fået vådt eller tørt.

I hold på ca. 150 blev vi derefter indlogeret i fuldstændigt tomme barakker, således at forstå, at der hverken fandtes tæpper eller madrasser. Ja, heller ikke borde og stole.

Det var allerede mørkt, og da der intet lys var i barakkerne, måtte vi føle os frem. Øjnene vænnede sig efterhånden til mørket, og vi fandt hurtigt ud af, hvordan vi skulle lægge os. Gulvet var snavset og koldt - det føltes nærmest vådt. Til trods for kulden og vinden, der blæste ind gennem de ituslåede ruder, faldt de fleste af os hurtigt i søvn.

Om morgenen, da dagslyset brød ind gennem vinduesåbningerne, fik vi et bedre overblik over lokaliteterne. Det var et sørgeligt syn at se hele gulvet dækket af kolleger i deres sorte uniformer og Røde Kors-stor-trøjer og med skihuerne trukket godt ned over hovedet. Udenfor var pigtrådshegnet overtrukket med et tommetykt islag. Hold da helt ferie, hvor var det koldt.

Først nu efter tre hårde dage og nætter fik vi noget spiseligt. Rationen i krigsfangelejren var 1/2 liter suppe, et stykke rugbrød på ca. 3 cm samt en lille klat syntetisk margarine på størrelse med en Maggiterning. Sommetider fik vi dog kartofler.

Første gang, vi fik leveret en balje suppe til vores barak, var vi noget på den. Vi havde jo hverken tallerkener eller spisebestik, og da

det er almindeligt, at krigsfanger altid bærer deres eget spisegrej på sig, var der ingen, der havde tænkt på det. (Jeg går ud fra, at det var første gang, en krigsfangelejr modtog fanger fra en koncentrationslejr.) Et lyst hoved kom så i tanker om, at han i lejrens kæmpe mødding havde set, at der var masser af tomme konservesdåser, som stammede fra krigsfangernes Røde Kors-pakker. Selvfølgelig var dåserne både snavsede og rustne, men efter en afskylning i koldt vand, var de klar til brug. Da vi heller ingen skeer havde, måtte vi drikke suppen fra dåsen. Det var nu ikke vanskeligt, så tynd var den.

De barakker, politifolkene boede i, var afskåret fra den øvrige lejr med et pigtrådshegn, men herfra kunne vi se, at lejren, der lå på et meget stort fladt terræn, bestod af et utal af barakker. Det blev os fortalt, at lejren rummede ca. 25.000 engelske, amerikanske og russiske krigsfanger.

Da der ikke fandtes vaskerum eller vandhænder på vores afspærrede område, blev der hver dag kørt en vandvogn ind, så vi kunne blive vasket. Der var dog mange, der opgav at blive vasket, dels fordi der var en kø på ca. 1.600 mand, der én efter én skulle bruge den enlige aftapningshane, og dels fordi det stadig frøs 15-20 grader.

En dag sendte englænderne en vandvogn over til os. Den var fyldt op med varm te. De fleste benyttede den varme væske til barbevand.

Vi spekulerede meget over, hvad der skulle ske med os i denne lejr.

Dagen før juleaften blev der udtaget et hold på 150 mand. De havde fået at vide, at de skulle på en arbejdskommando i Leipzig, hvor de skulle på oprydningsarbejde. Det var de ikke meget for, fordi vi havde hørt så meget om, hvordan både Dresden og Leipzig var blevet bombet. Men midt i frygten for at komme til Leipzig var der flere, der ikke var så kede af det, idet de håbede på at få bedre boligforhold og bedre mad. Ja, det kunne da ikke blive dårligere, end det der var overgået os her.

Kosten her var så dårlig, at mange af os begyndte at blive afmagrede, og modstandskraften blev ringere og ringere. Der var mange, der begyndte at få gigt i forskellige dele af kroppen. De lange nætter på det iskolde, bare gulv afkølede vores kroppe til under normal legemstemperatur. Det var her, at min muskelgigt for alvor satte ind.

Efter hjemkomsten til Danmark gik jeg til fysiurgisk behandling et par år, inden alle de mange muskelinfiltrationer nogenlunde var behandlet væk.

Ikke alene gigten florerede. Mange fik igen forkølelser, halsbetændelse og diarré. Aksel blev ramt af en alvorlig diarré. Han var så svækket, at jeg måtte støtte ham frem og tilbage til fællestoiletet. I disse dage nød jeg godt af hans madration. Renligheden var ikke særlig stor, og selvom hans brød havde været overgramset, spiste jeg det med god appetit.

Så var vi fremme ved juleaftensdag, og det kom i hvert fald ikke til at ligne en dansk jul. Vi fik udleveret den sædvanlige dagsration

og dertil vore rationer for begge helligdagene. Aksel og jeg samt de fleste andre åd hele rationen med det samme, så var man da nogenlunde mæt for en tid. Det gik selvfølgelig ud over de to helligdage, hvor vi sultede ad Pommern til. Når man sulter, føler man også kulden mere, og det frøs stadig mellem 15 og 20 grader.

Om eftermiddagen (juleaftensdag) inden mørket var faldet på, samledes vi i en af de tomme barakker, hvor en af vore kammerater holdt en kort juleandagt. Vi sang mange af de kendte julesalmer, og gang på gang kunne man høre, når en stemme knækkede over. Jeg tror ikke, at der var ét øje tørt i den store forsamling. Vi frøs, vi sultede, og vi længtes efter dem derhjemme. Den dag hadede jeg tyskerne endnu mere, end jeg tidligere havde gjort. Hvad i al verden skulle de slæbe os til Tyskland for, når de ikke engang kunne sørge nogenlunde for os. Vi kunne ønske død og helvede over dem.

Efter den meget gribende juleandagt forlod vi barakken og søgte over i vores egen barak. Vi nåede lige at lægge os, inden det blev for mørkt. Der blev snakket og snakket mand og mand imellem. Det meste handlede an, hvordan de nu havde det derhjemme juleaften under danske forhold. Det var den mest triste juleaften, jeg nogensinde har oplevet – og det vil det formentlig altid være.

Leipzig

Da vi nåede frem til den 27. december, skulle der udtages et større arbejds hold til Leipzig, hvortil de første kolleger var blevet

transporteret lige før jul. Aksel og jeg var imellem dem, der blev råbt op. Igen var vi heldige, så vi kunne følges ad. Så vidt jeg husker, var der blandt alle de tilfangetagne politifolk, der blev deporteret til Tyskland, otte par brødre, og de klarede sig alle tilbage til Danmark. Det skyldtes vel ikke mindst, at de kunne støtte og opmuntre hinanden.

Det var ikke alene til Leipzig, der blev udkommanderet arbejds hold, men også til mange andre arbejdslejre. Jeg mener, at vi var ca. 350 mand, der skulle afsted til Leipzig denne gang.

Først efter krigen blev jeg klar over, at mange politifolk på grund af alvorlige sygdomme forblev i Mühlberg til krigens slutning.

I løbet af dagen blev vi gentagne gange råbt op, visiteret og registreret. Det var ikke til at finde ud af, hvornår vi skulle afsted, og hvor vi skulle transporteres hen. Efterhånden var det blevet mørkt, men ingen kunne rigtigt finde hvile, for der kunne ske noget når som helst.

Endelig sidst på natten kom der besked om marchordre, og vi blev endnu engang talt op. Vi havde dagen før den 27. december fået udleveret en dagsration mad, men der var vist ingen, der havde noget tilbage. Vi spadserede atter til den lille jernbanestation, hvortil vi var ankommet 10 dage tidligere. Selvom en strækning på ca. 5 km ikke skulle være noget at regne, følte det langt, fordi vi var afkræftede og udsultede. Endvidere gjorde det det ikke bedre, at det stadig

frøs omkring 20 grader. Sværest var det for de mange blandt os, der var syge.

Endelig var vi fremme, og på skinnerne holdt der en lang række kreaturvogne (så vidt jeg kunne tælle 6-7 stykker), så der var ingen ændring af det antal fanger, der skulle være i hver vogn. Det var fjerde gang under vort ophold i Tyskland, vi skulle transporteres i kreaturvogne. Der var som sædvanlig en råben og skrigen fra vores tyske fangevogtere. Jeg sagde til Aksel: "Hvor ville jeg gerne have haft et fotografiapparat og masser af film med på rejsen." Så kunne jeg bedre bagefter, når jeg – eller hvis jeg – kom hjem igen, levendegøre en beskrivelse af Tysklands-opholdet for de derhjemme, der nok ikke i deres vildeste fantasi kunne forestille sig, hvad vi havde været ude for.

Efterhånden var der ved at komme orden i fordelingen af os i de forskellige vogne. Selvom det var smukt og frostklart vejr, kunne vi ikke nyde det under disse omstændigheder.

Den uvished, der altid svævede over hovederne på os, gjorde sit til, at ens tankevirksomhed altid var på farten i den ene eller anden retning. F.eks. når jeg havde fået en Røde Kors-pakke og igen følte, at kræfterne var vendt tilbage lagde jeg sammen med Aksel en eller anden flugtplan. Mange gange tror jeg ikke, det havde været så vanskeligt, men planerne strandede altid på, hvorledes man skulle klare sig til den forjættede danske grænse. Det var jo en strækning på ca. 600 km, og det skulle foregå om natten, vi skulle have mad i den tid, og vi skulle være sikre på ikke at blive syge – og

hvis man så lige var flygtet og de øvrige kolleger kort efter blev frigivet. Så det blev kun ved tankerne, men spændende var det med sådanne planer i ens hoved. Det var i hvert fald bedre end at opgive alt håb, som nogle kolleger gjorde. Hvis de så samtidig blev syge, betød det som regel døden for dem.

Da alle kolleger var presset ind i deres respektive kreaturvogne, og toget gentagne gange havde rangeret frem og tilbage, kørte det endelig kun fremefter. Snart blev vi klar over, at vi kørte i sydvestlig retning. Vestpå kunne vi godt forene os med, men at det også gik i sydlig retning, var vi ikke glade for, idet vi hermed også kom længere væk fra Danmark.

Selvom det var koldt for ansigtet, skulle jeg engang imellem hen og se ud gennem de smalle, næsten tilgittede åbninger i vognens sider. Vores toiletforhold var stadig den tomme – i hvert fald endnu – marmeladespand i et af vognens hjørner. Det var stadig værnemagtssoldater, vi havde med i vognen og ikke de forhadte SS-soldater.

Vi fik bekræftet, at vi ligesom det tidligere afsendte hold på 150 kolleger skulle til Leipzig. Vi kørte hele dagen afbrudt af stop hist og her, men endelig efter 7-8 timer standede vi ved en jernbanestation i yderkanten af Leipzig.

Vogndørene blev åbnet, og vi blev kommanderet udenfor. Det varede ikke længe, så forlod vi i en lang række den lille jernbanestation. Det var helt rart at få rørt sig igen. Vi var forfrosne og godt stive i benene, så det kneb lidt med at komme i gang. Det var

ikke noget flot syn. Vi nærmest sjaskede afsted.

Det var stadig lyst, så der var nok at se på undervejs. Vi fandt hurtigt ud af, at vi gik i Leipzigs forstæder. Så var der villaer, så var der lidt større ejendomme, og vi krydsede også en markvej. De mennesker, vi mødte på vores vej, var børn, kvinder og ældre mennesker – alle dårligt klædt, magre og med et opgivende udtryk i ansigtet. De fleste kiggede nysgerrigt på os og kunne sikkert ikke forstå, hvad det var for en forsamling. De kunne nok ikke være i tvivl om, at vi var fanger, for vi var jo under bevogtning af svært bevæbnede tyske soldater.

Da vi havde spadseret et par timer, bemærkede vi, at vi var fremme ved en sporvogns-endestation, og ud for den lå der en restaurant ved navn ”Park Meusdorf”, og her drejede hele den lange kolonne ind. En stor have hørte til, og for enden af den lå der en træbygning. Området var indhegnet med pigtråd.

Træbygningen var en tidligere balsal, og det var her vi skulle bo. Inde i salen var der langs siderne opstillet køjer i to etager, og for første gang så jeg, at der også kunne være madrasser i sådanne køjer – og tænke sig, der var en køje til hver mand. I midten var der opstillet borde og bænke, og hvis vi i det hele taget fik noget at spise eller drikke mere, så kunne vi sidde her og nyde det.

Lederen af vores transport afleverede os mod kvittering til lederen af vort nye opholdssted. Han hed Schmidt og kaldte sig

Kommandoführer. Han holdt en lille velkomsttale til os, men preusser-ånden fornægtede sig ikke, idet hans tale var godt garneret med skrigen, trusler og store armbevægelser.

Vi fik forevist de forskellige lokaliteter. Der var et stort køkken, vaske- og toiletrum og endvidere nogle mindre rum til vagtpersonalet. Det var tydeligt, at det ikke var eliten af tysk militær, vi havde for os. En af de virkede direkte åndssvag. Hver mand fik også udleveret to tæpper.

Vi fik også oplyst, at formålet med vores nye opholdssted var, at vi skulle fordeles i større og mindre arbejdskommandoer, der fortrinsvis skulle være beskæftiget med oprydning i det indre af Leipzig by, og vi skulle allerede starte den næste dag.

Vi var alle skrupsultne, men der var ingen mad til os. Vi fik dog en varm drik, der blev kaldt kaffe, men den havde intet med kaffe at gøre.

Da der i lejren skulle udføres noget dagligt rengøringsarbejde samt forskellige vedligeholdelser, blev der udtaget kolleger hertil. Aksel og jeg var lykkelige for, at vi undgik dette. Vi ville helst ind i byen, hvor vi måske bedre kunne forme vores daglige tilværelse. Det var lige som om, at vi, når vi kom ind i byen, følte os lidt friere. Den frihed smagte altid af noget.

I løbet af den næste dag blev alle kolleger fordelt i de forskellige arbejdskommandoer. Aksel og jeg fik at vide, at vi skulle arbejde i et firma, der hed ”Lass & Co.”. Sammen

med os skulle der være fire andre kolleger. De tre af dem var ældre (Sigdal, Pastrup og Kuppelhøj), og den sidste yngre (Poul – også kaldet ”maleren”).

Alle arbejdsholdene blev om morgenen transporteret med ekstra sporvogne (meget forfaldne) ind til Augustus Platz i byens centrum.

På vej ind gennem byen var der meget at se på. Jo længere vi kom ind mod byens centrum, jo flere huse var ødelagt ved bombardementer. Selve centrum var én stor ruindynge. Store ejendomme, kirker, teatre var blevet forvandlet til en stor mængde murbrokker, sammenvredne jernstykker og smadret indbo. Inde i ruinerne var der så ting imellem, der kunne give os et fingerpeg om, hvad der egentlig havde ligget på stedet engang. Jeg vil anslå, at der fandtes under 30% ubeskadigede bygninger tilbage. Gader og pladser var kun til dels blevet ryddet.

Efter at være ankommet til Augustus Platz blev vi stillet op i geledder, og så blev vi fordelt til de forskellige arbejdskommandoer. Holdene blev afgivet til en vagtmand, der var forsynet med et gult armbind, så ingen kunne være i tvivl om, at han virkelig var den person, der skulle have opsyn med os. Det var kun ældre mænd eller halvinvalidere (altså personer, der var uskikket til den almindelige krigstjeneste), der blev udtaget til en sådan vagttjeneste.

Det største hold afgik til oprydning af Leipzigs indre bykerne. Aksel, de fire øvrige kol-

leger og jeg, der skulle til ”Lass & Co.”, forlod Augustus Platz med vores vagtmand – Gustav – i spidsen. Det viste sig, at han var en vældig flink fyr, der hadede krigen lige så meget, som vi gjorde.

Undervejs til vores arbejdsplads blev vi ofte generet af forbipasserende, der overfusede os med uforstående ukvemsord, men at de var vrede på os, var ikke til at tage fejl af. Nogen spyttede da også efter os, men der var ikke altid kraft nok på. De mente åbenbart, at det var os, der havde smadret deres by fra oven.

Vi havde vandret i ca. 10 minutter, så var vi fremme ved vores nye arbejdsplads. Det var en fabriksbygning, der havde været bombet adskillige gange. Det, der var tilbage, var kælderen og så en enkelt etage. Jeg kunne se på nogle gavle, der stod tilbage, at fabrikken tidligere havde været på fem etager. Selve porten til fabrikken var nogenlunde intakt, men den var nærmest illusorisk, fordi vi lige så godt kunne komme ind på området ved at gå ind over ruinbun-kerne, men vi skulle absolut tjekkes af fabrikkens portner.

Aksel og jeg var nærmest anbragt på dette arbejdshold, fordi vi havde lært murerhåndværket. Der var masser at gøre på det store fabriksområde. Der var bl.a. en større arbejdsdal, hvor kun sidemurene stod tilbage. Murene var vel ca. 4 meter høje, men oppe i 3 meters højde sad der en række store turbiner, som vi af fabrikkens leder fik besked om at tage ned.

Det tog flere dage at få anbragt stillads til dette formål, og da vi så endelig var klar til at tage turbinen ned, blev Aksel og jeg enige om, at den ikke skulle uskadt ned. Derfor kiggede vi os lige om for at være sikre på, at vi ikke blev iagttaget, og så faldt den ned. Flere af de ædlere dele i maskinen blev derfor beskadiget, og det var da også meningen. (Vi skulle ikke bygge Tyskland op. Vi ville nedbryde Tyskland, så godt vi nu kunne.) Samtlige turbiner fik vi ned på den måde. De andre havde det mere grove arbejde – det, vi derhjemme kalder arbejdsmandsarbejde.

Da vi ikke (altså heller ikke Aksel og jeg) endnu havde fået noget ordentligt at spise, siden vi rejste fra Mühlberg for ca. 4 dage siden, sultede vi faktisk på dette tidspunkt – noget helt andet end at være sulten. Man er afkræftet, og det svimler for én, hvis man rejser sig for hurtigt, eller drejer sig for pludseligt. Derfor havde Aksel og jeg bestemt – særligt da vi kunne mærke, at Gustav var så skikkelig – at én af os skulle tage turen ud i byen og skaffe noget spiseligt. Jeg havde nemlig cigaretter, og dem var der stor rift om blandt både tyskere og andre fanger. Vi trak lod, om hvem der skulle afsted, og det blev Aksel.

Da Gustav vendte ryggen til, forsvandt Aksel ud over ruinerne. Aksel blev så længe væk, at jeg begyndte at blive nervøs for ham. Han kunne jo være blevet taget af en civil Gestapo-mand. Gustav begyndte at spørge mig, hvor Aksel var henne. Jeg sagde, at han var på toilettet, og det kunne vare længe, for han havde diarré (det var jo

heldigvis ikke sandt). Efter ca. 3 timer kom Aksel tilbage. Han havde skaffet os et stort rugbrød for en pakke cigaretter.

Aksel og jeg fandt hurtigt et skjulested på fabrikkens område, hvor vi så gik i gang med det festmåltid, som det faktisk var for os to forsultede. Aksel havde selvfølgelig ikke kunnet nære sig, så han var allerede på vejen tilbage til fabrikken startet i den ene ende af brødet. Det var et af de sædvanlige tyske krigsrugbrød, hvor halvdelen af brødets indhold var savsmuld, men vi standsede ikke dette madorgie, før hele brødet var fortæret.

Vore spytkirtler fungerede udmærket som det eneste smørelse, vi havde til brødet. Det var selvfølgelig synd for vore andre kolleger, men i øjeblikket var det ens egen selvoeholdelsesdrift, der var det bestemmende. Vi skulle jo helst overleve. Vi bulede helt ud, og i flere dage lugtede vi af brændt træ. Det var lige som om, der var blevet tændt op i den kolde pejs.

Aksel og jeg blev dygtigere og dygtigere til at skaffe fødevarer, men det var udelukkende, fordi jeg ikke var ryger og derfor havde mine cigaretter i behold. Så hver eneste dag, når vi befandt os på vores arbejdsplads, forlod en af os på et tidspunkt af dagen fabrikken og tog på fødejagt. Det varede ikke så forfærdeligt længe, før jeg fandt en slagterforretning, hvor de havde en slags kartoffelsalat. Jeg tror, jeg gav 1 mark pr. pund, og da jeg solgte cigaretter for 50 mark pr. pakke af 10 styk, så kunne vi sagtens købe 10 pund om dagen.

Det var et meget heldigt tidspunkt at få denne kartoffelsalat på, da vi snart ikke i en måned havde fået Røde Kors-pakker.

Om dagen spiste vi gerne et par pund hver, og resten tog vi så med hjem til Park Meüsdorff, hvor vi kom den i en liter suppe, vi fik der. Suppen var faktisk kun en ubestemmelig væske, hvori der kunne være en 3-4 kålrabiterninger. Jeg skal love for, at kartoflerne kunne give suppen en anden konsistens.

Vi satte os altid så langt fra kammeraterne som muligt, da det ikke var nødvendigt, at de skulle se, hvad vi spiste. Husk på, vi var ca. 400 kolleger her i Park Meüsdorff, så det var ikke til at fordele det, vi skaffede os. Dog hjalp vi selvfølgelig de nærmeste af vore kolleger. Næsten hver dag havde vi brød med hjem til kolleger, der endnu ikke selv havde fundet ud af det. De betalte så gerne 3 cigaretter for et brød.

Medens Aksel og jeg tog på i vægt, var det trist at se, at de fleste andre tabte sig på grund af utilstrækkelig føde. Der opstod flere gange oprørslignende situationer. Vore tillidsmænd (vi havde valgt et par tysktalende kolleger til dette formål) gik til lejrledelsen og krævede, at vi fik ordentlig mad, og at vi fik udleveret de Røde Kors-pakker, der måtte ligge til os et eller andet sted. Lejrledelsen blev fuldstændig desperat, fordi vi fanger vovede at kræve noget som helst. De truede med, at vi ville blive skudt, hvis der ikke skete en ændring i vores truende holdning. Der blev dog til sidst lovet os, at vi ville få tilladelse til at opsøge Røde Kors.

Vi gennemgik nogle vanskelige dage. Mange kolleger var blevet syge. Alene i lejren var ca. 100 mand sengeliggende, og ca. 20 mand var blevet indlagt på et lazaret. Samtidig var lopper, lus og andet utøj ved at plage livet af os. Det var i særdeleshed ved nattetide, så vi heller ikke fik den søvn og hvile, som vi havde så stor brug for. Desuden var der masser af nætter, hvor vi blev kaldt op på grund af luftalarmer. Så skulle vi alle ud i lejrens beskyttelsesrum. Her kunne vort ophold vare i timevis, og det var meget ubehageligt, da beskyttelsesrummet var en meget interimistisk, fugtig jordhule.

Sidst i januar måned fik vore to tillidsmænd tilladelse til at rejse til den by, hvor vore Røde Kors-pakker var lagt på lager, og her blev der øjeblikkelig sørget for, at der blev sendt pakker til vores lejre.

Jeg skal love for, at det bragte humøret op hos de forskellige. Der blev holdt en rigtig festaften i lejren. Den scene, der fra tidligere tid havde været brugt i forbindelse med rummets oprindelige formål, kom nu atter i brug, idet flere både kunne spille, synge og optræde. Det blev sent, inden vi kom i køjerne den aften, men ikke mange fik nattero, da der i løbet af natten var en sand valfart ud til toiletterne. De fleste havde budt deres efterhånden svage maver al for megen mad. Mange blev syge og kastede op, men det kunne være svært at holde måde, når man i en månedstid ikke havde spist et ordentligt måltid. Aksel og jeg klarede det, men vi havde jo også trænet vores maver op lidt efter lidt med den gode kartoffelsalat.

Til sidst kunne jeg ikke skaffe kartoffelsalat mere, idet der ikke fandtes kartofler mere at lave den af. Så nu måtte vi finde en anden udvej. Så blev Aksel og jeg så frække, at vi begyndte at gå på mindre spisehuse. Første gang købte vi ”dunkel Bier”, og så kom vi i snak med andre mennesker der, og en dag var der en, der tilbød mig rationeringsmærker for cigaretter. Der kom en handel i stand, og så begyndte Aksel og jeg at spise ”stamessen” i spisehusene. Da der også var kødmærker på rationeringsmærkerne, kunne vi også af og til købe os en lille kødret.

Gustav kunne godt tolerere, at både Aksel og jeg stak af på samme tid, når vi hurtigt kom tilbage igen, og det gjorde vi, så Gustav ikke selv kom i vanskeligheder hos fabrikkens ledelse, der af og til kom ned og besøgte os i ruinerne. I øvrigt i den tid, hvor vi ikke havde for meget at spise, delte Gustav sin egen fattige madpakke med os. Det huskede vi, da vi fik vores første Røde Kors-pakke. Så havde vi noget af pakkens dejlige indhold med ind til Gustav og en anden tysker, der hed Poul, som også havde været flink mod os.

Det var for øvrigt denne Poul, der engang kom hen til Aksel og mig og advarede os mod en kvindelig, tysk stikker, der også var ansat på fabrikken. Hun havde et par dage forinden henvendt sig til os for at bede os om at skaffe hende varer, der var rationeret. Vi fik det heldigvis ikke gjort, for så havde vi været leveret.

En dag sidst i januar, hvor vi endnu ikke havde modtaget den første Røde Kors-

pakke, fik vi uventet besøg af to danske SS-officerer. Den ene af dem havde oven i købet været ansat som politibetjent i København. De holdt en længere redegørelse, om hvorfor aktionen mod politiet havde fundet sted. Det var bl.a. fordi, politiet i mange tilfælde havde arresteret sabotører og så ladet dem løbe igen – og inden for vore egne rækker var der endda aktive sabotører.

Som undskyldning, for at vi ikke var løsladt, blev det sagt, at man frygtede for, at vi i så fald ville gå under jorden og modarbejde tyskerne. De to danske SS-officerer fortalte, at de var sendt til os for at anbefale os at tage civilt arbejde i tysk industri, hvilket ikke var så nedværdigende for os som at være spærret inde bag pigtråd.

Det varede dog ikke længe, inden vi fik lukket munden på de to landsforrædere, og de trak sig skyndsomt tilbage og forlod lejren. Det var jo ikke første gang, vi blev tilbudt at arbejde som civile i det tyske rige, men heller ikke denne gang hoppede vi på limpiden.

Vi kørte stadig hver morgen – bortset fra søndag – ind til Augustus Platz. Selvom vi stadig var på den samme arbejdsplads, var der altid lidt forskel på dagene. Nogle gange kørte Aksel med sporvogn ind til Leipzig Hovedbanegård (eller det, der var tilbage af den). Her købte han den danske nazi-avis ”Fædrelandet”, så kunne man følge lidt med, selvom mange ting blev skjult.

Forfatteren Erik Gustafson
Buchenwald, 21. oktober 1944

En dag tog jeg med Aksel. Lige da spurvog-
nen kom, og Aksel steg ind i vognen, be-
gyndte han at halte gennem vognen. Efter-
hånden gik det op for mig, hvad han var ude
på. I den ene ende af vognen var der nemlig
siddepladser for krigsinvalidere, og her satte
Aksel sig så. Jeg måtte blive på min stå-
plads, da jeg slet ikke var forberedt på Ak-
sels genistreg.

På fabrikken arbejdede der også kvindelige
russiske fanger. De var beskæftiget med
fremstilling af forskellige maskindele til
krigsindustrien. De var umådeligt flinke og
syntes godt om os to unge lyshårede dan-
ske. Vi fik dem i mange tilfælde til at tage
vores snavsede tøj med hjem til deres egen
lejr og her vaske det. Så fik vi tøjet rent til-
bage et par dage senere. De blev så beløn-
net med de goder, Aksel og jeg efterhånden
var eksperter i at fremskaffe.

En dag fik Aksel og jeg sammen med den
unge maler en speciel nedrivningsopgave.
En 5-etages høj muret gavl, der stod helt
alene tilbage efter et tidligere bombardement.
Den ville ledelsen have pillet ned sten
for sten, så der blev opstillet et stillads af et
stilladsfirma. Stilladset blev kun fastgjort til
muren ved nogle små korte jernpigge ind i
murens fuger.

Aksel og jeg var godt klar over, at stilladset
ikke var fastgjort særlig solidt, så da vi før-
ste gang kravlede til tops, skete det med
megen stor forsigtighed. Ja, det er rigtigt, vi
kravlede derop, for der var ingen stiger. En-
delig var vi kommet til tops og befandt os
på de brædder, der var lagt ud, så vi havde
noget at stå på. Vi skulle så hugge stenene

løs enkeltvis og derefter lade dem glide ned
ad en lang træslidske, hvor de gamle kolle-
ger så skulle tage imod dem.

Det gik også godt nogle dage, men så forår-
sagede ”maleren” (Poul) ved et for vold-
somt pres på muren, at de øverste jern-
pigge løsnede sig fra murfugerne, og hele
stilladset foroven skred et par meter ud fra
sin lodrette position og – heldigvis – tilbage
igen. Det var en meget ubehagelig fornem-
melse. Det ligefrem gøs op igennem min
rygrad. Hele gavlen gyngede også med et
stykke tid. Da der atter var ro over bevægel-
serne, klatrede vi ned, og vi nægtede over
for fabriksledelsen at gå i arbejde, før der
var truffet mere sikre foranstaltninger for
vores arbejde. Ledelsen fandt så på at
fæstne et kraftigt tov fra den ene side over
gavlmuren til den anden side. Så gik vi i
gang igen.

Når vi stod på stilladset, var vi således place-
ret, at man kun kunne se toppen af vore
skihuer fra fabrikkens vinduer. Aksel og jeg
kunne derfor stadig gå på vores daglige tur
til det tyske spisehus.

En dag var det lige ved at gå galt. Aksel og
jeg havde lige bestilt en ”stamessen” og et
par glas ”dunkel Bier”, da der kom to tyske
civile Gestapo-folk ind for at kontrollere de
forskellige gæster.

Der var masser af fremmedarbejdere fra de
forskellige lande, tyskerne havde ansat,
men da der samtidig også var mange fanger
af forskellig nationalitet i byen, som ikke var
i besiddelse af et ”Ausweis”, så blev der
ofte foretaget kontrol bl.a. på spisehuse.

De begyndte deres kontrol i den modsatte ende af, hvor Aksel og jeg befandt os, så på et tidspunkt, hvor Gestapo-folkene var i en større diskussion med nogle af fremmedarbejderne, luskede vi lige så stille ud. Desværre måtte vi lade det meste af maden og øllet blive tilbage – ærgerligt nok.

Vi satte straks i løb ind over ruindyngerne, som vi efterhånden kendte ud og ind. Jeg tror, vi kunne gøre det i mørke. Pludselig følte jeg, at jeg var alene. Hvad var der blevet af Aksel? Jeg vidste godt, at jeg nok kunne løbe hurtigere, end han kunne, men det kunne også være udtryk for almindelig dovenskab, at han var holdt op med at løbe. Jeg standsede op, for jeg måtte have sikkerhed for, at han ikke var blevet taget. Det kunne jo være, vi var blevet set, da vi forsvandt fra restaurationen.

Endelig kom Aksel humpende. Så sagde jeg til Aksel, da han nåede helt frem til mig: ”Hvor blev du dog af?” Hvortil han så svarede: ”Det var den ene af de forbandede tyskere, der indhentede mig, og så var jeg nødt til at snakke med ham” ”Ja, men du kan da ikke tale tysk, Aksel”. Hvortil han svarede: ”Nej, det kan han fandeme heller ikke mere” og samtidig slog han sine hænder sammen med et ordentligt brag, så jeg kunne forstå, hvad der var sket.

Vi var hurtigt tilbage og oppe på stilladset igen. Ikke så forfærdeligt længe efter kom fabrikkens leder ud og kiggede på os deroppe i højderne. Jeg syntes, han så meget undersøgende og tænkende på os. Havde han allerede fået en forespørgsel? Vi var noget nervøse. Jeg ville jo nødig af med Aksel.

Et held, at Aksel og jeg efterhånden havde genvundet vores sædvanlige kræfter. Vi var jo begge stærke i vores unge dage, og de kræfter var der mange gange brug for under vort lange ophold i Tyskland.

Toiletterne på fabrikken lå på første sal, og dem måtte vi godt benytte. Jeg må indrømme, at vi mange gange sad der bare for at hvile og varme os. Her kunne vi også få tiden til at gå med at fange nogle af de mange lopper, vi altid havde på kroppen.

En dag jeg sad derovre (jeg havde ikke haft mine sokker af i lang tid), så kunne jeg mærke, det kravlede lidt for meget på indersiden af strømperne. Jeg krængede dem ned, og der var ikke så få lopper, der måtte lade livet. Jeg hørte heldigvis til de heldige, der ikke blev meget generet af loppebid. Det var sikkert mit blod, der var for surt for dem.

Mange gange når man sad på toilettet (som regel om formiddagen), kom hende, der skulle gøre toiletterne rene – en rigtig gammel heks at se på, og så lød de allerværste skældsord fra hende. Hun hadede os danske fanger. Jeg råbte som regel tilbage: ”Hold kæft, din dumme tyske kælling!” Jeg ved ikke, om hun nogensinde fandt ud af, hvad mine tilråb til hende betød.

En dag var afløbet fra toiletterne stoppet. Det var en hel katastrofe, og der blev straks sat en redningsaktion i gang. Det blev Aksel og jeg, der sammen med vores vagtmand Gustav, skulle hente et almindeligt gammeldags træløkom i den anden ende af byen.

Vi havde en lille trækvogn med – nærmest en legevogn på fire hjul. Det var et af de få køretøjer, der endnu var tilbage i det tyske rige. Turen tog hele dagen. Det var en meget lang gåtur, og vi havde flere hvilepauser. Jeg tror nok, det var et kosteligt syn at se tre mænd trække et træløkom på en 4-hjulet legetøjsvogn.

Det var ikke tidssvarende dette træløkom, så en dag fik Aksel og jeg besked på, at vi skulle grave ned til det sted i afløbet, hvor man mente, det var stoppet. Der var faldet en bombe på stedet ved et tidligere bombardement.

I øvrigt var der tit og ofte luftalarmer, og alle tyskere styrtede til beskyttelsesrummene. Vi andre – altså politifolkene – stod ude i det fri og nød de store formationer af bombefly. Det skulle vise sig senere, at vi nok selv skulle lære at komme i beskyttelsesrum.

Foreløbig skulle Aksel og jeg i gang med at grave ned til den formodede læk i rørsystemet. Det varede mange dage. Vi kunne nok have gjort det på et par timer under normale omstændigheder.

Endelig var vi fremme – sikken en stank. Det var det rene gamle lort. Vi standsede så op, og ned kom den nazistiske leder af fabrikken. Han forklarede os, at vi skulle rense rørene i begge retninger, og han forsynede os med et langt tykt stykke ståltråd. Aksel og jeg blev enige om, at vi i hvert fald ikke skulle grave eller rode med deres tyske lorte, så vi forstod intet som helst. Lederen

udslyngede de værste gloser mod os og truede med alverdens ulykker. Jeg ville ikke, og Aksel ville absolut heller ikke svines til med lort. De tre ældre kolleger næsten tiggede og bad os om at komme i gang, da de mente, at det også kunne gå ud over dem.

Da lortepølen var steget ret voldsomt, efter vi var nået ned til rørene, kom fabrikslederen anstigende med nogle store spande og sagde, at vi skulle tømme pølen og bære den hen til en kloak, hvor indholdet af spandene skulle tippes ned.

Det endte med, at de tre gamle måtte i gang med dette svinske arbejde. De var sure, men de ville også meget nødig miste det brød, vi skaffede til dem ude i byen.

Som jeg tidligere har fortalt, gik vi danskere aldrig i beskyttelsesrum, når der blev blæst luftalarm. Når det var klart vejr, kunne vi stå og nyde synet af de store formationer, der fløj over Leipzig. Vi mente ikke – selvom vi kunne se, at Leipzig havde været bombet adskillige gange, at de allieredes fly kunne finde på at bombe igen, fordi der efterhånden var flere tusinde af deres egne tilfange-tagte soldater, der arbejdede i byen. Der var mange englændere, amerikanere, russere og franskmand sammen med vi andre deporterede fra flere forskellige nationer.

Så derfor, da der den 27. februar 1945 kl. 11.30 blev blæst luftalarm, stod Aksel og jeg ude i gården til fabrikken, og vi blev stående der, fordi vi kunne høre en summen af mange flyvemaskiner. Vi kunne også høre, at der faldt bomber, og da vi havde stået der lidt endnu, kunne vi høre, at maskinerne

kom nærmere, og at bombenedslagene blev kraftigere og kraftigere.

Pludselig kom der en formation meget tæt på, og de kastede deres bomber lige i nærheden. Så kan det nok være, at Aksel og jeg fik meget travlt. Vi styrtede ned i fabrikkens kælder, hvor hovedparten af fabrikkens arbejdere allerede havde samlet sig. Flertallet af fabrikkens tyske mandskab havde for længst forladt fabriken og søgt beskyttelse i et nærliggende solidt beskyttelsesrum. Det var imidlertid for sent for os at gøre det samme.

Så kom der en fuldtræffer. Den ramte naboejendommen, så en stor skorsten væltede. Ved denne fuldtræffer blev skodderne for kælderenes vinduer blæst ind. Russerpigerne skreg, og de få tyskere rystede af skræk. Aksel og jeg havde søgt hen i et hjørne af kælderen, hvor murværket var mest solidt, og her satte vi os på hug.

Det var et aldeles frygteligt bombardement, og vi sad i den situation i ca. 2 timer, og tankerne jog igennem hjernen på mig. Jeg nåede at gennemleve det meste af mit liv, og ind imellem tænkte jeg, at både Aksel og jeg skulle være meget heldige, hvis vi slap levende fra dette bombardement. Jeg har aldrig troet, at hængelamper – det var der nemlig i kælderen – kunne komme sådan i svingninger. Fabriken rystede flere gange, så jeg frygtede, at den skulle styrte sammen.

Hver gang der kom et ophold i det nådesløse bombardement, håbede jeg på, at det nu måtte være overstået, men så fortsatte

det. Fabriken lå i nærheden af Augustus Platz og hovedbanegarden, og det var det område, der blev mest ødelagt. Vi – Aksel og jeg – sad forresten med hinanden i hånden i to stive timer, og jeg er sikker på, at Aksels tanker også var sat godt i sving.

Senere fik vi at vide, at det var 1.000 flyvemaskiner, der havde bombet Leipzig på kryds og tværs, og vores far og mor i Århus havde hørt det i radioen. Da de vidste, at vi opholdt os i Leipzig, var de jo slået helt ud.

Endelig standsede vores mareridt, og jeg må indrømme, at jeg var dødsens bange, medens det stod på. Selvom jeg ikke har spurgt Aksel, om han også var bange, så er jeg sikker på, at han var det.

Aksel og jeg forlod kælderen. Det var et frygteligt syn, der mødte os. Det var lige som om, himmel og jord stod i ét flammehav. Husene omkring os var styrtet sammen, og det var lige som om der var blevet holdt en hånd over os. Vi blev enige om, at vi ville søge hjem til lejren, der lå ca. 12 km fra os. Først sagde jeg dog til Aksel, at jeg måtte over til en skomager, hvortil jeg for nogle dage siden havde indleveret mine Røde Kors-støvler til reparation. Jeg havde kun nogle lånte sutsko på, så jeg måtte have støvlerne igen.

Det var ikke langt fra Augustus Platz, men det var vanskeligt at finde frem, fordi en kvælende røg lå som et tæppe over hele området, og det flød med brandbomber overalt.

Endelig var vi fremme ved det lille butikcenter, hvor min skomager havde sin forretning. Det hele var faktisk totalt smadret, men alligevel gik skomageren udenfor og prøvede på at feje glasstumper mm. af vejen. Han blev skruptosset, da jeg ville have mine støvler. Det var jo vores allierede, der havde smadret hans forretning, og han ville ikke give mig mine støvler.

Aksel og jeg var dog beslutsomme. Vi puffedede ham til side, og efter megen møje og besvær i roderiet fandt jeg endelig frem til mine støvler.

Så fortsatte Aksel og jeg gennem den brændende by. Det var som om, alt stod i flammer. Der var gader, vi slet ikke kunne passere på grund af flammer, så vi måtte krydse frem og tilbage. Der lå væltede sporvogne. Der var huse, hvor etagerne var trykket helt i hund, og kun husets gavle stod tilbage. Et andet sted så vi, at en ejendoms toiletter i fem etager kun hang i det lange stamrør, medens gulve og sidevægge var presset ned i kælderen. Et hus havde mistet hele sin facade fra tagetagen til kælderen. Her hang der et stueur i én af lejlighederne, og det gik stadig. Et andet sted hang der flere dyner i et træ og flere andre ting fra et soveværelse. Hele tiden var der noget at se på. Mennesker, der løb skrigende og grædende rundt, fordi de ikke kunne finde deres pårørende.

Der blev udført et hektisk hjælpearbejde overalt. Dræbte heste og lemlæstede mennesker flød rundt ankring. Det værste var selvfølgelig, når vi så mennesker – særligt børn, der var blevet dræbt på gaden. Vi

kunne høre overalt, når vi passerede sammenstyrtede huse, at mange sad fastklemt i ruinerne.

Vi snakkede også om, hvordan vore kolleger mon havde klaret den, fordi vi vidste, at de fleste af den befandt sig midt inde i byen, da bombardementet fandt sted.

Foreløbig var det vigtigste for os at bringe os i sikkerhed. Vi vidste jo heller ikke, om Park Meüsdorff var blevet udslettet.

På vor vej tilbage til lejren kom vi gennem en gade, hvor der lå et stort fængsel, hvor vi dagen før sammen med alle vore kolleger havde fået bevilget et bad. Jeg skal love for, at det gibbede i os, da vi så, at hele fængselsbygningen var blevet totalt udslettet. Kun et døgn før havde vi 400 mand været i bad her. Det var frygteligt at tænke på, hvad der var sket med os, hvis det netop havde været i dag, vi havde været der.

Selvom det varede ca. 5 timer, inden Aksel og jeg nåede lejren, syntes vi, at tiden var gået hurtigt. Det var kun fordi, der hele tiden var noget at se på. Jeg har aldrig i mit liv oplevet et sådant ragnarok. Det var frygteligt, forfærdeligt, umenneskeligt, grusomt – ja, det er ikke til at finde ord, der kan give den rigtige beskrivelse. I hvert fald har indtrykkene brændt sig fast i min hjernes huseskecenter.

Klokken var ca. 20.00, da vi nåede lejren, og mange kolleger stod endnu udenfor. I de sidste par timer var kolleger kommet gående til lejren i hold af forskellige størrelser. Nogle havde fået tøjet flænset af sig, og et

større hold, der havde været i et beskyttelsesrum i nærheden af Aksels og min arbejdsplads, havde nær mistet livet, fordi huset over deres beskyttelsesrum var styrtet sammen. Beskyttelsesrummet, der var et af de solide, havde holdt til det kolossale pres, da huset styrtede sammen.

Aksel og jeg var de sidste, der kom til lejren. Man vidste, at vi var de to, der endnu manglede, inden vi atter var fuldtallige. Aksel gik ind med det samme, medens jeg stod lidt udenfor endnu og sludrede med de andre, om hvor de havde opholdt sig under bombardementet. Da jeg så kom ind, var der en kollega, der råbte til Aksel: ”Nu er din bror også kommet”. Kollegaen havde i første omgang troet, at Aksel kom alene hjem, fordi Aksel var gået alene ind i lejren og samtidig havde set sørgmodig ud.

I øvrigt fik vi at vide bagefter, at vi politifanger blandt de forskellige nationers fanger, der opholdt sig i Leipzig under det store bombardement, var de eneste, der var sluppet igennem uden dræbte. Russerne alene havde fået dræbt ca. 200 fanger.

Selve lejren havde også mærket bombardementet. Der var faldet flere store bomber i nærheden. Ruderne i lejrens køkken var blevet blæst ind, så det hjemmegående køkkenpersonale havde hurtigt søgt ud i vores uhumske beskyttelsesrum.

Det varede længe, inden vi kom i seng den aften, og for at det ikke skulle være løgn, kom der flyveralarm kl. 3 om natten. Så de sidste morgentimer måtte vi tilbringe i beskyttelsesrummet.

Vi talte jo alle an, hvad vi nu skulle lave, da de fleste af vores arbejdspladser inde i byen ikke eksisterede længere, men allerede næste dag blev vi kommanderet til oprydningsarbejde inde i byens centrum.

Der var ingen mad til os, men alligevel blev vi kommanderet til at gå den lange tur ind til byen, hvor de brandhærgede gader efterhånden var så ryddede, at vi kunne gå den direkte vej.

Aksel og jeg kom til at arbejde på en vej nær en stor park. Vejen var fyldt med store huller, som vi så skulle fylde ud. Vi havde en rigtig krigsgal vagtmand her samt et par soldater til bevogtning.

Vi var alle godt sultne, og ligesom Aksel og jeg havde rationeringsmærker, var der også andre der havde. Vi blev enige om, at vi skulle prøve, om der dog ikke var et spisehus, der ikke var blevet smadret.

Det var en temmelig langstrakt vej, vi ryddede, men som sagt lå den op af en park med mange træer, så efterhånden, når der var et belejligt øjeblik, stak vi af.

Aksel og jeg fandt et sted, hvor vi fik lidt mad, og skulle så uset tilbage igen på vejen. Vi gik fra træ til træ, og det var der også andre kolleger, der gjorde på samme tid. Pludselig opdagede vagtmanden to af kollegerne, da de var fremme ved vejen. Han skældte dem ud og slog så den ene i ansigtet. Under den ståhej, der blev, kom Aksel og jeg uset tilbage på vejen.

Så blev der rigtig optræk til ballade. Vi ville ikke finde os i, at den tyske vagtmand slog én af vore kolleger, og det hele begyndte at ligne mytteri. Vagtmanden kunne ikke lide situationen, og han stak pludselig af på sin cykel. Nogle af kollegerne mente, at vi i protest mod overgrebet skulle nedlægge arbejdet og derefter spadsere tilbage til lejren.

Vi syntes, det var vældigt spændende, da vi i en lang række gik igennem byens gader, men én ting havde vi ikke regnet med, og det var, at vores vagtmand var cyklet til Park Meüsdorff og bedt lejrkommandanten om hjælp. Så midtvejs til lejren kom der en militærvogn kørende lige mod os, og de standsede os med skarpladte geværer pegende imod os. Vi blev beordret til at vende om, selvom vi ikke var meget for det. Under skarp bevogtning blev vi tvunget til at arbejde til langt ud på aftenen.

Da vi kom tilbage til lejren, beskyldte lejrkommandanten os for at have gjort mytteri, og det var der dødsstraf for. Han ville have at vide, hvem anstifterne var, og de ville så blive skudt.

Der var ingen af os, der ville oplyse noget om, hvordan det hele var gået til, så derfor blev de to første rækker (vi var tre i hver række af en lang arbejdskolonne) udpeget som de egentlige skyldige – altså seks kolleger i alt.

(Da var Aksel og jeg igen heldige, for vi gik i den tredje række.) De blev dømt til tvangsarbejde i to uger i nogle saltminer. Da de vendte tilbage, blev de modtaget med stor jubel.

Det var ikke spor rart, da vi så blev kommanderet tilbage til arbejdet, fordi Aksel og jeg så var med i den tredjesidste række, idet soldaterne gik lige bagved med deres skudklare geværer. Vi blev rigtigt overbegloet af de forbipasserende tyskere. De troede måske, at det var os, der havde deltaget i bombardementet og nu endelig var blevet uskadeliggjort.

Endnu i nogle dage var vi beskæftiget på den lange vej langs parken. Jeg husker, at Aksel og jeg skulle fylde et granathul lige uden for et beskyttelsesrum. Vi havde lige læsset en dyngestien og jord af i hullet, da vi blev interesseret i at se ind i beskyttelsesrummet. Det var fuldstændig fyldt op med dræbte mennesker. Alle havde blod ud fra mund, næse og ører, så det var ganske tydeligt, at lufttrykket fra bomben havde sprængt lungerne og andre indvendige dele hos dem. Det gik så op for os, at der måtte være blevet dræbt i tusindevis af mennesker ved det store bombardement.

En dag var jeg ikke på arbejde. Jeg havde i længere tid haft en større tandbyld i venstre side af undermundten. Jeg havde derfor forespurgt lejrkommandanten om mulighederne for at komme til fangernes tandlæge. Enhver kunne se den store hævelse, jeg havde i ansigtet, og jeg fik derfor tilladelsen.

Under opsigt af en bevæbnet soldat blev jeg ført ind gennem det meste af byen. De forbipasserende studsede jo nok noget over, at der skulle en soldat til at passe på en enkelt fange – så ingen tvivl om, at jeg nok måtte være en aldeles farlig fange.

Efter flere timers march, hvor vi også passerede et hold af mine kolleger, der var beskæftiget med oprydning i ruinerne, var vi endelig fremme ved tandlægen. Jeg forstod i øvrigt slet ikke, at det kunne lade sig gøre at komme til tandlæge. Kunne tyskerne virkelig være interesseret i, at jeg skulle bevare mine tænder.

I øvrigt fik jeg senere at vide af de kolleger, der havde set mig blive ført igennem byen, at de troede, jeg var blevet idømt en eller anden straf og nu skulle domfældes et sted i byen.

Det var en russisk fangetandlæge, jeg kom i stolen hos, så jeg var ude af stand til at forklare ham, hvad der var galt, men han fandt dog selv ud af det på grund af den store hævelse, jeg havde i ansigtet. Chefen for klinikken var en SS-officer, og det var ham, der skulle træffe den endelige beslutning om, hvad der skulle foretages, blev jeg hurtigt klar over. Han gloede ikke meget på mig, så gav han ordre til russeren om, at der skulle rykkes to kindtænder ud i undermundens. Det blev der så, og derfor mangler jeg naturligvis den dag i dag to kindtænder i venstre side af undermundens.

For fuldstændighedens skyld skal jeg lige bemærke, at operationen blev foretaget uden bedøvelse, men russeren kunne i hvert fald sit kram.

Herefter tog vi så tilbage til lejren igen. Nærmest for at provokere soldaten lidt, tog jeg en del hvilepauser og satte mig tilfældige steder. Soldaten måtte blive stående, da en soldat ikke kan sætte sig ved siden af

en fange. Jeg spyttede en del blod ud på de forskellige veje og gader, vi passerede. Jeg havde faktisk ventet, at det havde været meget værre. Jeg havde da lidt ud af det, idet jeg var et par timer tidligere hjemme end de egentlige arbejdshold.

De næste dages oprydning fandt sted i nærheden af vores tidligere arbejdsplads, hvor vi tre unge og tre ældre skulle bakse store jernbjælker ud fra sammenstyrtede bygninger. Det var meget hårdt arbejde. Bjælkerne var tunge, og da de ældre ikke havde vore kræfter, og vi var under opsigt, sagde vi til dem, at de bare skulle lade, som om de løftede. Derfor bar vi unge langt mere, end det egentlig var fornuftigt.

Når vi gik med bjælkerne inde i ruinerne, skete det gang på gang, når vi gik på det meget ujævne terræn, at vi pludselig uden varsel kunne få en endnu større vægt at bære – og det mange gange når vi på grund af terrænet kom til at bære lidt skævt. Også når bjælkerne skulle løftes op på den ventende vogn, var det os tre unge, der løftede dem. Det var under dette arbejde, at jeg pådrog mig den diskuslidelse, der skulle komme til at plage mig resten af mit liv.

Jeg følte mig helt lammet i benene med jagende smerter i en uges tid. En nat, hvor der var et voldsomt bombardement i nærheden, var jeg ikke i stand til at gå i beskyttelsesrum. Bare jeg rørte mig, fik jeg de forfærdeligste jagende smerter. Dengang anede jeg ikke, hvad der var sket med mig, da jeg ikke kendte noget til diskusprolaps.

Den nat jeg blev i lejrbarakken under bombardementet, blev Aksel hos mig, selvom granatstykkerne sprængte sig ind gennem barakvæggen.

Pludselig var smerterne overstået, og jeg var glad, så jeg blev atter kommanderet til arbejde.

Det nye arbejde, vi blev beordret til at udføre, var noget helt specielt. Der blev udtaget ca. 100 mand, og vi skulle møde på den store kirkegård i Leipzig, hvor alle de dræbte fra det store bombardement var kørt til i læssevis. Hele den store gård til kapellet var fyldt op med lig både med og uden tøj.

Et meget stort areal var udlagt til begravelsesplads, og vi skulle grave gravene. Vi skulle grave et hul om dagen. Selvom vi fornylig havde fået Røde Kors-pakker og derfor havde fået lidt kræfter igen, så kunne det være et hårdt arbejde.

For mit vedkommende var det ikke så hårdt, for jeg brugte hele tiden den taktik at hoppe ned i en grav, der var gravet færdig, og når så én af vagtmændene kom, stod jeg bare, som om jeg arbejdede. Det var svært for vagtmandskabet at holde øje med os alle.

Det var ved at blive forår, og vejret var skønt i de fire uger, vi arbejdede som gravere. De fleste slappede mere og mere af, og en dag havde jeg lagt mig ned i bunden af en grav. Jeg må være faldet i søvn, det sagde Aksel i hvert fald. Han kunne ikke for-

stå, at han ikke kunne se toppen af mit hoved længere. Han gik derfor over til min grav, og her så han mig liggende sovende på bunden.

En dag blev der pludselig blæst luftalarm, og ude i horisonten kunne vi se flere maskiner styrtdykke. Alle os, der stadig havde det store luftbombardement i uhyggelig erindring, ville i beskyttelsesrum, og da der umiddelbart i nærheden lå det store monument Denkmal med et meget sikkert beskyttelsesrum, satte vi alle i løb derover til.

Det passede imidlertid ikke de bevæbnede soldater, og den soldat, der var foran mig og lige bag ved Aksel og andre, der befandt sig endnu længere fremme, løftede sit gevær og skød efter dem. Han ramte heldigvis ikke Aksel, for så havde jeg (tænkte jeg i hvert fald i samme sekund, som skuddet faldt) dræbt ham.

Soldaten blev nok klar over, at han havde forløbet sig, for han skød ikke mere, og vi nåede alle i beskyttelsesrum under Denkmal.

Jeg husker, at der allerede var mange mennesker i beskyttelsesrummet, og vi var de første fanger, der kom ind. En rigtig ækel tysker begyndte at skabe sig og ville have os ud igen, men så var der andre tyskere, der tog os i forsvar.

Da luftalarmen var overstået, vendte vi tilbage til kirkegården igen.

Hver dag blev det ene læs efter det andet af simple træfinerkister kørt ned til gravene.

Bunden faldt ofte ud og dermed også liget. Den store fladvogn kom ikke med én kiste af gangen, men med 16 stablet i tre etager. Det så altid meget faretruende ud. Det knirkede og knagede, når vognen kom kørende oppe fra kapellet ned over det ujævne og let faldende terræn.

Så blev kisterne stillet op ved de forskellige huller, og der blev de stående, hvis hullet endnu ikke var færdigt. Når vi så havde frokost, var det et glimrende sted at sætte sig.

Mange gange så var vi nysgerrige for at se, hvad de forskellige havde i deres kister. Jeg husker engang, jeg løftede låget på den kiste, der stod ud for mit gravede hul. I den lå en kvinde iført pels, og ud fra pelsen stak en lille bitte barnehånd. Så havde jeg egentlig set nok for den dag.

De fleste af de dræbte var stadig iført deres beklædning. Der var slet ikke tid til at give de dræbte en ordinær begravelse.

Der var blevet udtaget nogle kolleger til at bære kisterne fra ligvognen og hen til gravene. De fik ekstra supperationer for dette arbejde, og de kolleger, der arbejdede i kapellets gård, hvor de dræbte blev bragt til fra det meste af Leipzig, og hvor de så blev anbragt i kister, fik også ekstra rationer.

Både fordi der ikke var flere kister at få, og fordi de dræbte begyndte at lugte, blev der gravet en kæmpestor fællesgrav, hvor de sidste blev lagt ned.

Da vi var færdige ca. fire uger efter, blev hele området planeret, og der blev anlagt stier mellem gravene.

En dag under vort arbejde kom en tysk kommission ud på kirkegården for at tage det omtrent færdige arbejde i øjesyn. De må åbenbart have syntes om det, for de ville have nogle af os ud at arbejde som civile i anlæg og parker, men heldigvis blev det ikke til noget.

I slutningen af marts fik vi at vide, at det svenske Røde Kors havde fået tilladelse til at føre alle de nordiske fanger til Neuengamme, så alle fangerne var samlet i én lejr.

Vi var holdt op med at arbejde, og da vi samtidig havde fået endnu en Røde Kors-pakke, havde vi rigtig tid til at slappe af. Vi lavede mad over ild i den park, der hørte til vores barak. Det var lækkert at varme dåse-svinekød i en pande, som var blevet organiseret.

Uden for pigtråden stod den civile tyske befolkning (kvinder, børn og gamle) og tiggede mad af os. Bortset fra de magre og hulkindede børn var der ingen, der havde lyst til at dele maden med tyskerne. Det var jo tyskerne, der havde bragt os hened, og vi havde ikke på nogen måde lyst til at takke dem for det.

De sidste par søndage i Park Meüsdorff, da det var blevet kendt, at vi snart skulle hentes af det svenske Røde Kors, havde vi fået lov til at færdes uden for lejren. Jeg mødte en dag en englænder, og da han blev klar

over, at jeg havde mange tyske mark, ville han sælge mig sin ring. Jeg betalte ham 50 mark for den (ringen er jeg stadig i besiddelse af).

I restaurationen ved Park Meüsdorff kunne vi også de sidste dage købe al den Dunkelbier, vi kunne drikke. Vi var ved at føle friheden nærme sig.

Midt i al den glæde havde vi den sorg at miste én af vore kolleger, reservebetjent Egon Jørgensen, der havde fået lungebetændelse. Jeg var selv inde i sygestuen og se til ham. Han lå badet i sved og havde meget høj feber. Vores tillidsmænd forsøgte at få en læge ud til ham, men det var meget svært at få en læge til at tilse en fange.

Endelig kom lægen, men selvom han prøvede at skaffe en ambulance, kunne han ikke, og det endte med, at nogle kolleger måtte tage den næsten bevidstløse mand med i sporvognen.

Han døde på lazarettet. Det mest beskæmmende var, at da nogle af hans nærmeste kolleger skulle hente ham til begravelsen, blev det sagt, at han var blevet bragt ud til kirkegården. Efter lang tids søgen fandt man hans nøgne lig liggende blandt andre lig i kapellets gård – sikken en foragt at udvise over for en af vore døde kammerater.

Kollegerne gjorde deres til, at Egon Jørgensens begravelse blev holdt så højtideligt, som det nu var muligt under disse barbariske forhold.

Om morgenen den 31. marts 1945 ankom en stor kolonne af svenske, hvide rutebiler påmalet Røde Kors og svensk flag. Vi var lykkelige for endelig at blive bragt fra stedet, idet vi i de sidste par dage havde hørt kantonorden fra både vest og øst, og det tydede på, at vores lejr snart ville blive indtaget af enten russerne eller amerikanerne.

I løbet af forbavsende kort tid var vi ca. 400 fanger anbragt i de svenske busser, hvor vi blev forsynet med de mest nødvendige føde- og drikkevarer. Ja, vi blev rigtigt forkælet af det medfølgende svenske personale.

Afsted gik det nordpå i strålende solskin, og vi kunne rigtig mærke, at foråret var på vej. Vi var naturligvis alle besat af en sand lykkefølelse.

Under vor kørsel kunne vi rigtig se, hvorledes de store ødelæggelser havde sat sig sine uhyggelige spor.

Det var en skyfri himmel, så vi kunne ikke lade være med at tænke på, at det ville være det ideelle flyvevejr for fortsat bombing af strategiske mål. Det viste sig da også, at da vi nærmede os byen Brandenburg, hvor vi efter planen skulle køre igennem, kom der et stort antal allierede bombemaskiner og jagere ind over hovederne på os.

Én af jagerne gik lavt hen over vor kortege, og da den havde konstateret, at det var svenske Røde Kors-busser, gav den tegn til den ledende vogn, at vi skulle dreje af og køre uden om byen.

Da vi kort efter var nået op på et højdedrag uden for byen, blev vi klar over årsagen til den givne ordre, idet bombemaskiner tømte deres last ned over den by, vi skulle have været igennem. Det var et storslået skue, men samtidig var det også uhyggeligt at vide, hvad disse bomber forrettede af ødelæggelser og elendighed. Det var det eneste bombardement, vi blev vidner til under vores kørsel til Neuengamme.

Inden vi nåede byen Neuengamme, kørte vi ind gennem den sydlige del af Hamburg by. Der var ikke én hel bygning tilbage, og som én af kollegerne sagde: ”Ja, hvis man står op på en stol, kan man se over hele Hamburg by” – og det var ikke engang løgn.

Det havde været en hel dags kørsel, men det var godt, at det ikke fandt sted i de ellers sædvanlige kreaturvogne.

Da vi genså Neuengamme, var der gået ca. 1/2 år, siden vi forlod den. Der var sket store forandringer i den uhyggelige lejr. Alene det, at vi ikke blev herset og kommanderet med som den første gang, vi gik den lille strækning fra kreaturvognene og til lejrens område, var virkelig en dejlig fornemmelse.

Vi blev denne gang indkvarteret i lejrens store stenblok, hvor vi fik anvist køjeplads.

I de nærmeste dage kom der stadig svenske Røde Kors-biler med fanger, der var blevet samlet op i de forskellige udkommandoer, og vi var nu samlet igen som for et halvt år siden. Vi hilste på mange af de kammerater, vi ikke havde set i den lange tid, og der var

nok at tale om, for de havde alle været igennem umenneskelige strabadser. Det var dog med megen sorg, at vi erfarede, at dødens høst havde været stor blandt os.

Jeg havde den glæde at møde min gamle kollega Oluf Marcher, som jeg ikke havde set, siden han blev hentet af Gestapo på Ordrup politistation og senere skudt på Strandvejen, hvor han blev så alvorligt såret, at ingen havde regnet med at se ham i live igen. Tænke sig, at han så bagefter endda havde klaret sig gennem det tyske helvede.

Om aftenen blev der blæst luftalarm, men ingen forlod deres køjer, hvor man for længst havde lagt sig efter den lange dag. Heller ingen SS'ere tvang os ned i den store kælder. De var godt klar over, at slaget var tabt, så de lod os være.

Jeg, der havde en køje nær vinduet i retning mod Hamburg, blev vidne til, at Hamburg blev bombet. I al sin uhygge var det en storslået oplevelse at overvære. Det var som hundreder af Tivoli-fyrværkerier på én og samme gang.

Vi håbede og troede, at de allieredes fly var godt orienteret om den store koncentrationslejr, der lå så nær Hamburg. De mange store detonationer var så kraftige, at den store stenbygning rystede i sin grundvold, og de mange vinduer klirrede så højt, at man troede, de hvert øjeblik kunne sprænges.

Endelig var bombardementet overstået. Luftalarmen blev afblæst, og lysene blev tændt igen.

Lejrens øvrige fanger var stadig under kontrol af de modbydelige SS'ere. Det var kun os fanger fra Norden, der var taget under beskyttelse af den svenske greve, Folke Bernadotte, og denne aftale havde Greve Bernadotte fået med selve Gestapos chef, Heinrich Himmler. Derfor var der stor respekt for Greve Bernadotte, da han en af de første dage meldte sin ankomst til lejren.

Lejrens kommandant, Obersturmbanführer Thumann (også kaldet bøddelen fra Lublin) var stadig en meget frygtet person. Derfor var det en helt fantastisk oplevelse den dag, da Greve Bernadotte i sin hvide Røde Korsvogn kørte ind gennem lejrens port, hvor man så var vidne til den foragt, han udviste over for de SS-officerer, der sammen med kommandanten havde taget opstilling lige inden for porten iført deres fineste uniformer.

Greve Bernadotte passerede de måbende officerer uden at værdige dem et blik og gik direkte hen og hilste hjerteligt på vores tilidsmand, Wass-Møller.

Greve Bernadotte inspicerede lejren med de nordiske fanger, og han var tydeligt berørt, da han så den store elendighed, de fleste fanger befandt sig i. Han forklarede, at vi inden for ganske kort tid ville blive overflyttet til den danske interneringslejr Frøslev, og vi måtte være klar over, at vi stadig var tyskeres fanger, men der blev arbejdet på højtryk for at få os alle helt frigivet.

Allerede næste dag var der kolleger, der gik i gang med at registrere og klargøre de forskellige holds afgang fra lejren. Marcher fortalte mig, at han havde sørget for, at jeg kom med det første hold, men jeg sagde, at jeg ikke tog afsted, før jeg kom på samme hold som Aksel.

Den 6. april sidst på dagen skulle vi endelig forlade Neuengamme. Det var vidunderligt at se alle de danske hvide busser holde uden for lejren. Danske chauffører, danske sygeplejersker og repræsentanter fra – jeg tror, det var Socialministeriet.

Til meget syge var der ambulancer. Jeg skal love for, der var sørget godt for os. Snart fik vi udleveret en madpakke og en dejlig kold pilsner. Den glemmer jeg aldrig. Det var en drøm efter at have skullet klare sig med klorvand i de mange måneder i Tyskland. Jeg ser selvfølgelig bort fra de Dunkelbier, vi af egen drift fremskaffede i Leipzig.

Da vi passerede den danske grænse, var det mørk nat, men der var ingen, der sov i vores bus. Alle rejste sig og sang Der er et yndigt land ... Den sang har aldrig passet bedre til en situation end netop denne. Der var ikke et øje tørt. Tænke sig, atter tilbage i Danmark, og det kunne så være underordnet, at vi et stykke tid endnu skulle være interneret i Frøslevlejren.

Hen på morgenstunden var vi fremme ved Frøslevlejren. Registreringen blev hurtigt overstået, og efterhånden blev vi ført over til de respektive barakker. Det var nærmest luksuslignende forhold i sammenligning med koncentrationslejrene i Tyskland. Vi fik

egen køje, vi fik udleveret både sæbe og håndklæde, så nu kunne jeg godt kassere min gamle undertrøje. Pragtfuldt at kunne blive vasket under ordentlige forhold.

Det næste, jeg blev imponeret over, var morgenbordet – rigtigt dansk franskbrød og rugbrød, marmelade, smør, æg og mælk – mælk, som jeg ikke havde smagt, siden vi forlod Danmark. Det var det rene eldorado. Her kunne vi rigtigt komme til kræfter.

Vi blev også lægeundersøgt og blev vaccineret mod tuberkulose, som vi vidste, mange kolleger havde pådraget sig under Tysklandsopholdet.

Vi mødte kolleger, som havde været så heldige at forblive i Frøslevlejren. Jeg tror nok, de priste sig lykkelige for det, da de under vores samtaler blev klar over, hvad vi havde været igennem.

Frøslevlejren ligger som bekendt ikke ret langt fra den dansk-tyske grænse. Lejren er anlagt i en rydning i den største plantage i Sønderjylland. Det er en gammel lejr, som allerede var kendt fra I. verdenskrig.

Som interneringslejr var den som andre af den slags lejre angivet af pigtrådshegn og vagttårne, som også her var bemanded af tyske bevæbnede soldater. Men ikke nok med det, der var også anbragt miner uden for lejrens område, så ingen skulle lade sig forlede til at forlade lejren i utide.

Inde i lejren var der 15 store barakker, hvoraf den ene var sygebarak, og de to var

til brug for de kvindelige fanger. Disse to barakker var adskilt fra de andre med pigtrådshegn. Der var også værkstedsbarakker, og endelig var der også en barak indeholdende køkken og den store spisesal.

Gaderne mellem barakkerne var anlagt på en sådan måde, at de kunne beskydes fra maskingeværer, der var anbragt i vagttårnene.

Dagens lyspunkter, i de 14 dage opholdet i Frøslevlejren varede, var absolut måltiderne. Vi var stadig umættelige, og det var endnu helt nyt for os, at der var rigeligt af god og veltillavet mad.

Dagene gik med snak og så lidt arbejde som muligt. Selvom vi stadig var fanger, følte vi ikke mere, at vi befandt os i en håbløs og utryk situation.

I slutningen af de 14 dages ophold i Frøslevlejren begyndte rygterne at svirre om, at vi nu skulle interneres i Sverige. Rygterne talte sandt, for den 21. april fik Aksel og jeg sammen med ca. 1.000 andre kolleger besked om, at vi samme dag skulle med tog til Sverige. Inden afrejsen fik vi udtrykkelig besked om, at hvis nogen prøvede at flygte under transporten til Sverige, ville de tilbageblevne kolleger ikke få lov til at forlade Frøslevlejren, som de ellers skulle med det følgende hold.

Sidst på eftermiddagen var vi rejseklare, og vi blev kørt til jernbanestationen i Padborg, hvor der holdt en lang række personvogne – heldigvis ikke kreaturvogne. Det var vi lykkelige for. I den lange ventetid på Padborg

station var der alligevel nogle kolleger, der var fra sønderjyllandsområdet, der benyttede sig af lejligheden til at forlade os. Det var vi mange, der syntes var et noget egoistisk synspunkt. Som vi havde fået at vide af tyskerne, ville det gå ud over de kolleger, der stadig var anbragt i Frøslevlejren.

Endelig kørte toget mod Fredericia, og det var allerede blevet mørkt på det tidspunkt. Selv om banegårdsterrænet var afspærret af tyske soldater, var der mødt mange mennesker op på perronen, og de havde medbragt masser af mad til os. De havde selvfølgelig hørt om, at vi havde sultet i Tyskland, men havde så måske ikke lige tænkt over, at vi havde fået god mad i Frøslevlejren i 14 dage.

Vi kunne dog selvfølgelig stadig spise meget, og der blev sat flere madrekorder. En kollega i min kupe satte 10 hårdkogte æg til livs.

En kollega til mig, Gotlieb Hansen, ville absolut ikke med længere, så han lånte en jernbanemands kasket, tog den på og gik lige forbi den tyske soldat, der stod ved udgangen af perronen. Det skulle han måske ikke have gjort, for den 5. maj 1945 blev han dræbt i Skindergade i ildkamp med tysk Gestapo. Han ville absolut hjem og være med til at jage de sidste tyskere ud af landet.

Vi ventede hele natten på jernbanestationen i Fredericia. Vi vidste, at flere kolleger var stukket af, og Aksel og jeg talte da også om at gøre det, men vi blev enige om, at vi ikke ville udsætte de andre kolleger for represalier.

Det var en lang nat, og da det blev lyst, besluttede Aksel og jeg, at vi ville ringe til Århus, og jeg ville så ringe til mor i København. Vi gik helt ud på det yderste af perronen, og da den derværende tyske soldat lod os gå videre, søgte vi ind over en hel række spor og nåede over til et kontrolhus, hvor vi fik lov til at låne en telefon.

Vi talte med vores far og mor i Århus. De blev meget bevægede, da de hørte, vi var i Fredericia. Jeg fik også ringet til mor i København, og vi var begge meget rørte under samtalen. Jeg fortalte mor, at vi i løbet af dagen skulle køre videre med toget og herefter sejle med skib til Sverige.

Jeg havde forskellige ejendele, bl.a. alle mine fangeskilte og Røde Kors-støvler, som jeg gerne ville sende hjem. Det fik jeg én på kontrolhuset til at love, men pakken kom aldrig frem.

Da Aksel og jeg havde ordnet vores opringer, gik vi ind i Fredericia by. Den ide var der også andre kolleger, der havde fået. Det var mærkeligt at møde disse kolleger med det let genkendelige sorte Røde Kors-tøj og den sorte skihue på hovedet, og det var dejligt at mærke den gensynsglæde, helt fremmede mennesker viste os. Der var flere, der gav os penge, så vi atter havde danske penge på os.

Aksel og jeg gik ind på Hotel Vasagarden, hvor vi blev beværtet. Flere gange ude på gaden åbnede folk deres vinduer og inviterede os ind til sig, men vi kunne ikke nå det hele. Vi skulle tilbage igen, så vi kunne komme videre til Sverige.

Det kan måske synes underligt, når vi faktisk var ude i friheden i Fredericia, så at gå tilbage til fangenskab. Vi vidste på det tidspunkt endnu ikke, hvornår krigen var slut. Tyskerne havde stadig magten, og de havde vores navne og adresser, og det var jo ikke nødvendigt her på slutningen måske at ødelægge noget for andre og for os selv.

Endelig over middag satte toget sig i bevægelse mod København. Det var en fantastisk oplevelse at se alle de mennesker, der var mødt op på samtlige jernbanestationer på vores rute. De viftede med flag og råbte: ”Velkommen tilbage! ”. Det var virkelig et triumftog, der vist ikke tidligere var set nogen til i Danmark.

Vi havde også et længere ophold i Odense. Solen skinnede fra en skyfri himmel. I Odense var der endnu nogle kolleger, der forsvandt. Jeg husker en kollega, der også ville springe, men hans kone, der var til stede på perronen, fik ham overtalt til at lade være.

Sidst på aftenen kom vi til København, og vi kørte meget langsomt igennem en tilsyneladende forladt hovedbanegård, men standse så op ved Østerport station. Stationen var spækket med tyske soldater og SS-folk. Nu var det i hvert fald umuligt at springe af toget og komme ud i friheden.

Det var meget mørkt, men vi kunne se, at der på en perron, der lå flere spor borte, var en masse mennesker – vel nok hovedsageligt pårørende til mange af de kolleger, der opholdt sig i toget. Der gik soldater langs

togstammen for at holde yderligere øje med os.

Der blev råbt navne frem og tilbage mellem kollegerne og den ukendte menneskemasse. Da jeg regnede med, at mor måske også var kommet, råbte jeg hendes navn flere gange. Jeg syntes, jeg hørte hende svagt råbe Erik. Det var svært at få ørenlyd i al den råben og larmen, der var opstået.

Pludselig blev jeg opmærksom på, at der kom én bærende med mor tværs over de mange spor. Ja, det var hende – var hun be-svimmel, eller hvad var der sket? Jeg råbte endnu højere, og jeg hoppede ud af toget, og mor stod endelig foran mig. Det var ikke til at sige et ord, vi omfavnede kun hinanden. Det var helt fantastisk, at vi igen stod sammen efter så mange måneders fravær. Vi begyndte til sidst at kunne snakke sammen, og vi ville begge se hen til den endelige frigivelse. Jeg forærede mor den engelske ring, som jeg i Leipzig havde købt af englænderen. Mor blev båret tilbage igen.

Det var en bekendt fra ejendommen, der havde båret mor over til mig. Han havde forklaret en tysk soldat, at mor ikke selv kunne gå derover, og han havde så fået lov til at bære hende over til mig.

Toget forlod herefter Østerport station og kørte videre til Frihavnen, hvor vi kom ombord på en Øresundsfærge.

Tidligt om morgenen den 23. april anløb vi havnen i Malmø. En højtstående svensk officer holdt en kort velkomsttale til os, og vi

fik udleveret lidt svenske penge samt et dejligt stykke chokolade, som hurtigt blev sat til livs.

Efter en personregistrering gik vi i land, og der stod busser på kajen til at transportere os videre til Malmøs store tennishal, hvor vi midlertidigt skulle tage ophold. Der var opstillet senge til os, og der var oven i købet et hvidt over- og underlag til sengen.

De svenske lotter tog ualmindeligt kærligt imod os. De var parate til at pleje os og føre os tilbage til civilisationen igen. Vi fik straks et dejligt morgenmåltid, og derefter blev vi i busser kørt til en badeanstalt. Endelig kom vi af med det snuskede tøj, som havde fulgt os så trofast under hele vores lange rejse.

Så fik vi den store rengøring, og der var unge yndige piger, der hjalp os med at blive vasket på ryggen. Mange kolleger var synligt generte over, at der også var kvindeligt personale på badeanstaltens mandeafdeling. Vores afførte beklædning blev samlet i en stor bunke til senere afbrænding, da man var bange for, at det skulle være befængt med alle mulige smitsomme sygdomme fra de uhumske steder, vi havde været i Tyskland.

Efter det dejlige bad fik vi udleveret rent undertøj, strømper og en overall, og det skulle foreløbig være vores beklædning.

Så kørte vi tilbage til tennishallen, og her undergik vi alle en grundig lægeundersøgelse. Der var flere af kollegerne, der endnu ikke kunne tale fuld kost og der blev sørget for, at de fik den rette diæt.

I hallen var der også en kiosk, hvor vi kunne købe alle former for sukker- og chokoladevarer. Er der noget at sige til, at der var et meget stort salg af chokolade. Det var, som om vi var havnet i et eventyrland.

Den følgende dag blev vi alle i hold kørt ind til en stor ekviperingsforretning. Her fik hver mand udleveret følgende varer: Undertøj, strømper, skjorte, slips, halstørklæde, jakke, benklæder, frakke og endelig en kuffert. Vi var målløse over, at der blev sørget så godt for os.

For at vi ikke skulle kede os i tennishallen blev der arrangeret underholdning af forskellig art, så vi kunne have det godt i den uge, opholdet skulle vare. Det havde hele tiden været meningen, at vi skulle overføres til Ronneby Brunn, hvor opholdet skulle være mere permanent indtil den forventede snarlige frigivelse. Opholdet i tennishallen varede kun i den periode, hvor vi gennemgik den egentlige renselsesproces, lægeundersøgelsen og den nødvendige førstegangspleje.

Den 30. april forlod vi tennishallen og takkede mange gange for den storslåede behandling, vi havde fået. Vi blev så kørt i tog til Ronneby – en mindre by, der ligger øst for Malmø på den modsatte side af Skåne ud mod Østersøen.

Selve Ronneby Brunn bestod af et antal villæer beliggende i en stor park op mod et skovområde. Den Danske Brigade havde tidligere anvendt stedet som uddannelseslejr.

Vi blev fordelt i de forskellige villaer, der for det meste var i to etager og forsynet med mange rum, der som regel havde fire sengepladser. Der var tilstrækkeligt med bade- og toiletrum. En af villaerne blev anvendt som spisested.

Der var rig lejlighed til at gå ture i den omkringliggende natur. Mange af os besøgte også den lille provinsby Ronneby, der lå i nærheden. Her kunne man handle, og man kunne gå på konditori. Ja, der var endvidere to biografer, så vi behøvede ikke at kede os, men de fleste ville nu gerne hjem snarest muligt.

Vi lyttede flittigt til nyhederne fra radioen, og det var næsten udelukkende om tyskeres tilbagetog alle steder.

Mange af de kolleger, som ikke selv blev taget den 19. september 1944 opholdt sig allerede i Sverige, hvor de blev uddannet i Den Danske Brigade, der på et givent tidspunkt skulle overføres til Danmark som en kampklar styrke.

Den 4. maj, da vi havde opholdt os i Ronneby i fem dage, lød der et øredøvende spektakel næsten på et og samme tidspunkt. De fleste af os løb ud fra de forskellige villaer, og fra flere retninger lød råbet ”Tyskerne i Danmark har kapituleret”.

Sikken en fortryllende sætning. Mange ville ikke rigtigt tro det, men til sidst var vi alle overbevist. Vi dansede rundt om hinanden, og vi omfavnede hinanden, og der blev sunget fædrelandssange. Ja, der var en jubel og

en glæde, så det næsten ikke kan beskrives med de rette ord.

Mange af os løb ind til Ronneby, hvor byens borgere også havde hørt glædesbudskabet, og de skabte sig lige så fjollet, som vi andre gjorde det.

Det blev sent, inden vi kom i seng den aften. Der sad hele tiden nogen klistret op af radioen for at høre mere nyt. Vi var også spændt på, hvordan vi fik de tyskere ud, som stadig var i Danmark.

Der blev gjort store anstrengelser for så hurtigt som muligt at forlade stedet og komme hjem til gamle Danmark. Vi frygtede, at der ville opstå kaotiske tilstande i Danmark, og vi regnede derfor med, at der kunne blive brug for os.

Om morgenen den 7. maj forlod vi Ronneby Brunn, og vi kørte med toget til Malmø. På havnekajen blev der holdt afskeds- og takketaler. Et orkester spillede for os, lige indtil færgen med os lagde fra kaj. Det var med store forventninger, vi havde påbegyndt den sidste etape af den lange rejse.

Endelig kunne vi se København og dens mange tårne. Alle var på dækket for at opleve, når vi anløb kajen i Frihavnen. På kajen var der masser af jublende mennesker, og det var rørende at se de mange genforeninger, der fandt sted.

Pludselig fik jeg øje på mor, og hun på mig. Hun stod uden for et ståltrådshegn, men det forcerede jeg hurtigt. Det var en fanta-

stisk glæde og taknemmelighed, der gennemstrømmede mig ved at føle, at vi nu igen var forenet, og jeg havde fået den kostbare frihed tilbage.

Jeg fik lige sagt farvel til Aksel, der skulle videre til Århus med sine kolleger derfra. Kort efter var mor og jeg tilbage i lejligheden i Holsteinsgade. Mange af de omkringboende ønskede mig velkommen hjem. Det varmede, at der var nogen, der havde tænkt på én.

Der gik lang tid, inden jeg rigtigt forstod, at jeg havde genvundet min frihed – en frihed, som mange ikke rigtigt forstår at vurdere.

Mine betragtninger og erfaringer fra min tid som KZ-fange

Efter at jeg har skrevet min beretning om mit ophold i tyske koncentrationslejre, må jeg nok erkende, at det må være særdeles vanskeligt for de mennesker, der ikke har prøvet at leve under en KZ-fanges forhold, at sætte sig ind i, hvorledes éns psyke fuldstændig ændrer sig.

Pludselig at blive revet ud af sin daglige tilværelse og som fange blive ført til et fremmed land, spærret inde afsondret fra familie og venner, ikke mere bestemme noget som helst, være fuldstændig afhængig af andres forgodtbefindende, ikke mere spise sig mæt, ikke mere have en egentlig seng at ligge i, aldrig kunne være alene og altid være underlagt sadisters og voldsmænds luner og råheder – det er i sig selv meget be-

lastende for éns psyke. Ja, en utrolig menneskeforagt, der kan virke meget chokerende.

Man er kort sagt blevet til et stort nul. Der er ikke længere forskel på rig og fattig, og nogen standsforskelle er der heller ikke mere.

Enhver fange kan principielt under et koncentrationslejroophold selv bestemme, hvad han åndeligt talt skal blive til; enten en typisk KZ-fange eller vedblivende bevare sin menneskeværdighed.

Det skabende og nydende er frataget én, men man mister ikke retten til sin tankevirksomhed. Den er heldigvis uransagelig. Godt det samme, for ellers var man sikkert blevet hængt indtil flere gange.

Hele tiden var man utryg, fordi man ikke vidste, hvor længe fangenskabets skulle bestå. Havde man så bare samtidig den tanke, at fangenskabets kunne ophøre når som helst, gav det én et lille håb – og det havde stor betydning.

Éns menneskelige udvikling er stoppet for en periode – ja, tiden står stille i så henseende.

På grund af sulten, kulden, mangel på søvn og andre lidelser kunne den enkelte dag føles uendelig lang at komme igennem. Det at være fange på ubestemt tid kan vel betragtes som at være i psykopatforvaring.

På visse tider og under visse forhold kunne man være heldig at se livet uden for de afspærrede områder. Det kunne føles helt

uvirkeligt at være afsondret fra det normale liv. Man følte desperation og magtesløshed. Sådanne følelser skulle man passe på ikke åbenlyst at give til kende. Hvis man ikke kunne holde sine følelser i ave, kunne det betyde, at livet var slut. Når man havde den tanke, at man absolut ikke havde tænkt sig at afslutte sit liv i en sådan fangelejr, måtte man virkelig have kontrol over sine følelser og nøjes med at tænke, hvad man mente i de forskellige situationer.

Det kan vare længe, inden man får sig omstillet til sin fangetilværelse. Man har ofte lyst til at være alene, men det var så godt som umuligt. Selv under toiletbesøg var man ikke alene. I Buchenwald f.eks. var man til tider et halvt hundrede stykker, når man opholdt sig på toilettet. Selv ikke når man opholdt sig i det, der blev kaldt en seng, var man overladt til sig selv.

Enhver fange var klar over, at han ikke måtte blive modløs, miste håbet eller i det hele taget være sortseer. Det kunne man simpelthen dø af. Derfor kunne det være vidunderligt at møde fanger, der selv under sådanne håbløse forhold kunne være fyldt med humør. Jeg mødte flere af sådanne typer, og det var vidunderligt og livgivende.

Det kunne virkelig være livsfarligt, hvis man var ved at opgive håbet. Jeg tænkte ofte, at man kunne miste sine materielle værdier. De kunne dog erstattes i modsætning til ens liv, der var uerstatteligt. Derfor måtte man hele tiden kæmpe for at bevare det.

Det gjaldt hele tiden om at se frem til en frigivelse; tro på, at den måtte komme – aldrig få den tanke, at døden kunne komme først.

Alene tanken om at komme hjem til familie og venner og gense sit fædreland gav én fornyet styrke. Sige til sig selv: Der er nogen udenfor, der venter på dig, så du må og skal overleve.

Alle fanger var selvfølgelig klare over, at den tilværelse, man levede i, var meget belastende og opslidende for helbredet. Kroppen fik ikke den næring, der skulle til for at kunne fungere normalt. Samtidig blev den udsat for store belastninger i form af kulde, sult, mangel på søvn og psykiske prøvelser af enhver art.

Det er klart, at legeme og sjæl omstiller sig under sådanne forhold, for ellers ville man være fortabt. Derfor ved jeg i dag, at et menneske kan klare sig igennem det utroligste, men jeg er også klar over, at ingen KZ-fange er sluppet fra sådanne strabadser uden varige skader. Selv de mest hårdføre fanger kunne være så uheldige at pådrage sig en af de mange alvorlige sygdomme, der altid fandtes i lejrene – og så på den måde alligevel miste livet.

Fangevogterne var et kapitel for sig. Mange af disse (som regel SS'erne) havde i den egenskab fået tillagt sig en magt, som de måske aldrig tidligere i deres liv havde haft. Det gjorde mange af dem til modbydelige sadister. De regnede ikke en fanges liv for noget som helst. De bestemte over en fanges liv; om han skulle pines eller måske endog plages til døde.

Man skulle derfor hele tiden være meget opmærksom på ikke at komme i disse sadisters søgelys. Man skulle gøre alt for at være så ubemærket som muligt. Selvom man mange gange overværede SS'ernes voldshandlinger og havde lyst til at kvæle dem, måtte man beherske sig, ellers kunne det jo blive døden for én selv.

Det, det først og fremmest drejede sig om for en fange, var at beskytte sig selv både fysisk og psykisk. Ingen tvivl om, at man til tider opførte sig som en stor egoist. Det syntes jeg dog, at der var en undskyldning for. Det er helt sikkert, at man psykisk ændrer sig totalt; man bliver et helt andet menneske.

Den barske virkelighed kan gøre én hård og ufølsom. Døden blandt fangerne var en daglig begivenhed, og den råhed, som man ofte kunne overvære, gjorde efterhånden ikke det store indtryk. Derimod kunne andre ting, som ikke tidligere før ens fangetid havde berørt én i særlig grad, pludselig kalde tårerne frem, eller man kunne fornemme den såkaldte klump i halsen. Det kunne f.eks. være, når der blev sunget en dansk sang, eller hvis en kammerat forærede én et stykke af sin sparsomme brødration, fordi man næsten ikke kunne udholde sulten.

Fanger, der aldrig tidligere i deres liv havde vist større interesse for det religiøse, arrangerede mindre religiøse møder, fordi de følte trang til det.

Under et ophold i en KZ-lejr er det typisk, at éns mod – vovemod – bliver forstærket.

Man vover f.eks. uden megen betænkning livet for at skaffe sig noget spiseligt, og man sætter også mange gange livet på spil for at undgå de strabadser, der kan skade éns helbred. Hele tiden har man den tanke at passe på sig selv. Man har ikke andre til det.

Mad, drikke og varme, som hele tiden var den store mangelvare var det behov, alle fanger hver især søgte at få dækket bedst muligt – og det blev det aldrig fuldt ud. Derfor var alle altid mere eller mindre afkræftede. Også derfor var det evige og tilbagevendende samtaleemne altid mad og atter mad. Jeg har aldrig hørt fanger tale om seksuelle afsavn. Når man sulter og fryser, har man slet ikke tanker for dette emne.

Når tankerne gik hjem til familie og venner, var det altid kærlige tanker, venlighed, trofasthed og håb.

Selvom man er fange, mister man ikke evnen til eller fornemmelsen for, hvad der er smukt og storslået. Engang imellem kunne man som tidligere nævnt under forskellige forhold have mulighed for at se, hvad der foregik uden for de afspærrede områder, men det var en underlig fornemmelse for én, fordi man ligesom ikke kunne nå den frihed, der var så tæt på.

Når jeg tænker tilbage på min tid som KZ-fange, er der oplevelser og situationer, der ligesom har sat sig mere fast i erindringen end andre. Det er selvfølgelig, når noget har været særligt spændende og farligt for én og derfor har gjort særligt indtryk.

- Det kunne f.eks. være, da min bror Aksel og jeg havde organiseret et par tæpper i Buchenwald for at beskytte os mod kulden. Det havde velsagtens betydet døden for os, hvis det var blevet opdaget.
- Det var, da jeg med høj feber arbejdede i en stor udgravning uden for selve lejren og følte mig så syg, at jeg til trods for, at jeg adskillige gange havde overværet andre fanger, som på grund af sygdom var kravlet op fra udgravningen, blive sparket ned igen af SS'erne, alligevel forlod udgravningen. – Og der skete mig ikke noget.
- Det var den samme dags aften, hvor min temperatur blev målt til 41,2, og jeg ved hjælp af bestikkelse blev indlagt på reviret i Buchenwald. Selv dengang tænkte jeg ikke på, at jeg måske ikke ville overleve den sygdom, der nu havde fået tag i mig.
- Det var den dag, da min bror Aksel og jeg havde fået ordre til at møde på krematoriet i Buchenwald, hvor vi skulle arbejde med opsætning af fliser i parteringsrummet. Det var meget chokerende for os at se alle disse døde fanger, der lå nøgne og opskårne i et stort kælderrum, hvor de var stablet ovenpå hinanden i flere lag.
- Det var den dag, da Leipzig blev udsat for et 2 timers stort bombardement, og Aksel og jeg sad sammenkrøbet med hinanden i hånden i en kælder midt inde

i byen, hvor det gik værst til, og derefter, da bombardementet var forbi, i ca. 5 timer gik gennem den brændende by for at nå tilbage til vores fangelejr. Det føltes virkelig som et ragnarok.

- Det var de mange gange, Aksel og jeg gik inden for de afspærrede områder for at finde noget spiseligt i de nedbombede huse. Ved afspærringerne var der opsat skilte om dødsstraf for den, der ikke respekterede skiltet.
- Det var de mange gange, det ikke rigtigt passede os at efterkomme de civile fangevogteres givne ordrer, og der så opstod pinlige og spændende situationer.
- Det var dengang, da jeg blev ført ind gennem midtbyen under bevogtning af en værnemagtssoldat, der skulle føre mig til en fangetandlæge. Her fik jeg så efter befaling af klinikkens leder – en SS-officer – to kindtænder trukket ud uden bedøvelse.
- Det var dengang, da Aksel og jeg var på et forbudt besøg på en restaurant for at drikke Dunkelbier og spise Stamessen, og vi måtte flygte derfra, fordi en tysk militærinspektion pludselig indfandt sig i restauranten. Aksel blev indhentet af den ene tysker, og han havde kun den ene mulighed at nedlægge ham, hvilket han gjorde. Aksel var så heldig, at han ikke blev afsløret.

- Og det var de mange gange, enten Aksel eller jeg forlod vores arbejdssted i midten af Leipzig for at skaffe fødevarer, og vi hver især mange gange måtte vente i spænding, til vi atter så hinanden.

Når man så endelig får sin frihed igen, som vi fik, da krigen var forbi, og vi nåede tilbage til Danmark, så forstår man slet ikke, at man har klaret sig igennem det helvede, man havde befundet sig i.

Man skulle atter til at lære at være menneske, have sin normale søvn (jeg sov i døgn-drift i flere uger efter hjemkomsten), igen at spise nærende og god mad, sætte pris på den frihed, man igen havde fået, igen vænne sig til at færdes hos familie og blandt venner – og atter nyde alle livets glæder. Men det tog lang tid at omstille sig fra ræds-lernes tid.

Det første indtryk, jeg fik efter frigivelsen fra KZ-lejrene, var, at ingen rigtigt troede på, hvad man fortalte om de uhyrligheder, man havde været igennem.

Adskillige gange blev der stillet spørgsmål, om hvordan det kunne være muligt at klare sig med de små rationer mad, udholde kulden med den utilstrækkelige beklædning, nøjes med så lidt søvn, eller i det hele taget

udstå de mange grusomme strabadser og slippe levende fra det.

I lang tid forstod man ikke rigtigt, hvad meningen med livet var. Det var lige som om ens indstilling til mange ting havde ændret sig. Man forstod ikke rigtigt, hvorfor man skulle igennem alle disse lidelser, men det siges, at lidelser kan have sin mening.

I den første tid efter frigivelsen betyder det meget, når ens nærmeste er forstående, tolerante og kærlige.

Jeg tror, at den bedste måde at overleve på er at vide, at opgaver venter på én, at livet endnu ikke er færdigt, og at man stadig kan bruges.

Jeg har ofte tænkt på, at mange mennesker kan have tilpasningsvanskeligheder i det frie liv, men havde man det i en KZ-lejr, kunne man have store vanskeligheder med at klare sig igennem.

Det er helt sikkert, at min tid som KZ-fange har givet mig værdifulde livserfaringer. Især om menneskets psyke og utrolige tilpasnings- og overlevelsessevne. Selvopholdelsesdriften var det altafgørende, og den var størsteparten af fangerne heldigvis i besiddelse af. ■